

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

**“ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ,
ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ”**

*ΚΑΤΣΟΥΓΚΡΑΚΗ ΜΑΡΙΑ Α.Μ. 4688
ΚΙΜΙΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΑΝΘΙΑ Α.Μ. 4710*

**ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
ΚΑ ΑΡΜΑΚΟΛΑ ΕΛΕΝΗ**

ΠΑΤΡΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2016

Η πτυχιακή εργασία των Κατσουγκράκη Μαρία και Κιμιοπούλου Ευανθία
εγκρίνεται από:

ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια- εισηγήτρια :

1. Αρμακόλα Ελένη

Μέλη εξεταστικής Επιτροπής

2.

3.

Copyright Κατσουγκράκη Μ., Κιμιοπούλου Ε., 2016.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό, πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα, που παρέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

“Για κάθε γονέα που είναι μοναδικός”

Γενική Γραμματεία Ισότητας, 2007.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	v
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	vii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	viii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	ix
ABSTRACT.....	x
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	xi
ΜΕΡΟΣ Α' : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Μονογονεϊκότητα : ένα εναλλακτικό σχήμα οικογένειας.....	1
1.1 Θεσμός της οικογένειας.....	1
1.2. Ορισμός μονογονεϊκής οικογένειας.....	4
1.3. Τύποι μονογονεϊκής οικογένειας.....	6
1.3.1. Το διαζύγιο ως αιτία μονογονεϊκότητας.....	6
1.3.2. Η χηρεία ως αιτία μονογονεϊκότητας.....	10
1.3.3. Μητρότητα εκτός γάμου ως αιτία μονογονεϊκότητας.....	11
1.3.4. Άντρας: μόνος πατέρας.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Επικρατούσες συνθήκες στη μονογονεϊκή οικογένεια.....	18
2.1. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες.....	18
2.2. Οι συνέπειες της μονογονεϊκότητας στα μέλη της οικογένειας, σε ψυχολογικό και πρακτικό επίπεδο.....	22
2.3. Σχέσεις μεταξύ των μελών σε μία μονογονεϊκή οικογένεια.....	26
2.3.1. Παιδί και μόνος γονέας.....	26
2.3.2. Σχέσεις γονέων, μετά το διαζύγιο	28
2.3.3. Αλλαγή του οικογενειακού ρόλου λόγω απώλειας του ενός γονέα.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Το παιδί στη μονογονεϊκή οικογένεια.....	36
3.1. Ψυχολογία του παιδιού σε μία μονογονεϊκή οικογένεια.....	36

3.2. Η ψυχική αποκατάσταση και προσαρμογή.....	40
3.2.1. Η ψυχική αποκατάσταση και προσαρμογή του παιδιού μέσα από την οικογένεια.....	40
3.2.2. Η ψυχική αποκατάσταση και προσαρμογή του παιδιού μέσα από το σχολείο.....	44
3.3. Παιδί και Κοινωνία.....	48
3.3.1. Παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική προσαρμογή του παιδιού.....	48
3.3.2. Στάση κοινωνίας απέναντι στις μονογονεϊκές οικογένειες.....	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Μονογονεϊκές οικογένειες στη σύγχρονη εποχή.....	58
4.1. Μονογονεϊκή οικογένεια και οικονομική κατάσταση.....	58
4.2. Μονογονεϊκή οικογένεια και κράτος πρόνοιας.....	64
ΜΕΡΟΣ Β' : ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία Έρευνας.....	70
Σκοπός και Στόχοι Έρευνας.....	70
5.1. Μεθοδολογία έρευνας.....	71
5.1.1. Ερευνητικά Ερωτήματα.....	71
5.1.2. Είδος έρευνας.....	71
5.1.3. Πληθυσμός – Δείγμα.....	72
5.1.4. Μέθοδος δειγματοληψίας.....	73
5.1.5. Επιλογή εργαλείων έρευνας.....	74
5.1.6. Τόπος – Χρόνος.....	74
5.1.7. Κριτήρια εισαγωγής ερευνητικών υποκειμένων και περιορισμοί έρευνας.....	75
5.1.8. Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας.....	75
5.2. Μέθοδος ανάλυσης: κωδικοποίηση ποιοτικών δεδομένων.....	76
5.3 Ανάλυση και παρουσίαση αποτελεσμάτων έρευνας.....	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Συμπεράσματα και Προτάσεις.....	94
6.1. Συμπεράσματα.....	94
6.2. Προτάσεις.....	102

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	107
Ελληνική βιβλιογραφία.....	107
Μεταφρασμένη βιβλιογραφία	109
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	110
Ηλεκτρονικές πηγές.....	111

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	112
Παράρτημα Ι :Κάποιες χρήσιμες κοινωνικές υπηρεσίες για μόνους γονείς.....	112
Παράρτημα ΙΙ : Πίνακες & Γραφήματα.....	122
Παράρτημα ΙΙΙ : Οδηγός Συνέντευξης.....	128

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1:Κωδικοποίηση ποιοτικών δεδομένων έρευνας.....	78
Πίνακας 2:Δημογραφικά στοιχεία υποκειμένων έρευνας.....	80

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους όσους συνέβαλλαν στη διεκπεραίωση της πτυχιακής αυτής εργασίας και βοήθησαν άμεσα και έμμεσα στη συγγραφή της. Ιδιαίτερος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την επιβλέπουσα εκπαιδευτικό και εισηγήτρια της πτυχιακής μας εργασίας, κα Αρμακόλα Ελένη, για το πολύτιμο χρόνο που διέθεσε και μας βοήθησε με την παροχή συμβουλών, κατευθύνσεων και οδηγιών. Ακόμα, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε, τους μόνους-γονείς, που δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα που διεξήγαμε, και μας εμπιστεύτηκαν συστήνοντας μας τις οικογένειές τους και τα προβλήματα που τους απασχολούν. Τέλος, ευχαριστούμε το δικό μας οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, για την στήριξη και τη συμπαράσταση που μας υπέδειξαν, καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της πτυχιακής μας εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία βιβλιογραφικά πραγματεύεται, το ζήτημα της μονογονεϊκότητας στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Ειδικότερα, μελετήθηκαν τα στοιχεία, που χαρακτηρίζουν μία μονογονεϊκή οικογένεια, τα μέλη που την απαρτίζουν, καθώς και τη θέση της σε μία εποχή κρίσης. Για το ερευνητικό μέρος, χρησιμοποιήθηκε μεθοδολογία και το εργαλείο της συνέντευξης, με υποκείμενα της έρευνας, μόνους γονείς με ανήλικα τέκνα, ανεξάρτητα από την αιτία που συντέλεσε σε αυτή τη δομή οικογένειας.

Αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο, πραγματοποιήθηκε μία ιστορική αναδρομή του θεσμού της οικογένειας γενικότερα και της μονογονεϊκής ειδικότερα. Ακόμα, παρατέθηκαν οι τύποι της μονογονεϊκής οικογενειακής δομής και τα χαρακτηριστικά που διέπουν κάθε μία από αυτές.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρατίθενται οι συνθήκες που επικρατούν σε μία μονογονεϊκή οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα, όπου συνθήκες εννοούνται τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσει μία οικογένεια και οι συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η μονογονεϊκότητα σε όλα τα μέλη της, τόσο σε ψυχολογικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Επιπροσθέτως, αναφέρονται οι σχέσεις, καθώς και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών.

Το τρίτο κεφάλαιο, επικεντρώνεται στο παιδί και στη θέση του μέσα σε μία μονογονεϊκή οικογένεια. Πιο αναλυτικά, γίνεται αναφορά στη ψυχολογία του και στη ψυχική του αποκατάσταση μέσα από το θεσμό της οικογένειας και του σχολείου. Τέλος, αναφέρεται η δυνατότητα του παιδιού για κοινωνική προσαρμογή και η στάση της κοινωνίας προς αυτό και την οικογένειά του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, εξετάζεται η θέση της μονογονεϊκής οικογένειας, βιβλιογραφικά και εμπειρικά στη σύγχρονη εποχή κρίσης. Περιγράφεται λοιπόν, η οικονομική κατάσταση μίας μονογονεϊκής οικογένειας, τα προνόμια που κατοχυρώνονται βάση νομοθεσίας και η ύπαρξη και συμβολή του κράτους πρόνοιας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, περιλαμβάνεται η έρευνα, η οποία διεξήχθη από τη σπουδαστική ομάδα και ειδικότερα η μεθοδολογία, η ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν και η παρουσίαση αποτελεσμάτων.

Τέλος στο έκτο κεφάλαιο, παρατίθενται τα συνολικά συμπεράσματα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και την ερευνητική διαδικασία, αλλά και οι προτάσεις της σπουδαστικής ομάδας, σχετικά με το θέμα της μονογονεϊκότητας

Λέξεις-Κλειδιά

Μονογονεϊκότητα, οικογένεια, μόνος γονέας, παιδί στη μονογονεϊκή οικογένεια, διαζύγιο, χηρεία, κοινωνική εργασία.

ABSTRACT

This project, from a bibliographic aspect deals with the issue of single parenting in the modern Greek reality. In particular, it looks into the aspects that describe a single parent, its family members, but also her position in crucial economic area. Concerning the research that has conducted the approach and means used and applied, was the technique of interview, with subjects single parents with underage children, regardless of the cause that lead in this form of family.

Extensively, in the first chapter, a historical reference, concerning the institution of family in general and a single parent specifically. Furthermore, in this project are mentioned the types of the single parent family and her characteristics.

The second chapter, examines the living conditions and more specifically the difficulties and the problems that this kind of family can face and the consequences in all of her members, in psychological and practical level. In addition, there are references, concerning the relationship and the interactions between the members.

The third chapter, focuses on the child and its place in the single parent family. Thoroughly, it examines the psychology of the child and his-hers psychological reinstatement through family and school. Finally, there are references concerning the child's capability for a social inclusion and the society's outlook about that matter.

In the forth chapter, there is an examination of the single parent family, not only bibliography but also by experience in this modern economically challenged age. Therefore, this chapter describes the financial statement of the family, the privileges ensured by law and the existence and contribution of the welfare state.

The fifth chapter, includes the research that the student team conducted, the methodology and the analysis of the data that was collected.

Finally, the sixth chapter is carried through with the conclusions from both bibliographic aspects and the research. Moreover, the student team mentions some proposals, concerning the issue of the single parenting.

Key Words: Single parenting, single parent, child, divorce, widowhood, social work

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικογένεια, ως κοινωνικός θεσμός αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα, αφού έχει ως ευρύτερο στόχο την εξέλιξη και τη διαδοχή των μελών στη πορεία της κοινωνίας και τη μεταλαμπάδευση του πολιτισμού, καθώς και των αξιών διαμέσων αυτών, στις επόμενες γενιές. Επομένως, ήταν αναμενόμενο ο θεσμός της οικογένειας και όλα τα σχήματα που δημιουργούνται, να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης και διερεύνησης για πολλούς επιστήμονες, με σκοπό να εξετασθεί πάντα η κοινωνία εις βάθος και να κατανοηθούν οι δομές της, καθώς και τα προβλήματα που την απαρτίζουν.

Η μονογονεϊκότητα, είναι μία μορφή οικογένειας, η οποία ανέκαθεν καταλάμβανε ένα σημαντικό ποσοστό πληθυσμού στις κοινωνίες. Ειδικότερα στην Ελλάδα, παρατηρείται ήδη από την αρχαιότητα, πως τα οικογενειακά σχήματα ολοένα και διαφοροποιούνται. Το κάποτε παραδοσιακό διγονεϊκό μοντέλο, αντικαθίσταται συχνά από εκείνο του μονογονεϊκού, είτε λόγω κατάστασης χηρείας ή διαζυγίου, είτε εξαιτίας εγκατάλειψης ή μητρότητας εκτός γάμου.

Αρχικά, οι μονογονεϊκές οικογένειες, ήταν σε μειοψηφία και συχνά ήταν αντικείμενο στιγματισμού, συνοδευόμενο από αρνητικές συμπεριφορές και προκαταλήψεις. Αργότερα, ωστόσο, το ενδιαφέρον που κατέδειξε η επιστήμη για περαιτέρω διερεύνηση, οδήγησε στην εμφάνιση περισσότερων σχημάτων οικογένειας που απέκλιναν του παραδοσιακού διγονεϊκού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εμφανιστούν νέα δεδομένα, τα οποία με τη σειρά τους οδήγησαν σε νέα συμπεράσματα.

Συγκεκριμένα, η σύγχρονη κοινωνία διακατέχεται από ποικίλα οικογενειακά μοντέλα και έχει διαπιστωθεί πως, παρά το γεγονός ότι έχουν γίνει κατά καιρούς προσπάθειες από τη κοινωνία για μία ομαλή απορρόφηση αυτών, ωστόσο, τα προβλήματα και η ανεπάρκεια του κράτους πρόνοιας για την αντιμετώπισή τους, είναι εμφανή. Με την οικονομική δυσχέρεια που επικρατεί σήμερα, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλα τα οικογενειακά σχήματα και ειδικά τα

μονογονεϊκά τείνουν να έχουν αυξητική τάση.

Στη προσπάθεια κατανόησης των προβλημάτων αυτών, λειτούργησε βοηθητικά η προσέγγιση αυτών των οικογενειακών σχημάτων που αποτελούνται από ένα γονέα, τόσο σε ψυχολογικό επίπεδο, αναλύοντας τις σχέσεις μεταξύ των μελών και τη ψυχολογία του μόνου γονέα αλλά και του παιδιού, όσο και σε πρακτικό, αποτυπώνοντας τις δυσκολίες και επεξεργάζοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται σε καθημερινή βάση.

Τέλος, η σύγχρονη ελληνική κοινωνία, φαίνεται πως, ενώ αποδέχεται όλα τα νέα μοντέλα οικογένειας, και ενώ το μονογονεϊκό είναι πλέον ένα συχνά εμφανιζόμενο σχήμα, ωστόσο, οι ελλείψεις που συναντώνται και στο τομέα της νομοθεσίας, συνδυαστικά με τα σημερινά δεινά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα, καθιστούν ακόμα δυσκολότερη τη προσπάθεια για μία διεκδίκηση συνθηκών διαβίωσης, ομοίων με αυτών των παραδοσιακών σχημάτων.

Ο σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας, είναι η θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση του ζητήματος της μονογονεϊκότητας και η μελέτη αυτής της οικογενειακής δομής, στη σύγχρονη εποχή. Η εργασία αποσκοπεί στη σφαιρική θέαση της μονογονεϊκής οικογένειας, ως προς τα χαρακτηριστικά που τη διέπουν, τα ζητήματα που την απασχολούν και την ύπαρξή της στη σημερινή εποχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑ: ΕΝΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΣΧΗΜΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν μεταβολές, όσον αφορά το σχηματισμό των οικογενειακών δομών. Παρατηρείται, πως το πυρηνικό μοντέλο οικογένειας, που άλλοτε επικρατούσε, δεν αποτελεί πλέον κυρίαρχο πρότυπο. Στον αντίποδα, όλο και περισσότερες οικογένειες είναι μονογονεϊκές και παρότι αντιμετωπίζονται, σαν ένα νέο φαινόμενο, ουσιαστικά δεν είναι. Οι μονογονεϊκές οικογένειες είχαν κάνει την εμφάνιση τους πριν αρκετές δεκαετίες. Όμως τώρα, ο αυξανόμενος ρυθμός αυτών των νοικοκυριών, συνέβαλε στην καθιέρωση τους και στην αποδοχή τους, ως ένα εναλλακτικό σχήμα οικογένειας. Σε αυτό, οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούνται από έναν γονέα που διαμένει με το/α παιδί-ιά προκύπτουν είτε από διαζύγιο, είτε από χηρεία ή την μη τέλεση γάμου.

1.1. Θεσμός οικογένειας

Η σπουδαιότητα της οικογένειας, είναι έκδηλη αφού συναντάται ανεξάρτητα σε όλες τις κοινωνίες με όλες τις πιθανές εκφάνσεις της και αποτελεί θεμέλιο για τη συλλογική ζωή ενός ατόμου (Παπαϊωάννου, 1994).

Για να κατανοηθεί η δομή και οι διεργασίες που αφορούν την οικογένεια και οι μεταξύ των μελών σχέσεις, θα πρέπει να εξετασθεί το πλαίσιο στο οποίο ανήκουν. Εφόσον, η οικογένεια και η κοινωνία δεν αποτελούν σταθερές και αναλλοίωτες δομές είναι επιτακτική ανάγκη να εξετασθούν οι διεργασίες των δύο τομέων και η αλληλεξάρτηση τους (Κατάκη, 1984).

Ο Ζάκ Λακάν υποστήριξε πως « η οικογένεια εμφανίζεται κατ' αρχάς ως μια φυσική ομάδα ατόμων , ενωμένων με μια διπλή βιολογική σχέση: την αναπαραγωγή...και τους περιβαλλοντικούς όρους διαβίωσης τούς οποίους απαιτεί η ανάπτυξη των νέων και οι οποίοι διατηρούν την ομάδα, εφ' όσον οι ενήλικοι γεννήτορες διασφαλίσουν τη λειτουργία της». Σύμφωνα με τον

Κατσογιάννη (όπ. αναφ. στο Παπαχριστόπουλος & Σαμαρτζή, 2009) η διαδοχή του κοινωνικού περιβάλλοντος από το φυσικό χαρακτηρίζει τη μοναδικότητα του ανθρώπινου οικογενειακού θεσμού.

Δίχως να αμβλύνεται ο φυσικός της χαρακτήρας, η οικογένεια σαν κοινωνικός θεσμός αποτελείται από μία δομή τριών σημείων : μητέρα, πατέρα και παιδί. Αυτό το σύνολο έχει ως στόχο την διεκπεραίωση ορισμένων λειτουργιών. Οι λειτουργίες αφορούν στην παροχή συναισθηματικής ικανοποίησης από τη μητέρα και την μετάδοση της διαδικασίας επιβολής του νόμου και της κληρονομιάς από τον πατέρα (Παπαχριστόπουλος & Σαμαρτζή, 2009).

Ως κοινωνικός θεσμός, η οικογένεια στοχεύει στην εξέλιξη και διαδοχή των μελών στην πορεία της κοινωνίας, στην προώθηση του πολιτισμού και ενός συστήματος αξιών από γενιά σε γενιά. Παρότι, περικλείει ένα πλέγμα σχέσεων με αλληλοεξαρτώμενους κοινωνικά ρόλους, η παρέκκλιση ενός μέλους δε μεταβάλλει το θεσμό. Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει πως δεν υπάρχουν συνέπειες για το άτομο που επιθυμεί να διαφέρει από τον παραδοσιακό κοινωνικό του ρόλο(Μουσούρου,2002).

Εν τούτοις, κατά τον Κατσογιάννη (όπ. αναφ. στο Παπαχριστόπουλος & Σαμαρτζή, 2009) οι κοινωνικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών προτάσσουν τη φυσικότητα του οικογενειακού σχήματος και τοποθετούν σε δεύτερη θέση το κοινωνικό του χαρακτήρα. Αυτή μάλιστα η φυσικότητα που το περιβάλλει, δυσχεραίνει το ερευνητικό μέρος και ενδυναμώνει τις παραδοσιακές και συμβατικές πολιτικές πρακτικές.

Αν και ως κοινωνικός θεσμός, η οικογένεια δεν επηρεάζεται από προσωπικές αντιλήψεις και επιθυμίες, οι θεσμοί τείνουν να διαφοροποιούνται τόσο στον χώρο όσο και στο χρόνο. Η μεταβολή των θεσμών, όπως επισημαίνει και η Μουσούρου (2005),είναι επιτακτική για την επιβίωση τους, χωρίς όμως να αμβλύνεται η σταθερότητα και η αποτελεσματικότητά τους, επί μακρό χρονικό διάστημα.

Οι διαφοροποιήσεις αυτές συνιστούν αλλαγές σε ολόκληρο το σύστημα αξιών και αφορούν την ενδυνάμωση του ατόμου έναντι της ομαδικότητας που κάποτε κυριαρχούσε όσον αφορά την διοργάνωση κοινωνικών ζητημάτων. Συνεπώς, αναφορικά με το θεσμό της οικογένειας, επισημαίνεται η σημαντικότητα της όχι τόσο ως ένα παραδοσιακό σχήμα, αλλά ως προς τις σχέσεις και τους ρόλους που υπάρχουν σε αυτή και τις λειτουργίες που επιτελεί (Μουσούρου,2005).

Εξάλλου, η ακαμψία του παραδοσιακού σχήματος μίας οικογένειας, προωθεί την αδιαλλαξία των ρόλων και του συντηρητισμού. Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, πως η οικογένεια, ως ένας εξελιξίμος θεσμός, μεταβάλλεται και παραποιείται χάρις τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που διέπουν την ιστορία της ανθρωπότητας. Σύμφωνα με τη Μουσούρου (2002), η αστακή-βιομηχανική κοινωνία, η ταύτιση του γυναικείου και ανδρικού ρόλου σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα αντίστοιχα επέφεραν σημαντικές μεταβολές στο οικογενειακό σχήμα.

Η ίδια συγγραφέας, υποστηρίζει πως, ο σύζυγος-πατέρας, χάνει την ιεραρχική του θέση και την επιβλητικότητα του στον ιδιωτικό χώρο- οίκο, ενώ τα παιδιά στηρίζουν λανθασμένα την κοινωνικοποίηση τους στη μητέρα, η οποία, αγνοεί παντελώς τον δημόσιο χώρο. Οι καινούργιες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες, επιτάσσουν και ενδυναμώνουν την έξοδο της μητέρας από την ιδιωτικότητα και προωθούν την ενασχόλησή της με τον πρώην ανδρικό, δημόσιο χώρο.

Η Μουσούρου (2002), υποστηρίζει πως το αστικό κέντρο, η βιομηχανική οικονομία, η διεύρυνση της αγοράς εργασίας και η αύξηση ζήτησης σε εξειδικευμένες θέσεις εργασίας, δημιούργησαν συνθήκες που ευνόησαν την δημιουργία νέων ισορροπιών στο οικογενειακό σχήμα, διαταράσσοντας τις παραδοσιακές ισορροπίες εξουσίας-εξάρτησης .

Συνεπώς, αυτή η αλλαγή στους παραδοσιακούς ρόλους οικογένειας φαίνεται να μεταβάλλει τη δομή και να μετατρέπει τη δυναμική της. Η θέση αυτή υποστηρίζεται και από τη Νόβα - Καλτσούνη (2004),η οποία αναφέρει πως η

αλλαγή στη θέση της γυναίκας, που οφείλεται κατά κύριο λόγο και στην εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος, επέφερε σημαντικές αλλαγές στα οικογενειακά σχήματα. Συνεπώς, διατηρώντας τις περισσότερες φορές τα βασικά δομικά στοιχεία της συζυγικής οικογένειας, νέοι τύποι κάνουν την εμφάνιση τους στο προσκήνιο.

Το παραπάνω, σε συνδυασμό με την εξέλιξη της οικογένειας από «εκτεταμένη» σε «πυρηνική», έχει ως αποτέλεσμα την μεταβολή των ρόλων και την εμφάνιση της μονογονεϊκότητας (Μαντζιάφου, 1986).

1.2. Ορισμός μονογονεϊκής οικογένειας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο μιλήσαμε για την μεταβολή του οικογενειακού θεσμού και την απόκλισή του από το παραδοσιακό σχήμα. Παρατηρούμε πως τα καινούργια σχήματα οικογένειας, αντικρούονται με τη συμβατική συζυγική οικογένεια και προσμετρούνται ως παραλλαγές, εξελίξεις και αποκλίσεις. Αυτή η πεποίθηση θεωρείται λανθασμένη, καθώς αγνοεί την ύπαρξη εναλλακτικών οικογενειακών σχημάτων, αμβλύνει τη σπουδαιότητά τους σαν παράγοντας ανάπτυξης, ενώ τα πιθανά περιλαμβανόμενα μέτρα στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής μπορεί να θεωρηθούν καταστροφικά (Μουσούρου,2002).

Ως εναλλακτικό σχήμα της συμβατικής οικογένειας, η μονογονεϊκή οικογένεια προσδιορίζεται με βάση το κριτήριο της άρνησης ή της ανυπαρξίας της συζυγικής, αλλά όχι και της γονεϊκής σχέσης. Η άρνηση αυτή της θεμελιώδους αρχής (συζυγική σχέση) καθώς και η ραγδαία αύξηση της μονογονεϊκότητας θεωρούνται σοβαρές μεταβολές και χαρακτηριστικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνιών (Μουσούρου,2002).

Εφόσον δεν υπάρχει διεθνώς καταχωρημένος ορισμός της μονογονεϊκότητας, οι όψεις της μελετώνται και αξιολογούνται κατά περίπτωση. Στην έκθεση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1989), η μονογονεϊκή οικογένεια ορίζεται ως εκείνη που αποτελείται από «ένα γονέα-χωρίς σύζυγο ή σύντροφο αλλά, ίσως,

μαζί με άλλα άτομα(π.χ. τους γονείς του,/της)- ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτώμενο από αυτό». Ως όριο παιδικής ηλικίας θεωρείται, στο πλαίσιο αυτού του ορισμού, εκείνο των 18 ετών (Κογκίδου,1995).

Σύμφωνα με τη Μουσούρου (2005), η μεταβολή του οικογενειακού σχήματος λόγω διαζυγίου, αποτελεί μία κρίση στη σύγχρονη οικογένεια εξαιτίας της ραγδαίας αύξησης του φαινομένου. Συγκριτικά με τις ενδεχόμενες κρίσεις, που μπορεί να αντιμετωπίσει μία οικογένεια, το διαζύγιο θεωρείται η πιο επιβλαβής καθώς οι επιδράσεις του αφορούν το κοινωνικό και προσωπικό τομέα και στρέφονται τόσο στους ίδιους τους γονείς όσο και στα παιδιά.

Ωστόσο, η αύξηση του μονογονεϊκού σχήματος οικογένειας, δεν περιορίζεται μόνο στο διαζύγιο αλλά περιλαμβάνει και τους μόνους γονείς, που είναι άγαμοι ή και χήροι/-ες. Σύμφωνα με την Κογκίδου(1995), μπορεί να υπάρξει πρόβλημα κατηγοριοποίησης , όταν η απουσία του μόνου γονέα οφείλεται, είτε στις συνθήκες άσκησης της επαγγελματικής δραστηριότητάς του, είτε σε μακροχρόνια ιδρυματοποίησή του ή στην μακροχρόνια απουσία του από την οικογενειακή εστία. Υπάρχει λοιπόν, ανάγκη διαχωρισμού της μονογονεϊκής οικογένειας από αυτή της «χωλής».

Για να αποφευχθεί, η σύγχυση ως προς τον ορισμό της μονογονεϊκής οικογένειας, θα πρέπει να μελετηθούν τα τρία είδη οικογένειας που αφορούν την ιδιότητα του μόνου γονέα. Το κάθε είδος, διαφοροποιείται σε σχέση με το άλλο, ως προς τη δομή, τη κοινωνική αντιμετώπιση και προστασία, τα προβλήματα και ακόμα περισσότερο ανάλογα με το φύλο του μόνου γονέα. Το καθένα από αυτά τα σχήματα, εμφανίζει σημαντικές διαφορές ως προς την αύξηση και τη συχνότητά τους (Μουσούρου,2005).

Η αυξητική τάση του φαινομένου έφερε τη καθιέρωση του όρου μονογονεϊκή οικογένεια, γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '60 και κέρδισε το ενδιαφέρον των ειδικών τα τελευταία χρόνια. Ο βασικός προβληματισμός των ειδικών, αφορούσε τη διάκριση σε εναλλακτικό τρόπο οικογενειακής δόμησης ή σε νέο σχήμα σύγχρονης οικογένειας. Έχουμε λοιπόν διαφοροποίηση ως προς το

τρόπο προσδιορισμού της οικογένειας και το διαχωρισμό σε “διγονεϊκή” και “μονογονεϊκή”. Συνεπώς, ο όρος μονογονεϊκή οικογένεια, μας αποκαλύπτει το σχήμα της οικογένειας, αλλά όχι τις διαφορετικές μορφές που περικλείει (Κογκίδου, 1995).

Καταλήγουμε, λοιπόν, σε έναν ευρύτερο ορισμό μονογονεϊκής οικογένειας, με σκοπό την αποφυγή των συγχύσεων και τη διατήρηση της δυναμικής του κάθε είδους. Σύμφωνα με τη Κογκίδου (1995), τα τρία αυτά σχήματα, που θα αναλύσουμε και στα παρακάτω κεφάλαια, με βάση την ιδιότητα του μόνου γονέα, είναι: γονέας-χήρος, γονέας-διαζευγμένος και γονέας-άγαμος. Πιο συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζεται και από την Μαντζιάφου-Κανελλοπούλου (1981), μια οικογένεια θεωρείται μονογονεϊκή όταν, έχει απομείνει ένας γονέας, εξαιτίας θανάτου ή διαζυγίου, με βάρη παιδιών, είτε, όταν απαρτίζεται από έναν άγαμο γονέα.

1.3. Τύποι μονογονεϊκής οικογένειας

1.3.1. Το διαζύγιο ως αιτία μονογονεϊκότητας

Αδιαμφισβήτητα, το διαζύγιο είναι απόρροια σοβαρής κρίσης μεταξύ των μελών της οικογένειας, με συνέπειες τόσο στους ίδιους τους γονείς όσο και στα παιδιά. Η ολοένα και συχνότερη αυξητική τάση των διαζυγίων που παρατηρείται, έχει οδηγήσει όπως είναι φυσικό και στην αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών αλλά και διάφορων άλλων νέων ειδών οικογένειας, όπως είναι οι ανασυσταμένες και τα νέα μέλη που δημιουργούνται μέσα σε αυτές (Μουσούρου,2005).

Με τον όρο διαζύγιο, εννοείται «η (νόμιμη) λύση (νόμιμων) γάμων». Πρόκειται για μία κατάσταση, η οποία πέρα από το γεγονός ότι αποτελεί ένδειξη και συνέπεια κρίσης στη σχέση των μελών, είναι επίσης αλληλένδετη με την αντίστοιχη νομοθεσία διαζυγίου και τις αντίστοιχες οικονομικές δαπάνες, που την συνοδεύουν (Μουσούρου,2005).

Το διαζύγιο, ως αίτιο της μονογονεϊκότητας, αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη «κρίση στην οικογένεια» και συνήθως οφείλεται στην αδυναμία των γονέων να διαχειριστούν τις εκάστοτε κοινωνικές και προσωπικές αλλαγές τόσο στους

ρόλους τους όσο και στα καθήκοντά τους. Ωστόσο, το διαζύγιο, είναι συχνά μία διαδικασία, η οποία όχι μόνο δεν αμβλύνει τη παραπάνω σύγχυση, αντίθετα μεγεθύνει τις ήδη υπάρχουσες δυσκολίες και προσθέτει επιπλέον ενδεχόμενα κρίσης προς διαχείριση (Μουσούρου, 2005).

Σε αντίθεση με τον παραπάνω ορισμό περί διαζυγίου, συναντάται επίσης και η «θεωρία της κρίσης», η οποία βασίζεται στην άποψη, ότι το διαζύγιο είναι μία κατάσταση όπου «κάθε μέλος βιώνει μία συναισθηματική κρίση, στην οποία έχει ορισμένα χαρακτηριστικά» και «προσφέρει μία μοναδική ευκαιρία στο άτομο για προσωπική ανάπτυξη και ολοκλήρωση» (Κογκίδου, 1995).

Σύμφωνα με τον Roussel (1980), τη σημερινή εποχή, το διαζύγιο δεν προϋποθέτει απαραίτητα και «παθολογική» ένδειξη για το ζευγάρι, αλλά αντίθετα ισχυρίζεται, πως αποτελεί μία «φυσιολογική» κατάσταση για τη πορεία ενός γάμου, η οποία θα συνεχίσει και μελλοντικά να συναντάται. Είναι γεγονός, άλλωστε, πως οι άνθρωποι σήμερα έρχονται αντιμέτωποι συχνά με διάφορες μεταβολές, που αφορούν είτε την οικογένεια, είτε διάφορες μορφές χωρισμού και συχνά άτυπων, δηλαδή όχι με την απαραίτητη συνοδεία της νομοθετικής διαδικασίας (Κογκίδου, 1995).

Το μεγάλο ποσοστό των διαζυγίων, όπως επισημαίνει η Théry (1984), καθώς και οι διάφορες έρευνες και μελέτες, που έχουν εστιάσει στη ζωή μετά το διαζύγιο, αποδεικνύουν πως έχουν σημειωθεί σημαντικές μεταβολές ως προς τις απόψεις σχετικά με τη σταθερότητα μιας οικογένειας. Συνεπώς, ο ρόλος που τείνει πλέον να μονοπωλεί το ενδιαφέρον, είναι αυτός του παιδιού αντί του ζευγαριού (Κογκίδου, 1995).

Σε αυτήν τη πολύ σημαντική αλλαγή, συνέβαλε και μία σειρά από αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο Οικογενειακό Δίκαιο πολλών χωρών και αναθεώρησαν πολλές από τις ανάγκες των παιδιών και των γονέων, καταλήγοντας στη θέσπιση του κριτηρίου «το συμφέρον του παιδιού». Σε αυτό το κριτήριο υπόκειται και η γονική επιμέλεια, η οποία και αφορά τον γονέα, που είναι σε θέση να παράσχει στο παιδί οικογενειακή σταθερότητα, δηλαδή κοινωνική και συναισθηματική ασφάλεια (Κογκίδου, 1995).

Ωστόσο, η Κογκίδου(1995), αναφέρει, πως η δημιουργία της νέας μορφής οικογένειας, έτσι όπως προκύπτει μετά το διαζύγιο ή τη διάσταση και αντικαθιστά την μέχρι πρότινος διγονεϊκή οικογένεια (δηλαδή μονογονεϊκή οικογένεια), δεν ήταν ανέκαθεν μία εύκολη και απλή διαδικασία αποδοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εποχή του '50-'60, στη Γαλλία, όπου τότε φημιολογούνταν, πως τα παιδιά των χωρισμένων γονέων ήταν ψυχολογικά άκρως επικίνδυνα καθώς επίσης και ικανά για πράξεις βίας ή παραβατικότητας.

Η Théry (1984), κάνει λόγο για την αντίληψη που τότε κυριαρχούσε και σχετιζόταν με την εξίσωση « γονείς χωρισμένοι = παιδιά χαμένα». Η θεωρία αυτής της εξίσωσης, βασιζόταν στη πεποίθηση πως στο διαζύγιο, το παιδί είναι θύμα και αποδέκτης όλων των συνεπακόλουθων του, καταδικάζοντας έτσι ως στίγμα την ίδια τη κατάσταση του διαζυγίου (Κογκίδου, 1995).

Σημείο αναφοράς, ανάμεσα στο παρελθόν και στο τώρα, αποτελεί η εξής ειδοποιός διαφορά: το διαζύγιο τη σημερινή εποχή, δεν αποτελεί κάποιο είδος στιγματισμού για τις οικογένειες και για τα μέλη της, αντιθέτως, επισημαίνει ότι πλέον η συζυγική σχέση μπορεί να είναι μία πρόσκαιρη ένωση, χαρακτηριστικό που διέπει σε μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη κοινωνία. Για αυτό το λόγο, όταν μιλάμε για «οικογενειακή σταθερότητα» μετά του διαζυγίου, εννοούμε την εξασφάλιση μίας υγιούς ανατροφής του παιδιού και την διατήρηση της κοινωνικής και συναισθηματικής του ισορροπίας (Κογκίδου, 1995).

Η Κογκίδου(1995), κάνει λόγο για δύο μοντέλα που εκπροσωπούν δύο διαφορετικές και ακραίες έννοιες, αναφορικά με την ανασύσταση της οικογένειας μετά τη συζυγική ρήξη. Το πρώτο μοντέλο, θεωρεί το διαζύγιο, αποτέλεσμα της συζυγικής ρήξης, η οποία προκαλεί με τη σειρά της τη διάλυση της πυρηνικής οικογένειας. Ο μόνος γονέας με το παιδί, μετά τη διάλυση της διγονεϊκής οικογένειας, επιδιώκει να δημιουργήσει μία νέα οικογένεια ή συμβίωση, η οποία θα λειτουργήσει ως υποκατάστατο. Σε αυτή τη περίπτωση, η «οικογενειακή σταθερότητα» μετά του διαζυγίου, θεωρείται σταθερότητα με τη προσπάθεια επαναδημιουργίας μίας νέας μορφής οικογένειας και τα μέλη της συνιστούν πλέον οικογένεια .

Σύμφωνα με το δεύτερο μοντέλο, η Κογκίδου (1995), αναφέρει πως το διαζύγιο αποτελεί μία μεταβατική περίοδο, μέσα στην οποία συναντάμε την εκ νέου συγκροτημένη μορφή της αρχικής οικογένειας. Με βάση αυτή τη πεποίθηση, η συζυγική ρήξη, ακόμα και η επαναδημιουργία δύο διαφορετικών οικογενειών, δεν σημαίνει απαραίτητα και αιτία ρήξης για τους οικογενειακούς δεσμούς. Αντιθέτως, ορισμένες φορές είναι δυνατόν να γίνει λόγος για «διπολική οικογένεια» (Ahrons, 1984).

Αξίζει να αναφερθεί πως, κάθε γονέας θεωρείται μοναδικός και αναντικατάστατος και πως, η «οικογενειακή σταθερότητα» που θα εξασφαλισθεί κατόπιν διαζυγίου, εξαρτάται κατά ένα μεγάλο βαθμό και από την οικογενειακή σταθερότητα που υπήρχε και στην αρχική πυρηνική οικογένεια. Σύμφωνα με τη Théry(1986), «η κοινή γονική μέριμνα και/ή η εκ περιτροπής παραμονή των παιδιών και στα δύο νοικοκυριά (ή άλλες τέτοιου είδους ρυθμίσεις) θεωρείται ως προϋπόθεση για τη διατήρηση του δικαιώματος του παιδιού να έχει δύο γονείς».

Η συγγραφέας, τέλος υπογραμμίζει πως το παραπάνω δικαίωμα δεν πρέπει να στερείται ακόμα και αν οι συζυγικές σχέσεις είναι δυσαρμονικές. Ο κάθε νέος σύντροφος/σύζυγος, αν και ενισχύει την ανάπτυξη του παιδιού, δεν θεωρείται γονικό υποκατάστατο (Κογκίδου,1995).

Επομένως, το διαζύγιο μπορεί να σημαίνει συζυγική ρήξη, ωστόσο σημαίνει και κοινωνική δέσμευση και συμφωνία των δύο γονέων πως το «ζευγάρι γονέων», θα εξακολουθεί να υπάρχει για πάντα, εξασφαλίζοντας έτσι στα παιδιά οικογενειακή σταθερότητα και μία οικογένεια διαφορετική βέβαια από την αρχική πυρηνική, ώστε να αποφευχθούν οι άσχημες επιδράσεις στα παιδιά (Κογκίδου, 1995).

1.3.2. Η χηρεία ως αιτία μονογονεϊκότητας

Τη σημερινή εποχή, η χηρεία δεν αποτελεί πλέον την κυριότερη αιτία μονογονεϊκότητας. Ο πιο διαδεδομένος τύπος μονογονεϊκής οικογένειας λόγω χηρείας, ήταν κάποτε ο θάνατος του συζύγου για τις γυναίκες, δηλαδή οι μόνες-μητέρες. Πλέον, παρατηρείται αυξητική τάση στο μέσο όρο ζωής των ανδρών, στην Ελλάδα, παράλληλα όμως καταγράφεται ανησυχητική αύξηση στον αριθμό των ατυχημάτων-τροχαίων, τόσο ανδρών όσο και γυναικών (Κογκίδου, 1995).

Η Κογκίδου(1995), αναφέρεται στις χήρες-μητέρες και στα χαρακτηριστικά που τις διέπουν. Όπως επισημαίνει η συγγραφέας, οι χήρες-μητέρες είναι συχνά γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας και επαγγελματικά αδρανείς. Σε σχέση με τις υπόλοιπες μονογονεϊκές οικογένειες, κατέχουν τη πιο υψηλή κοινωνική θέση και αυτό γιατί η κατάσταση στην οποία βρέθηκαν ήταν μη αναστρέψιμη.

Επιπλέον, σύμφωνα με τη συγγραφέα, οι μονογονεϊκές οικογένειες λόγω χηρείας, βρίσκονται σε καλή οικονομική κατάσταση, αφού οι μόνες-μητέρες, συνήθως λαμβάνουν κάποια σύνταξη και είναι υπεύθυνες για όλη τη κινητή και ακίνητη περιουσία, που είχαν από πριν ως οικογένεια με δύο γονείς. Επομένως, σε αυτού του είδους τις οικογένειες, συναντάμε καλή οικονομικές και κοινωνικές απολαβές.

Όπως προαναφέρθηκε, οι χήρες-μητέρες, είναι ιδιαίτερα συμπαθείς τόσο στην οικογένεια όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, δηλαδή σε συγγενείς και στην ίδια τη κοινωνία, η οποία και την αποδέχεται με εμφανή ευκολία. Αυτό συμβαίνει, καθώς γίνεται αντιληπτή η δυσάρεστη κατάσταση που αναπόφευκτα βρέθηκε και για την οποία χρειάζεται συναισθηματική υποστήριξη (Κογκίδου, 1995).

Η χήρα-μητέρα, αντιμετωπίζει τη δυσκολία διαχείρισης του πένθους και παράλληλα αναπροσαρμογής της στο νέο της ρόλο ως πλέον μόνου γονέα. Επιπλέον, παρά το γεγονός, ότι είναι οι πιο ευνοημένες κοινωνικά, συναντώνται και κάποιες άλλες δυσκολίες, διαφορετικές και περισσότερες από εκείνες ενός χήρου-μόνου πατέρα (Κογκίδου,1995).

Σύμφωνα με τη συγγραφέα, ορισμένες φορές οι χήρες-μητέρες, χρεώνονται και συχνά επιβάλλουν και οι ίδιες στους εαυτούς τους να απομονώνονται κοινωνικά. Αυτή είναι μία πράξη, η οποία σταδιακά είναι πιθανό να οδηγήσει ολόκληρη την οικογένεια στο να αποκλειστεί κοινωνικά και να επιφέρει στη χήρα-μητέρα, συναισθήματα μοναξιάς, ενισχύοντας την εικόνα του εαυτού της ως χήρα.

1.3.3. Μητρότητα εκτός γάμου ως αιτία μονογονεϊκότητας

Έρευνες και στατιστικά δεδομένα μαρτυρούν πως η μονογονεϊκή οικογένεια αποτελεί, κατά κύριο λόγο γυναικεία υπόθεση. Η αλλαγή στην οικογενειακή δομή και οι μεταβολές στους παραδοσιακούς ρόλους, ανέδειξαν τη δυναμικότητα της γυναίκας και της έδωσαν τον επιβλητικό χαρακτήρα που της είχα στερηθεί.

Η Μισέλ, υποστηρίζει πως η αύξηση του ποσοστού της μονογονεϊκότητας οφείλεται στην άρση των προκαταλήψεων, ενάντια στις άγαμες μητέρες, την ανάγκη των γυναικών για αυτονομία, στην αύξηση των διαζυγίων και στη μείωση της γαμηλιότητας ή ακόμα των δεύτερων γάμων (Μουσούρου, 2002).

Η γένεση μίας μόνης μητέρας μπορεί να προέρχεται από τη μητρότητα εκτός γάμου, από μητέρες που αποφάσισαν να μεγαλώσουν μόνες τα παιδιά τους ή γυναίκες διαζευγμένες ή και χήρες. Συγκεκριμένα, η Κογκίδου (1995) τοποθετεί τις μόνες μητέρες σε πέντε πιθανές κατηγορίες:

- ◆ Μητέρες που αποφασίζουν να μεγαλώσουν το παιδί τους σε ένα δικό τους αυτόνομο νοικοκυριό.
- ◆ Γυναίκες που αποφασίζουν να προχωρήσουν σε γάμο με τον πατέρα μετά τη γέννηση του παιδιού τους.
- ◆ Μητέρες που παντρεύονται άντρα που δεν είναι πατέρας του παιδιού τους.
- ◆ Γυναίκα που μεγαλώνει το παιδί στα πλαίσια μίας ελεύθερης συμβίωσης.
- ◆ Γυναίκες που μεγαλώνουν το παιδί τους στα πλαίσια της οικογενειακής καταγωγής τους και συγκαταλέγονται στο νοικοκυριό τους.

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ και EUROSTAR το 2001 τα ποσοστά των μονογονεϊκών οικογενειών έφτασαν το 10% με το 3% να αποτελούν οι οικογένειες με παιδιά εκτός γάμου. Η αύξηση του ποσοστού των μόνων μητέρων επαληθεύουν τις απόψεις για μεταβολή των οικογενειακών ρόλων και ενδυνάμωση της γυναίκας στο οικογενειακό σχήμα. Τα στοιχεία καταδεικνύουν πως η γυναίκα παραμένει, με υψηλότερα ποσοστά, αρχηγός της μονογονεϊκής οικογένειας (Μαράτου -Αλιμπράντη, 2002)

Συνήθως, οικονομικοί και κοινωνικοί λόγοι επιδρούν στην τελική απόφαση της ανύπαντρης μητέρας να μεγαλώσει μόνη το παιδί. Για αυτό το λόγο και η λήψη μίας συνειδητής απόφασης αποτελεί μια χρονοβόρα διαδικασία. Ακόμα και όταν η εγκυμοσύνη είναι επιθυμητή και δεν υπάρχει περίπτωση να προχωρήσει σε αποχωρισμό του παιδιού- υιοθεσία, η απόφαση γίνεται παρορμητικά στα πλαίσια της αντίστασης ενάντια στα καθιερωμένα ήθη (Κογκίδου, 1995)

Στον αντίποδα, όταν η εγκυμοσύνη δεν είναι επιθυμητή, η μητέρα “αναγκάζεται” να αναλάβει πρόωρα το γονεϊκό της ρόλο , ακόμα και ανύπαντρη, και να βιώσει τη μητρότητα βιαστικά. Σε αυτό το σχήμα μπορεί να περιληφθεί και η έφηβη εγκυμοσύνη. Αυτή η περίπτωση εμφανίζει υψηλά ποσοστά και οφείλεται τόσο στην άγνοια, όσο και στην κακή ενημέρωση των εφήβων σε θέματα αντισύλληψης (Κογκίδου, 1995).

Η Κογκίδου (1995), αναφέρεται στις κρίσεις ταυτότητας που μπορεί να βιώσει μία ανύπαντρη μητέρα. Είναι δυνατόν, μια μητέρα να καταφύγει στην εκτός γάμου μητρότητα, με σκοπό να επιλυθούν εσωτερικές συγκρούσεις και να ξεπεραστούν κρίσεις. Όμως, μία εγκυμοσύνη, ειδικά αν γίνεται πρόωρα, μπορεί να διακόψει τη διαδικασία σχηματισμού ταυτότητας, αναγκάζοντας την μόνη μητέρα να καταφύγει στο πρότυπο της δικής της μητέρας.

Η υπερβολική ταύτιση με αυτήν, μπορεί να οδηγήσει σε σύγχυση μεταξύ των όρων “μητρότητα” και “γυναικεία υπόσταση”. Έτσι, με σκοπό να αναλάβει έναν ανεξάρτητο ρόλο μητέρας, μπορεί να βρεθεί σε σύγκρουση με τη δική της μητέρα, να προσκολληθεί στο παιδί της και να διευκολυνθεί έτσι η απουσία ενός

άντρα-πατέρα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη βίωση της μονογονεϊκότητας εξαιτίας μίας σχέσης εξάρτησης με το παιδί και τη αστάθεια των εικόνων του εαυτού (Κογκίδου, 1995).

Όπως προαναφέρθηκε, το ζήτημα της ανύπαντρης μητέρας συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την εφηβική εγκυμοσύνη. Η πρώιμη είσοδος των παιδιών στην εφηβεία, η αρχή των σεξουαλικών σχέσεων, αλλά και ψυχολογικοί παράγοντες όπως η επιθυμία για μητρότητα, οδήγησαν στην αύξηση των ποσοστών και συνεπώς των μελετών ειδικότερα την δεκαετία του '70. Καθώς, η γέννηση και ανατροφή ενός παιδιού αποτελεί κοινωνικό ζήτημα, η μητρότητα στην εφηβεία θα πρέπει να θεωρείται “πρόβλημα” της κοινωνίας και όχι “πρόβλημα” μέσα στην κοινωνία.

Η θέση της ανύπαντρης μητέρας είναι χειρίστη, καθώς εκτός του ότι αντιμετωπίζει προβλήματα οικονομικά και κοινωνικά, πρέπει να διαχειριστεί και όλα εκείνα τα προβλήματα που ακολουθούν μια μόνη μητέρα. Αν και στη σημερινή εποχή η μητρότητα εκτός γάμου δείχνει να είναι πιο αποδεκτή, στο παρελθόν αποτελούσε κοινωνικό στίγμα και δημιουργούσε προβλήματα στις μόνες μητέρες.

Η ανύπαντρη μητέρα άρχισε να κερδίζει την πραγματική της υπόσταση και να αποδραματοποιείται το φαινόμενο τον 20ό αιώνα, που απέκτησε και τα πρώτα δικαιώματα της. Με το κοινωνικό σύστημα πρόνοιας να είναι με το μέρος της και την ανάπτυξη των πρώτων κοινωνικών ασφαλίσεων, το ποσοστό των ανύπαντρων μητέρων έφτασε από το 33,7% το 1976 να αγγίζει το 53,8% το 1980 (Κογκίδου, 1995).

Το ζήτημα του κοινωνικού στιγματισμού έθιξε και η Μαντζιάφου (1986), αναφερόμενη στη δυσκολία ευρέσεως εργασίας και την διεκπεραίωση των οικονομικών ζητημάτων. Αυτό δυσκολεύει ιδιαίτερα το έργο μίας μόνης μητέρας, που ως αρχηγός πλέον της μονογονεϊκής οικογένειας ευθύνεται για την διαπαιδαγώγηση, κοινωνικοποίηση και κυρίως ανατροφή του παιδιού.

Ο αστικός και ποινικός κώδικας, με μια σειρά διατάξεων προστατεύει την ανύπαντρη μητέρα, ώστε :

- ◆ Να επιδιώξει την αναγνώριση του τέκνου της
- ◆ Να ζητήσει προσωρινή διατροφή και τα έξοδα του τοκετού (2 μήνες πριν και 4 μήνες μετά τον τοκετό)
- ◆ Να ζητήσει αποζημίωση, λόγω ηθικής βλάβης
- ◆ Να διώξει ποινικά τον πατέρα του παιδιού, λόγω εγκατάλειψης.

(Δασκαρόλης, 1992)

1.3.4. Άντρας: Μόνος πατέρας

Τα δεδομένα που υπάρχουν για την επίδραση του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού είναι περιορισμένα. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τις μορφές που να υιοθετήσει η πατρότητα, θα πρέπει να προσδιορίσουμε το κοινωνικό πλαίσιο που υπόκειται μία οικογένεια.

Η ποικιλομορφία των οικογενειακών σχημάτων και οι μεταβολές στους ρόλους οδήγησαν στη μελέτη των εκάστοτε σχημάτων και την εξέταση της λήψης των γονεϊκών ευθυνών. Η πατρότητα και ειδικότερα το ζήτημα του μόνου πατέρα αποτέλεσε νέο αντικείμενο μελέτης και βασικό σημείο εξέτασης αποτελεί η επιρροή του στην ανατροφή του παιδιού (Κογκίδου, 1995).

Αν και οι μελέτες που αφορούν την απουσία του πατέρα στο οικογενειακό σχήμα είναι αρκετές, η μελέτες σχετικά με την επίδραση του στο παιδί είναι ελάχιστες. Η εμπλοκή του πατέρα στην οικογένεια κέρδισε το ενδιαφέρον των ειδικών τη δεκαετία του '60, και έτσι η ασαφής εικόνα για το ρόλο του άρχισε να ξεκαθαρίζεται. Συγκεκριμένα εκείνη την περίοδο παρατηρούμε αυξημένη συμμετοχή του πατέρα όχι μόνο στην ανάπτυξη του παιδιού αλλά και στην στενή επαφή μαζί τους όταν οι γονείς χωρίζουν (Κογκίδου, 1995).

Ακόμα παρατηρούμε πατέρες να αναλαμβάνουν την πλήρη φροντίδα των παιδιών τους και να ασχολούνται εντατικά με το νοικοκυριό. Η Κογκίδου αναφέροντας όλα τα παραπάνω, καταλήγει στο ότι η ανατροφή των παιδιών δεν αποτελεί πλέον μητρική ευθύνη αλλά και ο πατέρας είναι ικανός να φροντίσει τα παιδιά του. Άρα, αυτό που διαφοροποιεί τα δύο φύλα είναι ο ρόλος που κατέχουν στο παραδοσιακό πυρηνικό οικογενειακό σχήμα και όχι τα χαρακτηριστικά τους.

Στοιχεία καταδεικνύουν, πως το ποσοστό των μόνων μητέρων είναι μεγαλύτερο από αυτό των μόνων πατέρων, παρότι ο αριθμός αυξάνεται σταδιακά. Θεωρείται, πως οι μόνιμοι πατέρες στην πλειοψηφία τους αποτελούν χήρους ή εγκαταλελειμμένους συζύγους, και πως η επιμέλεια του παιδιού μετά από διαζύγιο δίνεται κατά προτίμηση στη μητέρα.

Παρά τους παραδοσιακούς ρόλους που θέλουν την ανατροφή να την αναλαμβάνει η μητέρα, ο μόνος πατέρας έρχεται να τους αντιστρέψει με βασικό κυρίαρχο την επιθυμία του για παιδί. Η ανάγκη του πηγάζει από τη συναισθηματική στέρηση που βίωσε εκείνος ως παιδί και την θέληση του να παρέχει στο παιδί του πλήρη κάλυψη αυτών των αναγκών (Κογκίδου, 1995).

Οι παράγοντες που οδήγησαν στην αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό τον μόνο πατέρα ποικίλουν. Τέτοιοι παράγοντες αποτελούν, σύμφωνα με τους Thomson και Gongla (1983), οι εξής :

- ◆ Οι μεταβολές στον τρόπο ζωής των αντρών
- ◆ Η μείωση της απόρριψης των μόνων πατέρων
- ◆ Η θέληση των γονέων να συμμετέχουν ενεργά στην ανατροφή των παιδιών τους ακόμα και όταν δεν διαθέτουν την επιμέλεια
- ◆ Η συγκριτικά με τις μόνες μητέρες, ευκολότερη προσβασιμότητα στην αγορά εργασίας και καλύτερη οικονομική κατάσταση των μόνων πατέρων
- ◆ Τα στοιχεία που καταδεικνύουν πως οι μόνοι πατέρες μπορούν να μεγαλώσουν εξίσου αποτελεσματικά τα παιδιά με τις μόνες μητέρες
- ◆ Τα στοιχεία που υποδεικνύουν πως τόσο οι μόνες μητέρες όσο και μόνοι πατέρες παρουσιάζουν ομοιότητα στις θετικές και αρνητικές εμπειρίες της μονογονεϊκότητας.

Η μονογονεϊκότητα με μόνο πατέρα αποτελεί πρόσφατο φαινόμενο και άρα οι μελέτες και τα ευρήματα είναι περιορισμένα. Αυτό που κεντρίζει το ενδιαφέρον των ερευνητών είναι η ταυτότητα του πατέρα που επιλέγει την πλήρη επιμέλεια.

Οι άντρες που επιλέγουν τη μονογονεϊκότητα θεωρούνται άτομα που εξακολουθούν να αναζητούν τα όρια της ταυτότητας τους. Ωστόσο, ενώ θεωρούνται λιγότερο κατασταλαγμένα άτομα σε θέματα ταυτότητας και οριοθέτησης του φύλου τους, κερδίζουν περισσότερη αποδοχή και κοινωνική στήριξη από τις μόνες μητέρες (Κογκίδου, 1995).

Σε αντίθεση με τη κοινωνική κρατική στήριξη που παρέχεται στις μόνες μητέρες, στους μόνους πατέρες δεν διατίθενται παρόμοιες κοινωνικές παροχές και ρυθμίσεις. Παρά λοιπόν την στήριξη από τον κοινωνικό ιστό, ο μόνος πατέρας δεν βρίσκει αντίκρισμα στις πολιτικές ρυθμίσεις που αφορούν τη μονογονεϊκότητα, αποκαλύπτοντας έτσι τη σεξιστική δομή της κοινωνίας.

Μολονότι, οι μόνους πατέρες δεν αντιμετωπίζουν τα ίδια οικονομικά προβλήματα, οι υπόλοιπες δυσκολίες που περιβάλλουν τη μονογονεϊκότητα υφίστανται και αφορούν τη ψυχολογική πίεση, τις συγκρούσεις των ρόλων και την προσπάθεια εναρμόνισης τους με τη μονογονεϊκότητα (Κογκίδου, 1995).

Ωστόσο, παρά τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζει ο μόνος πατέρας, η δυνατότητα του να αντεπεξέλθει στο γονεϊκό του ρόλο δεν αμβλύνεται. Με το πέρας της πρώτης μεταβατικής περιόδου, οι πατέρες είναι πλέον σε θέση να αναδιοργανώσουν την οικογενειακή εστία, να προσαρμόσουν το πρόγραμμά τους και να εκπληρώσουν τα νέα τους καθήκοντα.

Τα ερευνητικά στοιχεία μαρτυρούν, πως δεν υπάρχει λόγος να αμφιταλαντευόμαστε για την ικανότητα των μόνων πατέρων να αντεπεξέλθουν. Πάντως, εξακολουθεί να είναι επιτακτική η ανάγκη για περαιτέρω έρευνα πάνω στο ζήτημα της μονογονεϊκότητας και της ανάληψης της πλήρους επιμέλειας από τους πατέρες. (Κογκίδου, 1995)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΉ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, γίνεται μία γενικότερη περιγραφή των συνθηκών που επικρατούν σε μια μονογονεϊκή οικογένεια. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζει μία οικογένεια, μετά το γεγονός της μονογονεϊκότητας, οι συνέπειες αυτής, προς όλα τα μέλη της, σε ψυχολογικό και πρακτικό επίπεδο, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους αλλά και ποιες είναι οι μεταβολές στις σχέσεις τους.

2.1. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες

Οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν μη ευνοημένες ομάδες σε μια κοινωνία και αυτό γιατί, όχι μόνο δεν υποβοηθούνται από το κράτος αλλά, και γιατί, την οικονομική κάλυψη και διαχείριση του νοικοκυριού επωμίζεται μόνο ένας γονέας.

Η αύξηση τους, ανεξάρτητα των αιτιών που οδήγησαν σε αυτό το οικογενειακό σχήμα, οδήγησε στην εξερεύνηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και στην εξέταση των αναγκών που προκύπτουν. Συνεπώς, αυτή η “νέα” μορφή οικογενειακού σχήματος προτρέπει την αναδημιουργία της κοινωνικής πρόνοιας και την διαμόρφωση της με στόχο την εκπλήρωση των “νέων” αναγκών.

Στο Διακρατικό Οδηγό για τη Μονογονεϊκότητα (2002), έχουμε την καταγραφή μερικών προβλημάτων που δύναται να αντιμετωπίσει μια μονογονεϊκή οικογένεια και που συγκριτικά με αυτά των παραδοσιακών πυρηνικών οικογενειών, είναι εμφανώς βαθύτερα και ποικίλα.

Στατιστικά δεδομένα που παρατίθενται στον Οδηγό, καταδεικνύουν πως οι μητέρες-αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών εργάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι μητέρες μίας πυρηνικής οικογένειας. Ωστόσο, στα μονογονεϊκά σχήματα οικογένειας, οι μητέρες εμφανίζουν μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας και βρίσκονται χαμηλότερα στις εισοδηματικές κλίμακες, σε σχέση με τις παραδοσιακές μορφές.

Αναλογιζόμενοι, πως οι μονογονεϊκές οικογένειες αντιμετωπίζονται με προκατάληψη και δυσκολεύονται πρακτικά, η άποψη πως η μονογονεϊκότητα είναι γυναικεία υπόθεση δυσχεραίνει την κατάσταση. Συμπερασματικά, οι γυναίκες αρχηγοί των μονογονεϊκών νοικοκυριών αντιμετωπίζουν πιεστικότερα οικονομικά προβλήματα, εξαιτίας της μειωμένης δυνατότητας να αναλάβουν μια εργασία με ικανοποιητική αμοιβή (Μουσούρου, 2002).

Συγκριτικά με τους άντρες, οι μόνες μητέρες δυσκολεύονται ακόμα και να βρουν μια έμμισθη εργασία είτε, επειδή δεν έχουν προϋπηρεσία είτε, επειδή το επαγγελματικό τους επίπεδο είναι χαμηλό ή έχουν ανεπαρκή επαγγελματική εξειδίκευση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αφομοίωση τους σε επαγγελματικές δραστηριότητες που δεν απαιτούν ειδικά προσόντα και που όμως προσφέρουν πενιχρό εισόδημα (Μουσούρου, 2002).

Επιπλέον, η απουσία του πατέρα σε μία μονογονεϊκή οικογένεια σημαίνει απώλεια εισοδήματος, με αποτέλεσμα να δυσκολεύει η διαχείριση του νοικοκυριού και η ανατροφή των παιδιών, για τις μόνες μητέρες. Έτσι, η προσπάθεια για να ξεπεραστούν τα εμπόδια οξύνεται, και οι μόνες μητέρες καλούνται να αντεπεξέλθουν χωρίς μάλιστα την απαραίτητη συναισθηματική στήριξη ή προσωρινή ανακούφιση από τον απόντα σύζυγο και πατέρα (Κογκίδου, 1995).

Όμως, δεν μπορούμε να λησμονήσουμε και τα πρακτικά προβλήματα που δύναται να αντιμετωπίσει ένας μόνος πατέρας. Σε αντίθεση με μια μητέρα, ένας μόνος πατέρας δεν είναι έτοιμος να αναλάβει τα γονεϊκά του καθήκοντα και αυτό γιατί δεν προετοιμάζεται από μικρή ηλικία για κάτι τέτοιο. Ακόμα, η

έλλειψη του γυναικείου προτύπου για τα παιδιά και η αδυναμία να αντεπεξέλθει στην ανατροφή τους, οδηγεί στην αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας ή ακόμα και στη διαμόρφωση ενός νέου γάμου (Μαντζιάφου,1981).

Η προκατάληψη πως ένας μόνος πατέρας δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα οικονομικής και επαγγελματικής αποκατάστασης, οδηγεί στην σπάνια αναγνώριση των δικαιωμάτων του και ελάχιστη παροχή υπηρεσιών και διευκολύνσεων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ελάχιστων μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό τον πατέρα. Ωστόσο, η Μισέλ (1993) θεωρεί πως η μονογονεϊκότητα αρχίζει να γίνεται τρόπος ζωής και για τους άντρες που επιθυμούν να συνεχίσουν χωρίς βοήθεια, υπερπηδώντας σιγά-σιγά τα προβλήματα.

Το γεγονός πως ο μόνος ένας γονέας επωμίζεται τα βάρη, δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την οικονομική θέση αυτής της ομάδας. Οι μονογονεϊκές οικογένειες έχουν αυξημένες πιθανότητες να εισέλθουν σε κατάσταση φτώχειας, να μπουν στην διαδικασία στέρησης των αναγκαίων για την αξιοπρεπή διαβίωσή τους και να απέχουν από τα κοινωνικά αγαθά (Κογκίδου & Πανταζής,1990).

Για το λόγο αυτό, ο κίνδυνος φτώχειας σε μονογονεϊκές οικογένειες είναι μεγαλύτερος. Στον Διακρατικό Οδηγό (2002) αναφέρεται, πως μία στις τέσσερις μονογονεϊκές οικογένειες (24%) βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας. Σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, όπου τα μονογονεϊκά νοικοκυριά βρίσκονται δύο φορές περισσότερο σε επίπεδο φτώχειας απ' ότι τα πυρηνικά , τα ποσοστά στην Ελλάδα κυμαίνονται σε ενδιάμεση κατάσταση.

Τα παραπάνω ζητήματα, που απασχολούν μία μονογονεϊκή οικογένεια επιβεβαιώνονται βιβλιογραφικά και από την Κογκίδου (1995) που αναφέρει ως πρόβλημα την ανεπάρκεια της κοινωνικής πρόνοιας, την έλλειψη ενιαίας και αποτελεσματικής πολιτικής για ευάλωτες ομάδες ,την ανεργία που πλήττει

ιδιαίτερα τις μόνες μητέρες και την έλλειψη επαρκούς παιδικής φροντίδας. Τέτοια προβλήματα οδηγούν όχι μόνο στην φτώχεια αλλά στην περιθωριοποίηση των οικογενειών από τη δημόσια, οικονομική και πολιτική ζωή.

Κάθε μονογονεϊκή οικογένεια είναι διαφορετική, όμως εμφανίζουν μεταξύ τους κοινά προβλήματα στην καθημερινή τους ζωή. Ζητήματα, όπως η μείωση του εισοδήματος, η απομόνωση από την κοινωνία και η μοναξιά του γονέα, η υπερφόρτωση των ευθυνών και η άνιση πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά δυσχεραίνουν τη ζωή των γονέων που αναλαμβάνει μόνος την ανατροφή του παιδιού του (Κογκίδου, 1995).

Ανακεφαλαιώνοντας, τα προβλήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη μια μονογονεϊκή οικογένεια είναι τα εξής:

- ◆ χαμηλό οικογενειακό εισόδημα λόγω των αυξημένων οικογενειακών υποχρεώσεων
- ◆ προβλήματα υγείας και φροντίδας και φύλαξης παιδιών
- ◆ έλλειψη ενημέρωσης και πληροφόρησης σε σχέση με το σύστημα πρόνοιας
- ◆ έλλειψη ενημέρωσης και πληροφόρησης σε σχέση με την αγορά εργασίας
- ◆ μειωμένες επαγγελματικές δεξιότητες και πείρα
- ◆ αδυναμία πρόσβασης στην αγορά εργασίας
- ◆ υψηλό ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας
- ◆ εμπλοκή σε άτυπες μορφές εργασίας
- ◆ προβλήματα στην εναρμόνιση οικογένειας και εργασίας

(Μαράτου- Αλιπράντη,2002)

2.2. Ο συνέπειες της μονογονεϊκότητας στα μέλη της οικογένειας, σε ψυχολογικό και πρακτικό επίπεδο

Η μονογονεϊκότητα, ως μια νέα μορφή οικογενειακής δομής συχνά αντιμετωπίζεται ως εκτροπή και τα μέλη της τείνουν να εμφανίζουν προβλήματα. Η Μουσούρου (1996) θεωρεί την μονογονεϊκή οικογένεια ως μια «παθολογική κατάσταση», που περικλείει συνθήκες διάλυσης και αποδιοργάνωσης. Συνεχίζει μιλώντας για τα μέλη της οικογένειας, και ειδικότερα τα παιδιά, που είναι πιθανό να εμφανίσουν προβλήματα κοινωνικοποίησης, ανάπτυξης και προσαρμογής. Για αυτό το λόγο απαιτείται η αναμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής, με στόχο την μείωση των βλαβών.

Είναι λογικό λοιπόν, να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάλυση των επιπτώσεων της μονογονεϊκότητας στα μέλη. Οι επιδράσεις αφορούν, τόσο τα παιδιά, που εκ των πραγμάτων είναι περισσότερο ευάλωτα, όσο και τους γονείς, που επιλέγουν να τα μεγαλώσουν μόνοι τους παρά τα προβλήματα που αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα.

Η Κογκίδου (1995) αναφέρεται στο διαζύγιο όπου, σύμφωνα με τη θεωρία της κρίσης, το κάθε μέλος της περνά συναισθηματικές διακυμάνσεις. Αυτές, μπορούν να έχουν τη μορφή κρίσης ή να δώσουν στο άτομο τη δυνατότητα να εξελιχθεί προσωπικά και να τελικά να ολοκληρωθεί.

Βασικός λόγος του διαζυγίου μπορεί να θεωρηθεί η συναισθηματική κρίση ανάμεσα στους συζύγους. Αν και το διαζύγιο σε οικογένειες με παιδιά είναι σπάνια ομόφωνο, όταν συμβαίνει επιφέρει συναισθήματα άγχους στον γονέα που δεν επιθυμεί το χωρισμό. Αντίθετα για τον γονέα που πήρε την πρωτοβουλία είναι περισσότερο αγχώδης η περίοδος πριν το χωρισμό. Οι κυριότερες ψυχολογικές αντιδράσεις είναι συνήθως λύπη, θυμός, κατάθλιψη, άγχος, αλλαγές στην αυτοεκτίμηση και συναισθηματική προσκόλληση του ενός συζύγου στον άλλον (Χρύση,Γ. Χατζηχρήστου,1999).

Έπειτα, και ο κίνδυνος μη ικανοποίησης των βασικών αναγκών από το μόνο γονέα, μπορεί να επιφέρει πρώτον συναισθήματα άγχους, και δεύτερον κατάθλιψη εξαιτίας της απώλειας. Ωστόσο, μέσω της πρόκλησης των παραπάνω συναισθημάτων, μπορεί να επέλθουν νέοι τρόποι επίλυσης των προβλημάτων. Αυτοί οι τρεις τύποι αντίδρασης αποτελούν μέρος της διαδικασίας του διαζυγίου και εμφανίζονται από την λήψη της απόφασης μέχρι και τη λύση του γάμου και τη δημιουργία νέων συνθηκών ζωής. Η διαδικασία μπορεί να ανασταλεί εξαιτίας των δεσμών με τα παιδιά και την άσκηση του γονεϊκού ρόλου (Κογκίδου, 1995).

Η δημιουργία μίας μονογονεϊκής οικογένειας, καθώς και η απόφαση να προχωρήσει κάποιος στο διαζύγιο μπορεί να έχει θετικές επιδράσεις εφόσον, το άτομο μπορεί να υιοθετήσει ένα διαφορετικό ρόλο και τρόπο ζωής και να επανεξετάσει θέματα ως προς την ταυτότητα του, τις αξίες και τις διαπροσωπικές του σχέσεις.

Στον αντίποδα, ο γονέας μιας μονογονεϊκής οικογένειας προερχόμενη από διαζύγιο, μπορεί να βιώσει την όλη διαδικασία υπό τη μορφή πένθους, με μια σειρά αλληλοεπικαλυπτόμενων σταδίων: άρνησης, απώλειας, κατάθλιψης, θυμού και αμφιθυμίας, επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας και του τρόπου ζωής και τελικά τον ενστερνισμό νέων σχεδίων για τη ζωή (Κογκίδου, 1995).

Παρότι, η επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν από ένα διαζύγιο, είναι πιο εύκολη για μια γυναίκα χάρις τις νομικές ρυθμίσεις, η ψυχολογική κατάσταση μίας μόνης μητέρας είναι αρκετά εύθραυστη. Αυτή μπορεί να νιώσει εγκατάλειψη, που να έχει ως αποτέλεσμα την άμεση επίδραση στη άσκηση του γονεϊκού της ρόλου.

Ο μόνος γονέας, συνηθέστερα η μητέρα, έχοντας την επιμέλεια, δύναται να αναπτύξει αντιστάσεις ως προς τη διατήρηση της σχέσης του παιδιού με το γονέα που “εγκατέλειψε”. Η δυσκολία αυτή είναι απόρροια της τραυματικής εμπειρίας της εγκατάλειψης και μπορεί να ωθήσει το παιδί στην ταύτιση και άρνηση της σχέσης με τον γονέα που τους εγκατέλειψε (Κογκίδου, 1995).

Η μονογονεϊκότητα μπορεί να οδηγήσει το γονέα να θελήσει να ξεπληρώσει τις άτυχες στιγμές του παρελθόντος διαμέσου του παιδιού. Αναλαμβάνοντας το ρόλο του θύματος ο γονέας αναθέτει τον ρόλο του γονέα στο παιδί και μέσω αυτού επιζητεί την προστασία που του/της στερήθηκε. Αυτό είναι συχνό φαινόμενο μεταξύ μόνης μητέρας και αγοριού στην εφηβεία. Αν η μονογονεϊκότητα επήλθε ομαλότερα, οι πιθανότητες διατήρησης υγιούς και ικανοποιητικής σχέσης του παιδιού με τους γονείς είναι αυξημένες.

Είναι λογικό, η μονογονεϊκότητα, όπως και αν έχει προέλθει, να προκαλέσει στον μόνο γονέα ανάμεικτα συναισθήματα, βιώνοντας την κυρίως ως μία υπέρτατη δυστυχία. Ο γονέας, αδυνατεί να ξεπεράσει την αλλαγή, απομονώνεται από τον κοινωνικό του περίγυρο, αρνείται να προχωρήσει τη ζωή του, πενθεί και κλείνεται στον εαυτό του (Κογκίδου, 1995).

Όμως, απώλεια ενός γονέα μπορεί να επιφέρει σημαντικές επιδράσεις και στην εξέλιξη του παιδιού, ειδικά αν αυτή επέλθει ξαφνικά και μπορεί να προκαλέσει στο παιδί τραυματικό σοκ. Το παιδί μένει να μεγαλώνει με έναν γονέα που έχει αναλάβει το ρόλο του θύματος και που στηρίζεται σε αυτό για να ξεπεράσει τη μοναξιά και τη δυστυχία. Η δυσκολία να διαχειριστεί την απώλεια αλλά, και η πίεση που ενδέχεται να δεχτεί από το γονέα που έμεινε, μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την ψυχική συγκρότηση του παιδιού (Κογκίδου, 1995).

Ωστόσο, το παραπάνω φαινόμενο δεν ανταποκρίνεται πάντα στην κοινωνική πραγματικότητα. Η μονογονεϊκή οικογένεια δεν χαρακτηρίζεται απόλυτα από αυτό το στοιχείο και η μονογονεϊκότητα δεν έχει τις ίδιες επιπτώσεις σε όλα τα παιδιά. Σαφώς, τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών αποτελούν μια ειδική στατιστική κατηγορία, όμως αυτό δεν σημαίνει πως αποτελούν και μια ομοιογενή ομάδα. Εξάλλου, η κάθε οικογένεια είναι μοναδική και εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά (Κογκίδου, 1995).

Οι επιδράσεις της μονογονεϊκότητας στο παιδί εξαρτώνται από βασικούς παράγοντες, που καθορίζουν τη μορφή με την οποία θα εκδηλωθούν. Τέτοιοι παράγοντες μπορούν να είναι: η ηλικία του παιδιού, ο ρόλος και το φύλο του απόντα γονέα, ο τρόπος με τον οποίο επήλθε η μονογονεϊκότητα και ο τρόπος που χειρίστηκε την κατάσταση ο εκάστοτε γονέας, η παροχή συναισθηματικής ασφάλειας και η ύπαρξη ή μη άλλων αδερφών (Κογκίδου, 1995).

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν, πως σε ένα μονογονεϊκό σχήμα οικογένειας οι επιδράσεις και οι επιπτώσεις κατευθύνονται προς όλα τα μέλη. Φυσικά, δεν είναι δυνατό να συγκρίνουμε τις επιρροές που υφίστανται, καθώς όλοι βλάπτονται ή ωφελούνται, κατά περίπτωση, στον ίδιο βαθμό. Τόσο οι μόνοι γονείς όσο και τα παιδιά καλούνται να αντιμετωπίσουν μια νέα πραγματικότητα, που θα τους οδηγήσει σε προβλήματα ή που θα τους δώσει το έναυσμα για μια νέα αρχή.

Επομένως, η μονογονεϊκότητα, σε κάθε της μορφή, επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη ψυχοσύνθεση των γονέων αλλά και των παιδιών, όπως αναφερθήκαμε και παραπάνω. Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε περαιτέρω στην ψυχοσύνθεση του παιδιού και στον τρόπο με τον οποίο βιώνει εκείνο τη μονογονεϊκότητα.

2.3. Σχέσεις μεταξύ των μελών σε μία μονογονεϊκή οικογένεια

2.3.1. Παιδί και μόνος γονέας

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της μονογονεϊκής οικογένειας, είναι το γεγονός ότι το παιδί ζει μόνο με τον ένα γονέα ή και με άλλα άτομα συνήθως οικεία ή συγγενικά, σε αυτόνομο νοικοκυριό. Η ειδοποιός διαφορά σε σχέση με τη πυρηνική οικογένεια, είναι η θέση του παιδιού. Είναι σημαντικό να σημειωθεί εάν υπάρχει ο άλλος γονέας στη ζωή του παιδιού και αν ναι ποια είναι η σχέση τους και η συχνότητα επικοινωνίας τους (Κογκίδου, 1995).

Ένα από τα σημαντικότερα κριτήρια κατηγοριοποίησης των μονογονεϊκών οικογενειών είναι ο τρόπος εισόδου στη μονογονεϊκότητα και προκύπτει από τη κατάσταση του γονέα, η οποία συνδέεται και αλληλοεπηρεάζεται από τις συνθήκες που τη προκάλεσαν. Υπάρχουν διαφορές στις αντιδράσεις και στη ψυχολογία του μόνου γονέα, εάν η κατάσταση αυτή προήλθε από προσωπική επιλογή, ή αναγκαστική ή ακόμα και επιβεβλημένη.

Κατά συνέπεια, ανάλογα τη μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας και τη κατάσταση του γονέα, εντοπίζονται αρκετές διαφορές και στις συμπεριφορές των παιδιών και στους τρόπους διαχείρισής τους. Οι τρόποι εισόδου στη μονογονεϊκότητα για ένα παιδί, μπορεί να συμπεριλαμβάνει παιδί-μόνη μητέρα, παιδί-μόνο πατέρα και τα αίτια οφείλονται πιο συχνά σε διαζύγιο, σε επιθυμητή, αναγκαστική ή επιβεβλημένη λόγω συνθηκών κατάσταση μητρότητα εκτός γάμου (εγκατάλειψη) ή τέλος λόγω απώλειας του άλλου γονέα.

Από τη πλευρά των ερευνητών και των ειδικών, που ασχολούνται και δουλεύουν με μονογονεϊκές οικογένειες, υπάρχει η συνήθεια υπερτονισμού κυρίως των αρνητικών επιδράσεων της μονογονεϊκότητας στα παιδιά. Σύμφωνα με τη Κογκίδου (1995), ακόμα και στις περιπτώσεις που υπάρχουν οι αρνητικές επιδράσεις, δεν είναι παρά μόνο απόρροια μιας σειράς από αλληλένδετους παράγοντες κυρίως κοινωνικών, οικονομικών και προσωπικών.

Είναι γεγονός, πως όποια και αν είναι η αιτία που προκάλεσε τη δημιουργία της μονογονεϊκής οικογένειας και ανεξάρτητα από τους δυσμενείς παράγοντες και τις αντίξοες συνθήκες που πιθανό να εμφανιστούν, το παιδί χρειάζεται ένα ασφαλές περιβάλλον, που θα του παρέχει την απαραίτητη αγάπη και την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σταθερότητα στις σχέσεις.

Όπως σε όλες τις μορφές οικογένειας, το παιδί πρέπει να αναπτυχθεί σωστά, να αποκτήσει μία υγιή αυτοεικόνα, η οποία θα το βοηθήσει στο να διατηρηθούν καλές σχέσεις ανάμεσα σε αυτό και στα ενήλικα άτομα που κυριαρχούν στη ζωή του. Ο ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη του παιδιού είναι σημαντικός και κρίσιμος και οι γονείς που είτε επέλεξαν να ζουν χωριστά είτε όχι, οφείλουν να ενδυναμωθούν και να εμμείνουν στην εξάσκηση των γονεϊκών τους καθηκόντων (Κογκίδου, 1995).

Ανάλογα το είδος της μονογονεϊκής οικογένειας, μέσα στην οποία το παιδί θα μεγαλώσει, θα διαμορφωθούν, ως συνέπεια, διαφορετικές συνήθειες, συμπεριφορές και δυσκολίες από τη πλευρά του παιδιού. Για παράδειγμα, το περιβάλλον μιας μονογονεϊκής οικογένειας δεν καθορίζεται μόνο από το παιδί και τη σχέση του με το μόνο γονέα, αλλά και από τη σχέση που έχει το παιδί με τον άλλον γονέα, εφόσον υπάρχει ή και από τη σχέση που διατηρεί με όλα τα άτομα που σχετίζονται με το οικογενειακό του περίγυρο.

Συχνά, ο μόνος γονέας επιδιώκει να δημιουργήσει ένα ευρύ δίκτυο επαφών με συγγενείς, φίλους, συναδέλφους, γείτονες, ώστε τα παιδιά να μη μεγαλώσουν απομονωμένα. Με την ύπαρξη αυτών των ενήλικων ατόμων στο περιβάλλον του παιδιού, δημιουργούνται σημαντικές σχέσεις επικοινωνίας, ενώ συνήθως τα παιδιά βρίσκουν ένα ιδανικό για αυτά πρότυπο και ταυτίζονται.

Το ευχάριστο αυτό περιβάλλον, συνίσταται προκειμένου το παιδί να ανατραφεί με έναν υγιή τρόπο ζωής, χωρίς να βιώνει την ανάπτυξή του μέσα στη μονογονεϊκή του οικογένεια ως κάτι αναγκαστικό και δυσάρεστο. Ορισμένες φορές, κάποιοι γονείς μόνοι, βιώνουν και οι ίδιοι τη κατάσταση της μονογονεϊκότητας ως μία κατάσταση δυστυχίας και πιστεύουν πως με τη

διάλυση του ζευγαριού έρχεται και η διάλυση της οικογένειας σε σχέση και με τα παιδιά (Κογκίδου, 1995).

Ωστόσο, μία τέτοια αντίληψη από το γονέα, επιφέρει δυσάρεστες συμπεριφορές και στο παιδί, αφού ο γονέας απομονώνεται, είναι αρνητικός στο να εμπιστευθεί και πάλι νέα άτομα στη ζωή του και κατά κάποιο τρόπο είναι σαν να βρίσκεται σε κατάσταση πένθους. Όλο αυτό το δυσάρεστο κλίμα, μεταφέρεται και στη ψυχρότητα του παιδιού, το οποίο με τη σειρά του αναπτύσσει μία στενή σχέση με το γονέα και δημιουργείται μία κατάσταση με πιθανές συνέπειες στην ψυχική συγκρότηση του παιδιού.

Τα παιδιά μέσα στη μονογονεϊκή οικογένεια, επομένως, θα παρουσιάσουν διαφορετικές αντιδράσεις και συμπεριφορές, οι οποίες θα είναι αποτέλεσμα της ψυχρότητας του γονέα και θα προκύπτουν από τη γενικότερη επίδραση στο ευρύτερο οικογενειακό, κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Η σχέση που σταδιακά θα αναπτυχθεί αρχικά ανάμεσα στο παιδί και το γονέα και έπειτα με τα άλλα άτομα, θα αποτελέσει μία βάση για υγιή ανάπτυξη του παιδιού και θα καθορίσει την εμφάνιση ή όχι σχεσιακών συγκρούσεων και τον τρόπο διαχείρισής τους.

2.3.2. Σχέσεις γονέων μετά το διαζύγιο

Ο χωρισμός και το διαζύγιο, είναι μία πολυδιάστατη διαδικασία, η οποία επιφέρει πολλές και διαφορετικές αλλαγές στη ζωή των μελών μια οικογένειας και στη σχέση τους. Όσον αφορά τους γονείς και τη σχέση τους μετά το διαζύγιο, αξίζει να σημειωθεί ότι οι αντιδράσεις και η προσαρμογή τόσο των ίδιων όσο και των παιδιών τους, εξαρτώνται από αρκετούς παράγοντες, οι οποίοι αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους. Αυτή η αλληλεπίδραση ποικίλλει ανάλογα με τις εκάστοτε χρονικές και εξελικτικές φάσεις τα διαδικασίας ενός χωρισμού (Χατζηχρήστου, 1999).

Η κατάσταση προσαρμογής μετά το διαζύγιο, έχει οριστεί εννοιολογικά ως *«ανάπτυξη της ταυτότητας του ατόμου που δεν συνδέεται με την ιδιότητά του/της παντρεμένου/νης ή με τον/την πρώην σύζυγο, και η εκτέλεση με επάρκεια των*

υποχρεώσεών των ρόλων στη καθημερινή ζωή στους τομείς του νοικοκυριού, της οικογένειας, της εργασίας και του παιχνιδιού» (Kitson&Raschke, 1981, οπ. αναφ. στο Κογκίδου, 1995).

Σύμφωνα με τη Κογκίδου(1995), με τη διαδικασία του χωρισμού του ζευγαριού, πέρα από τα δυσάρεστα και αμφιθυμικά συναισθήματα που κατακλύζουν τον γονέα (πένθος, άρνηση, απώλεια, θυμός, επανεξέταση προσωπικής ταυτότητας και τελικά αποδοχή και νέα σχέδια), τους δίνεται και η δυνατότητα επαναπροσδιορισμού του εαυτού τους. Ο γονέας, είναι σε θέση να επαναδιαπραγματευθεί πολλά θέματα, όπως τη κοινωνικότητα του, την επαγγελματική του ιδιότητα και γενικότερα υποβάλλεται ασυναίσθητα σε μία διαδικασία προσωπικής διεργασίας και εξέλιξης.

Ο Roussin (1993), αναφέρει πόσο διαφορετικά είναι πιθανό να αντιμετωπίσει ο κάθε γονέας τη μονογονεϊκότητα, στη περίπτωση του διαζυγίου, ανάλογα με τη σχέση του με το παιδί. Πιο συγκεκριμένα, κάνει λόγο για ολοκληρωτική μονογονεϊκότητα και μονογονεϊκότητα των Σαββατοκύριακων και των διακοπών.

Η πιο συχνή κατάσταση, μετά το διαζύγιο, είναι η μητέρα να αναλαμβάνει την επιμέλεια των παιδιών. Ωστόσο, κυρίως τα τελευταία χρόνια, υπάρχει η από κοινού γονική επιμέλεια, όπου επιτρέπει και στους δύο γονείς να ασκούν να μεν με διαφορετικά τα γονεϊκά τους καθήκοντα, αλλά ισάξια. Το δικαστήριο, με απόφαση, ορίζει συνήθως τον μόνιμο τόπο κατοικίας του παιδιού, λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη το καλύτερο δυνατό, πρωτίστως για το ίδιο το παιδί (Κογκίδου,1995).

Στις περιπτώσεις που η λύση γάμου είναι σε άτυπη μορφή και δεν συναντάται νόμιμη έκδοση διαζυγίου, παρατηρούνται ορισμένα προβλήματα. Από τη στιγμή που απουσιάζει η «δικαστική εποπτεία», τίθενται θέματα όπως η ασάφεια ως προς την ανάληψη γονικής επιμέλειας του παιδιού, καθώς και οι οποιεσδήποτε οικονομικές απολαβές είναι μετέωρες.

Παράλληλα, κορυφώνονται τυχόν διαφωνίες και συγκρούσεις ανάμεσα στους γονείς, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα περιβάλλον ανασφάλειας και έντασης. Επιπλέον, η μη νόμιμη λήξη του γάμου ή της συμβίωσης, μπορεί να επιφέρει δυσκολίες και να παρεμποδίσει τον σύντροφο-γονέα, να ξεκινήσει την εφαρμογή του νέου τρόπου ζωής του (Κογκίδου, 1995).

Ιδιαίτερη σημασία στη διαφορά διάστασης και διαζυγίου, έχει όχι μόνο το γεγονός της εξασφάλισης των προνομίων που μπορεί να παράσχει το δικαστήριο (οικονομική εξασφάλιση και ασφάλεια ως προς τη γονική επιμέλεια), αλλά και η διαφορά ως προς το συναίσθημα των διαζευγμένων.

Με το επίσημο διαζύγιο, για παράδειγμα, η γυναίκα μπορεί από νομικής πλευράς να επιλέξει ελεύθερα το είδος και το σχήμα της νέας της οικογένειας σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα από ότι σε περίπτωση απλής διάστασης, με αποτέλεσμα να αποφεύγονται τυχόν καθυστερήσεις και συγκρούσεις με τον άλλο γονέα και πρώην σύζυγο (Κογκίδου, 1995).

Ωστόσο, σύμφωνα με τη συγγραφέα, είναι πολύ συχνό φαινόμενο, το διαζύγιο να μην αποτελεί μία από κοινού απόφαση, αλλά απόφαση του ενός συντρόφου, Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ορισμένες φορές ο χωρισμός να εκλαμβάνεται ουσιαστικά ως μία επίπονη κατάσταση και να αποτελεί είδος εγκατάλειψης.

Η εγκατάλειψη, όσον αφορά το ψυχολογικό μέρος, είναι μία από τις πιο επίπονες εμπειρίες για έναν σύντροφο και ξεπερνάει τις διαδικασίες του χωρισμού ή του διαζυγίου. Αυτό το συναντάμε αφενός διότι δεν πρόκειται για μία κοινή απόφαση και αφετέρου γιατί τις περισσότερες φορές, συμβαίνει χωρίς ιδιαίτερο σχεδιασμό και κυρίως ανεπάντεχα. Αυτή η διαδικασία, έχει ως αποτέλεσμα να αποδιοργανώνει αρχικά τον σύντροφο-γονέα και συχνά να επιφέρει συνέπειες ως προς την άσκηση των γονικών του καθηκόντων, τουλάχιστον για κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα .

Ωστόσο, αντίστοιχες έρευνες που έχουν γίνει, φανερώνουν πως σημαντικοί παράγοντες που διαφοροποιούν τις ψυχολογικές αντιδράσεις και τη προσαρμογή μετά το διαζύγιο, είναι : « η προσωπικότητα, η αυτοεκτίμηση του κάθε συζύγου,

το φύλο, η ηλικία, η μόρφωση, το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, ο ρόλος του/της συζύγου στη λήψη της απόφασης για το διαζύγιο, οι στάσεις των συζύγων για τους ρόλους των φύλων, η διάρκεια του γάμου, η επικοινωνία και η ποιότητα της σχέσης των συζύγων πριν και μετά το χωρισμό, η ύπαρξη παιδιών καθώς και η παρουσία άλλων εξωτερικών παραγόντων, όπως οι σχέσεις με άλλα άτομα του άλλου φύλου, η ύπαρξη συγγενών ή φίλων για υποστήριξη και οι αλλαγές στην οικονομική κατάσταση» (Χατζηχρήστου, 1999, σσ.96).

Συμπερασματικά, παρατηρείται πως το διαζύγιο, όταν συμβαίνει κατόπιν μακροχρόνιας διεργασίας και είναι συνέπεια κοινής απόφασης του ζευγαριού, τότε προσφέρει περισσότερες δυνατότητες για τη δημιουργία μίας νέας και υγιούς σχέσης τόσο ανάμεσα στους γονείς όσο και στο παιδί. Αντίθετα, όταν η μονογονεϊκή οικογένεια προκύπτει λόγω εγκατάλειψης από τον άλλο σύντροφο, η σχέση γονέα και παιδιού κατά κάποιο τρόπο ταυτίζεται.

2.3.3. Αλλαγή του οικογενειακού ρόλου λόγω απώλειας του ενός γονέα

Ανεξάρτητα από τις διαφορετικές ψυχολογικές αντιδράσεις των συζύγων, αδιαμφισβήτητα η απώλεια ενός προσώπου, είτε πρόκειται για κατάσταση πραγματικής απώλειας λόγω θνησιμότητας είτε για απουσία ή χωρισμό του άλλου προσώπου, είναι μία από τις πιο τραυματικές εμπειρίες που βιώνει ένας άνθρωπος.

Ο ψυχικός πόνος που προκαλείται σε κάθε περίπτωση απώλειας, αν και διαφέρει, είναι μεγάλος και με συνέπειες τόσο στο σύζυγο/συζύγους όσο και στα παιδιά. Οι αλλαγές που επιφέρει είναι ριζικές, αφού ανατρέπει το σχήμα της οικογένειας και ανακατατάσσει τους ρόλους των μελών.

Όπως αναφέρεται στο Κεφάλαιο 1, η απώλεια ενός γονέα, αλλάζει τη μορφή της οικογένειας και αντικαθιστά την πυρηνική με την μονογονεϊκή, η οποία και αποτελείται από τα παιδιά και έναν από τους δύο γονείς. Σε περιπτώσεις μονογονεϊκής οικογένειας, ο μόνος γονέας που έχει τη νόμιμη και βασική

επιμέλεια των παιδιών, είναι εκείνος που έχει την ευθύνη για την ανατροφή τους και αυτή η αποκλειστικότητα είναι που καθορίζει το είδος της οικογένειας.

Η σύνθεση που επιλέγει να έχει το κάθε νοικοκυριό, καθορίζει και χαρακτηρίζει την αντίστοιχη μονογονεϊκή οικογένεια. Για παράδειγμα, όταν σε ένα νοικοκυριό υπάρχουν και άλλα άτομα, πέρα από το μόνο γονέα και τα παιδιά, τότε συναντάμε αλλαγές στο βιοτικό επίπεδο της μονογονεϊκής οικογένειας αλλά και στο τρόπο που αναπτύσσεται τόσο στο εσωτερικό της όσο και στην εξωτερική της εικόνα. Ωστόσο, τα άτομα αυτά δεν είναι παρά οικεία, συγγενικά πρόσωπα και συνήθως από την οικογένεια καταγωγής του μόνου γονέα (Κογκίδου, 1995).

Είναι γεγονός, πως οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι ένα παλιό φαινόμενο, το οποίο ωστόσο αποτελεί σήμερα έναν από τους πιο σύγχρονους τύπους οικογένειας. Συχνά, γίνεται αναφορά στην μονογονεϊκή οικογένεια, ως μία γενική κατηγορία, η οποία περιλαμβάνει πολλές οικογένειες που αν και με διαφοροποιήσεις αντιμετωπίζονται ως σχεδόν ίδιες αφού οι ομοιότητες είναι πολλές. Σε αυτό το είδος οικογένειας, τα κοινά σημεία είναι πολύ περισσότερα από οποιονδήποτε άλλο τύπο οικογένειας και ακολουθείται σχεδόν κοινός τρόπος ζωής και κοινά προβλήματα.

Ωστόσο, παρά τις διαφορετικές μορφές της κάθε μονογονεϊκής οικογένειας, όταν ένας γονέας είναι μόνος αναλαμβάνει διπλό ρόλο, λόγω απουσίας του άλλου γονέα και συνήθως τα προβλήματα που εμφανίζονται είναι κοινά και αφορούν δυσκολίες στη διεκπεραίωση της καθημερινότητά τους. Παραδείγματος χάρη, συχνά συναντάται ξαφνική μείωση του εισοδήματος της οικογένειας, άρα υπερφόρτωση ευθυνών για τον ένα γονέα και ταυτόχρονα άνιση πρόσβαση τόσο σε οικονομικά όσο και σε κοινωνικά αγαθά, τα οποία είναι πιο προσιτά σε οικογένειες με δύο γονείς.

Επιπλέον, στην επιβάρυνση ευθυνών έρχονται να προστεθούν και τα συναισθήματα της απομόνωσης και της μοναξιάς που πιθανό να δυσχεραίνουν το γονέα και σε ψυχολογικό επίπεδο (Κογκίδου, 1995).

Ανάλογα τα αίτια της δημιουργίας της μονογονεϊκής οικογένειας, εξαρτώνται και τα προβλήματα που θα παρατηρηθούν. Πιο συγκεκριμένα, ένας μόνος διαζευγμένος γονέας και ένας χήρος, έχουν ως ομοιότητα την υποχρεωτική αλλαγή του μέχρι πρόσφατα οικογενειακού τους ρόλου, καθώς και στις δύο περιπτώσεις, οι οικογένειες μετατράπηκαν από διγονεϊκές σε μονογονεϊκές.

Ωστόσο, η ψυχολογική κατάσταση του γονέα επηρεάζει και διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό το διάστημα αναπροσαρμογής της νέας μορφής της οικογένειας και υποδηλώνει τα προβλήματα που πιθανότατα θα παρουσιαστούν. Για παράδειγμα, όταν ο μόνος γονέας προκύπτει από διαζύγιο/χωρισμό, η ψυχολογική του κατάσταση κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας του διαζυγίου, εξαρτάται από ποικίλες και διαφορετικές κοινωνικές, οικογενειακές και ατομικές παραμέτρους (Χατζηχρήστου, 1999).

Στη περίπτωση χωρισμού, προκαλούνται σημαντικές αλλαγές σε πολλούς τομείς της ζωής και σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Τα στάδια προσαρμογής, διαφέρουν για το κάθε μέλος ενώ και ο μόνος γονέας έρχεται αντιμέτωπος με μία μεταβατική φάση τόσο στην ατομική όσο και στην οικογενειακή του πορεία. Επομένως, οι αντιδράσεις και η προσαρμογή του κάθε γονέα είναι που θα καθορίσουν το διάστημα αναπροσαρμογής στη νέα μορφή οικογένειας ενώ και τα προβλήματα που θα παρουσιαστούν ή θα αποφευχθούν θα είναι συνέπεια αυτών (Χατζηχρήστου, 1999).

Ομοίως, και σε περιπτώσεις που συναντάται απώλεια ενός γονέα λόγω εγκατάλειψης ή θνησιμότητας του άλλου, το διάστημα αναπροσαρμογής του γονέα είναι και πάλι ζήτημα ατομικών, κοινωνικών και οικογενειακών παραγόντων. Αυτή η διαδικασία, έχει ως αποτέλεσμα να αποδιοργανώνει αρχικά τον σύντροφο-γονέα και συχνά να επιφέρει συνέπειες ως προς την άσκηση των γονικών του καθηκόντων, τουλάχιστον για κάποιο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (Κογκίδου, 1995).

Ειδικά σε περίπτωση χηρείας, κινητοποιείται μια μακροχρόνια διεργασία πένθους, η οποία - σε αντίθεση με τη κατάσταση του διαζυγίου, που προκαλεί συναισθήματα οργής ή ενοχής- επιφέρει συναισθήματα θλίψης αλλά ταυτόχρονα

αποσκοπεί στην αναπροσαρμογή του γονέα στο νέο του πλέον γονεϊκό ρόλο.

Απαραίτητη προϋπόθεση είναι το άτομο (μόνος γονέας), να συνειδητοποιήσει και να αποδεχτεί το θάνατο, να αντιμετωπίσει το πόνο έτσι ώστε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις και να προσπαθήσει να επενδύσει και πάλι συναισθηματικά σε νέες σχέσεις και ανθρώπους (Κογκίδου, 1995).

Πιο συγκεκριμένα ο Worden (1991), αναφέρει πως σε μία τέτοια περίπτωση μονογονεϊκής οικογένειας που προέρχεται από κατάσταση απώλειας – θνησιμότητας ενός γονέα, είναι σκόπιμο να επέλθει ξανά στην οικογένεια η ισορροπία. Όπως είναι φυσικό μετά από ένα τέτοιο γεγονός, τόσο ο γονέας όσο και τα παιδιά, καλούνται να αντιμετωπίσουν μία σειρά από καταστάσεις άγνωστες μέχρι τότε σε αυτούς και φυσικά να περάσουν από ορισμένα στάδια για να φτάσουν ,ωστόσο, στο επιθυμητό αποτέλεσμα που είναι η αλλαγή και αποδοχή του νέου οικογενειακού τους σχήματος.

Τα άτομα αυτού του είδους μονογονεϊκότητας, ειδικά σε πρώτη φάση, όπως προαναφέρθηκε, πέρα από το ότι βιώνουν ένα ευρύ φάσμα συναισθημάτων και συχνά αντιφατικών , όπως είναι η άρνηση και η αποδοχή απέναντι στην απώλεια, καλούνται να προσαρμοστούν σε ένα περιβάλλον όπου λείπει ο αποθανών. Αναφορικά με την αλλαγή του οικογενειακού ρόλου του εν ζωή γονέα, ο γονέας οφείλει να επανακαθορίσει το δικό του γονεϊκό ρόλο αλλά και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας υποβάλλονται σε αλλαγή ρόλων και διερεύνηση απόκτησης νέων δεξιοτήτων.

Όπως προκύπτει μέσα από την παραπάνω διαδικασία επαναπροσδιορισμού των οικογενειακών ρόλων, τα μέλη ανακαλύπτουν νέες δυνάμεις και ικανότητες, αφού ουσιαστικά επανακαθορίζουν τον ίδιο τους τον εαυτό. Μαθαίνουν να διαχειρίζονται ρόλους και καταστάσεις που διαχειριζόταν ο αποθανών γονέας ή προσαρμόζονται στο καινούριο άτομο (γονέα) που αναλαμβάνει αυτούς του ρόλους (DavidT. &WoodsH.,2008).

Με την απώλεια ενός γονέα, οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια διαφοροποιούνται. Οι ευθύνες που επωμίζονται τα μέλη προκειμένου να αναπληρωθεί το κενό του απόντα γονέα είναι πολλές και δεν γίνονται πάντοτε αποδεκτές από τα παιδιά, τα οποία αντιστέκονται καθώς αναλαμβάνοντας τέτοιους ρόλους, συνειδητοποιούν και νιώθουν πιο έντονη την απουσία του άλλου γονέα (Τσίνου, 2004).

Συνεπώς, σε τέτοιες περιπτώσεις, ισχυροί δεσμοί μεταξύ των μελών της οικογένειας δρουν πάντοτε λειτουργικά. Η προσαρμογή της οικογένειας στη νέα πραγματικότητα από την οποία απουσιάζει ο ένας εκ των δύο γονέων, παρά το γεγονός ότι οι καταστάσεις απώλειας δεν είναι πάντοτε οι ίδιες, παρατηρείται πως αυτό που δεν αλλάζει είναι ότι τα παιδιά, εξασφαλίζοντας τους ένα καλό υποστηρικτικό δίκτυο, μπορούν να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις της ζωής και να προσαρμοστούν στις νέες σχέσεις και ρόλους που προκύπτουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Εισαγωγή

Μια μονογονεϊκή οικογένεια, προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ή περισσότερων παιδιών που διαβούν σε αυτή την οικογένεια, με τον έναν γονέα. Είναι σημαντικό, ως το πιο ευάλωτο μέλος της οικογένειας, να μελετηθεί η ψυχολογία του παιδιού, τόσο κατά τη διάρκεια που επέρχεται η μονογονεϊκότητα, όσο και μετά, στον τρόπο με τον οποίο αλλάζει ή όχι, συμπεριφορά του. Στην ψυχική προσαρμογή του, το σχολείο και η ίδια η οικογένεια θα βοηθήσουν, ώστε το παιδί να διαχειριστεί αυτή τη κατάσταση και να μην επηρεαστεί αρνητικά.

3.1 Ψυχολογία του παιδιού

Στο προηγούμενο κεφάλαιο μιλήσαμε για τις επιδράσεις που μπορεί να υφίστανται τα μέλη μιας μονογονεϊκής οικογένειας και τις συναισθηματικές μεταβολές που μπορούν να προκληθούν. Σε ένα μονογονεϊκό σχήμα οικογένειας, όλα τα μέλη μπορούν να βιώσουν προκλήσεις. Ο γονέας καλείται να αναλάβει, κατά περίπτωση, την πλήρη επιμέλεια και ανατροφή του παιδιού και να αντεπεξέλθει συγχρόνως στα προβλήματα που προκύπτουν. Από την άλλη, το παιδί καλείται να προσαρμοστεί σε μια νέα οικογενειακή κατάσταση, να διατηρήσει την ομαλή ψυχοσύνθεση του και ίσως ακόμα να αποχωριστεί έναν γονέα οριστικά.

Στις περιπτώσεις μονογονεϊκότητας λόγω διαζυγίου, το παιδί συχνά βρίσκεται να εν μέσω των διαμαχών μεταξύ των δύο γονέων και συμμετέχει ενεργά με τις επιπτώσεις να οξύνονται ανάλογα με την ηλικία του. Έτσι έχουμε ένα ευαίσθητο παιδί που ενώ θα έπρεπε να δέχεται την αγάπη και την ασφάλεια των γονέων, καλείται να διαχειριστεί τις συγκρούσεις. Ως αποτέλεσμα, έχουμε την ψυχολογική φθορά του παιδιού και την καταπίεση συναισθημάτων που μπορούν να το πληγώσουν βαθύτατα (Μαντζιάφου- Κανελλοπούλου, 1981).

Στη μονογονεϊκή οικογένεια που προήλθε από διαζύγιο, το παιδί εμφανίζει συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας. Συχνά, φοβάται μήπως χάσει τον γονέα που έχει απομείνει, ενώ ακόμα μπορεί και να νιώσει ανεπιθύμητο από τους γονείς που χωρίζουν. Το έντονο συναίσθημα ανασφάλειας που μπορεί να δημιουργηθεί οφείλεται στη αλλαγή της σταθερής οικογενειακής δομής και μπορούν να υπάρξουν συμπτώματα κατάθλιψης, διαταραχής του ύπνου, μαθησιακές δυσκολίες, άρνηση για παιχνίδι, ανορεξία, επιθετικότητα, αδυναμία συγκέντρωσης και εκρήξεις θυμού. Συνήθως τα συναισθήματα αυτά είναι παροδικά και δεν αποτελούν πάντα απόρροια του διαζυγίου αλλά μπορούν να αποτελούν ασυνείδητες προθέσεις που προβάλλονται στο παιδί από τους ίδιους τους γονείς (Κογκίδου, 1995).

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη (1982) , ένα παιδί μπορεί να υιοθετήσει είτε μία μοιρολατρική στάση με παθητικό και μελαγχολικό χαρακτήρα, είτε μια επιθετική στάση που θα εκδηλώνεται με νευρική και αντικοινωνική συμπεριφορά.

Στην πρώτη περίπτωση, τα παιδιά επιλέγουν να απομονωθούν, δείχνουν να αποστασιοποιούνται από τις συγκρούσεις και εμφανίζονται θλιμμένα. Αντίθετα, στην δεύτερη περίπτωση, τα παιδιά αποστασιοποιούνται από το περιβάλλον τους, αισθάνονται ταπείνωση, και εμφανίζουν μαθησιακά προβλήματα. Όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, όσο μεγαλύτερο είναι ένα παιδί τόσο μεγαλύτερες είναι και οι επιπτώσεις.

Όπως αναφέρεται στο βιβλίο της Κογκίδου (1995), η ηλικία παίζει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο το παιδί θα αντιμετωπίσει τις επερχόμενες αλλαγές. Ο Martin Herbert (1998), επιβεβαιώνει αυτή τη θέση αναφέροντας πως τα παιδιά στην προσχολική ηλικία αισθάνονται λύπη και τρόμο όταν οι γονείς χωρίζουν.

Ενίοτε τα παιδιά, εμφανίζουν φαντασιώσεις εγκατάλειψης, θανάτου ή τραυματισμού των γονιών και εκδηλώνουν έντονη επιθετικότητα απέναντι στους

συνομηλικούς τους. Η έλλειψη γνωστικής ικανότητας τα εμποδίζει να αντιληφθούν τις αιτίες χωρισμού και δυσκολεύονται να διαχωρίσουν την πραγματικότητα από τη φαντασία.

Στην περίπτωση ενός διαζυγίου, τα παιδιά της σχολικής ηλικίας, δηλαδή μεταξύ 6 και 12 ετών, έχουν αντιδράσεις που χαρακτηρίζονται από κατάθλιψη, φόβο, άγχος, προσωπική ευθύνη, πτώση στις σχολικές επιδόσεις, αλλαγές στη σχολική συμπεριφορά, και εσωτερικές συγκρούσεις. Καθώς τα παιδιά σε αυτή την ηλικία είναι ιδιαίτερα ευάλωτα, συχνά εμπλέκονται στις διαμάχες μεταξύ των γονέων αναλαμβάνοντας το ρόλο του συμμάχου ή του αντιπάλου στον αντίστοιχα.

Επίσης, κατά την ηλικία αυτή, τα παιδιά μπαίνουν στη διαδικασία να αναλάβουν την προσωπική ευθύνη για το χωρισμό ενώ ακόμα μεταθέτουν τα συναισθήματα τους για την κατάσταση προς τα άτομα του οικογενειακού και σχολικού τους περιβάλλοντος (Herbert, 1998).

Τα παιδιά της εφηβικής ηλικίας, παρότι έχουν τη γνωστική ικανότητα να αντιληφθούν τις αιτίες που επιφέρουν τη μονογονεϊκότητα, δεν βρίσκονται σε ευνοϊκότερη θέση από τα παιδιά των παραπάνω ηλικιών. Για αυτά το διαζύγιο εξακολουθεί να αποτελεί μια κρίσιμη και οδυνηρή κατάσταση. Όπως αναφέρει και η Λάνσκι (1994) οι έφηβοι παρουσιάζουν θυμό, θλίψη και αβεβαιότητα που όμως εξαιτίας της ηλικίας τους μπορούν να αποκρύψουν.

Σε συνδυασμό με τις έντονες αλλαγές που υφίστανται στους τομείς ανάπτυξης τους, και τις διαφορετικές τους ανάγκες, τα παιδιά μπορούν να αντιληφθούν το χωρισμό ως μια ευκαιρία για ανεξαρτησία. Άλλοτε πάλι, είναι δυνατόν να προσκολληθούν στην ιδέα της διατήρησης της ενωμένης οικογένειας.

Σε περιπτώσεις, όπου η κατάσταση είναι τεταμένη οι έφηβοι επιλέγουν την αποστασιοποίηση και την απόδραση. Μέρος των αντιδράσεων του εφήβου μπορεί να είναι η επαναστατικότητα, η συμμαχία με τον έναν γονέα, ο φόβος αποτυχίας του δικού του γάμου στο μέλλον, η απομόνωση και η απόκρυψη του πόνου του από τους γονείς (Λάνσκι, 1994).

Όταν η μονογονεϊκή οικογένεια αποτελεί απόρροια του θανάτου του ενός γονέα, οι επιδράσεις στο παιδί διαφέρουν καθώς δεν αισθάνεται εγκατάλειψη, αλλά θλίψη. Το παιδί διαχειρίζεται το οδυνηρό γεγονός μέσα σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη, “φάση άρνησης”, το παιδί αρνείται να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, δρα σα να υπάρχει ακόμα ο γονέας, έχει συναισθήματα θυμού, αποχωρισμού και έντονης θλίψης (Κογκίδου, 1995).

Στη δεύτερη φάση, το παιδί αποδέχεται την απώλεια, νιώθει ωστόσο απόγνωση και αποδιοργάνωση. Στην τρίτη φάση, έχουμε την εμφάνιση συναισθημάτων αποχωρισμού και αναδιοργάνωσης. Όπως και στο διαζύγιο, ο θάνατος ενός γονέα επιφέρει σοκ στο παιδί, εμφανίζονται περίοδοι μελαγχολίας και εμφανίζει συμπτώματα σωματικά και ψυχικά παρόμοια με αυτά της περίπτωσης του διαζυγίου (Κογκίδου, 1995).

Σε κάθε μορφή απώλειας γονέα, το παιδί βιώνει διαφορετικά τη κατάσταση ανάλογα με την ηλικία του. Η ηλικία του αλλά και ο τρόπος θανάτου του γονέα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ψυχοσύνθεση του παιδιού κατά το πένθος. Ένα παιδί 3-5 ετών αντιλαμβάνεται το θάνατο σαν προσωρινό αποχωρισμό και ως μία φαινομενικά αναστρέψιμη κατάσταση. Το παιδί ηλικίας 9-10 ετών είναι σε θέση να αντιληφθεί το θάνατο όπως ακριβώς και ένας ενήλικος. Γνωρίζει πως είναι ένα οριστικό και αναπόφευκτο γεγονός και πως αποτελεί μέρος του κύκλου ζωής (Bowlby, 1973).

Ωστόσο θα πρέπει να κατανοηθεί πως κάθε παιδί έχει το δικό του τρόπο να εκφράζει το θρήνο του. Δεν υπάρχει σωστός ή λανθασμένος τρόπος, πάρα αποτελεί μια φυσιολογική αντίδραση, που επέρχεται με δόσεις και δεν έχει καθορισμένο χρονικό τέλος. Τα παιδιά, δεν θρηνούν σε συνεχές διάστημα, αντίθετα ο θρήνος τους διακόπτεται από ευχάριστες στιγμές, που δεν σημαίνουν βέβαια, πως ξεχνούν την κατάσταση (Μέριμνα, 2008).

Κάποιες από τις αντιδράσεις του παιδιού στο πένθος είναι η θλίψη, τα ξεσπάσματα θυμού ή κλάματος, ανάπτυξη φοβιών, διαταραχές στον ύπνο και στις διατροφικές συνήθειες, εκδήλωση επιθετικότητας και εσωστρέφειας, μειωμένη σχολική απόδοση, επίμονη αναζήτηση του ατόμου που έφυγε και

τέλος σωματικά συμπτώματα, όπως κεφαλαλγίες, στομαχικές διαταραχές και αλλεργίες (Μέριμνα, 2008).

Γενικότερα έχει κυριαρχήσει η πεποίθηση πως τα παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες μειονεκτούν και αναπόφευκτα θα παρουσιάσουν ψυχολογικά προβλήματα στο μέλλον. Οι συνθήκες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά, οι ψυχολογικές διακυμάνσεις ενός χωρισμού και οι δυσκολίες που δύναται να περάσουν μέσα από την απώλεια είτε λόγω κατάστασης διαζυγίου είτε λόγω θνησιμότητας, αποτελούν τη βάση αυτής της θεωρίας.

Ωστόσο, η θεωρία δεν αποτελεί γενικότερο κανόνα και σίγουρα δεν ισχύει για όλες τις περιπτώσεις. Είναι επόμενο η απώλεια ενός γονέα, να επιφέρει κάποιο σοκ στο παιδί, όμως εκείνο με τη παρουσία κατάλληλου υποστηρικτικού δικτύου (συγγενικό ή φιλικό), μπορεί να το διαχειριστεί και να ζήσει μάλιστα πιο φυσιολογικά σε σχέση με ένα παιδί πυρηνικής αλλά «δυστυχημένης» οικογένειας (Herbert, 1998).

3.2. Ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού

3.2.1. Η ψυχική αποκατάσταση και προσαρμογή του παιδιού μέσα από την οικογένεια

Η μονογονεϊκότητα σε κάθε της μορφή επιφέρει σημαντικές επιδράσεις στη καθημερινότητα αλλά και ψυχολογική κατάσταση των παιδιών. Όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ψυχοσύνθεση του παιδιού μπορεί να πληγεί σε σημαντικό βαθμό όταν ένας γονέας φεύγει ή πεθαίνει. Εδικά στην πρώτη περίπτωση, το παιδί αντιμετωπίζει συναισθήματα που, χωρίς υποστήριξη, μπορούν να οξυνθούν και να έχουν ακόμα πιο δυσάρεστες επιπτώσεις.

Για αυτό το λόγο, είναι αναγκαίο να παρθούν μέτρα που θα εξομαλύνουν την κατάσταση και θα δώσουν την απαραίτητη υποστήριξη. Επιτακτική είναι η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος και ειδικότερα εκείνη του γονέα που

έμεινε. Αρκετοί είναι οι ειδικοί που υποστηρίζουν πως ο καλύτερος τρόπος για να ξεπεράσει το παιδί την αλλαγή είναι η παραμονή στο ίδιο σπίτι και στην ίδια γειτονιά. Η διατήρηση της οικογενειακής του κοινωνικού και οικογενειακού περιβάλλοντος του διατηρεί και ενισχύει τη ψυχική του ισορροπία.

Η Κογκίδου (1995) υποστηρίζει πως τα παιδιά πρέπει αν ενημερώνονται από τα αρχικά κιόλας στάδια για το διαζύγιο των γονέων με απλά και κατανοητά λόγια, ανάλογα της ηλικίας τους. Είναι σημαντικό να τους αποδοθεί η πραγματικότητα με ειλικρίνεια και σαφήνεια, ώστε να αποφευχθούν οι παρερμηνείες και να κατανοηθεί ευκολότερα η έννοια του χωρισμού. Η άμεση ενημέρωση μπορεί να θεωρηθεί απελευθερωτική για τα παιδιά και να ενισχύσει την ψυχική τους ισορροπία.

Η παραπάνω άποψη στηρίζεται και από την Dolto (1993) στο βιβλίο του “όταν οι γονείς χωρίζουν” εξηγώντας πως το παιδί θα πρέπει να έχει μια ξεκάθαρη εικόνα του διαζυγίου και να λάβει την απαραίτητα διαβεβαίωση και ασφάλεια για το μέλλον. Οι γονείς πρέπει να βοηθήσουν το παιδί να αποβάλλει τις πιθανές ενοχές για το διαζύγιο και να το πείσουν πως η κατάσταση θα παραμείνει ίδια και πως το αγαπούν ανεξάρτητα από το χωρισμό. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να κατοχυρώνεται η προτεραιότητα του παιδιού και να του υπενθυμίζουν πως παρά το χωρισμό και οι δύο παραμένουν γονείς του.

Μαθαίνοντας λεπτομερώς για τη κατάσταση, το παιδί θα μπορέσει να εκτιμήσει μόνο του την κατάσταση και τις πραγματικές αιτίες, που οδήγησαν στο χωρισμό. Η εξέλιξη θα είναι για αυτό ομαλότερη αφού, θα μπορέσει να θρηνηήσει το γονέα που απουσιάζει και δεν παραμεληθεί κατά τη διάρκεια του διαζυγίου αντίστοιχα. Ακόμα, το παιδί πρέπει να έχει τη δυνατότητα για συχνή επαφή με τον γονέα που έφυγε, εάν το επιθυμεί, αλλά και την ευκαιρία να διαμορφώσει τη σχέση μεταξύ τους με βάση τη πραγματικότητα. Γενικότερα, οι ανάγκες του παιδιού θα πρέπει να τοποθετούνται σε προτεραιότητα, σε σχέση με αυτών των γονέων (Τσιάντης,1991).

Ειδικότερα, η ανάθεση της μέριμνας και η ανατροφή αποτελεί κομβικό σημείο στο, πώς θα αντιληφθεί και θα βιώσει το χωρισμό το παιδί. Η ανάθεση της μέριμνας δεν είναι μια απόλυτη απόφαση. Οι γονείς μπορούν να αναλάβουν εξίσου την επιμέλεια, εάν και εφόσον, δεν υπάρχουν απαγορευτικοί λόγοι. Εάν εξαιρέσουμε τις υπάρχουσες προκαταλήψεις, ο πατέρας μίας μονογονεϊκής οικογένειας, μπορεί να αναλάβει ισάξια με τη μόνη μητέρα την ανατροφή του παιδιού (Κογκίδου, 1995).

Η επιλογή της γονικής μέριμνας είναι πιο κρίσιμη για την προσαρμογή του παιδιού κοινωνικά και ψυχολογικά, όταν εκείνο βρίσκεται σε μικρότερη ηλικία. Όταν η επιμέλεια δίνεται στον ένα γονέα, είναι λογικό να αλλάξει η ποιότητα και η ποσότητα αλληλεπίδρασης με τον άλλο γονέα. Ο βαθμός αυτής της αλληλεπίδρασης καθορίζει το βαθμό προσαρμοστικότητας, περισσότερο από το ίδιο το διαζύγιο και τις σχέσεις των γονέων.

Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα της κοινής γονικής μέριμνας είναι περισσότερα και υποβοηθούν την προσαρμογή του παιδιού. Το παιδί, μέσω των συχνών επαφών και τις θετικές σχέσεις με τον άλλον γονέα μπορεί να αποκαταστήσει την πιθανή ταραγμένη ψυχολογική κατάσταση, που επέφερε ένα διαζύγιο. Ακόμα, ανακουφίζει το γονέα από την αποκλειστική ευθύνη της μονογονεϊκότητας και προσφέρει τη διατήρηση της στενής και ουσιαστικής σχέσης με τον άλλο γονέα. Τέλος, προσφέρει τη δυνατότητα στους γονείς να συνεργαστούν για την ανατροφή του παιδιού και να πάρουν κοινές αποφάσεις (Κογκίδου, 1995).

Όσον αφορά το χώρο διαμονής το παιδιού, είναι σκόπιμο για ένα παιδί να παραμείνει μετά το διαζύγιο στο ίδιο σπίτι όπου έμενε αλλά και στο ίδιο σχολείο. Σαν μέσο μεσολάβησης, η διαμονή σε ένα οικείο περιβάλλον υποβοηθά τη διεργασία του διαζυγίου, αποφεύγεται η διπλή αποδιοργάνωση και κρατούν ζωντανά τα συναισθήματα που είχε το παιδί όταν οι γονείς του ήταν ακόμα μαζί. (Dolto, 1993).

Η Λάνσκι (1994) στο βιβλίο της αναφέρεται σε κάποιες προτάσεις που θα ενισχύσουν τη συνεργασία των δύο γονέων και θα ρυθμίσουν την κρίσιμη κατάσταση που επιφέρει ένα διαζύγιο. Αρχικά, ο μόνος γονέας πρέπει να δείχνει

κατανόηση στις ανάγκες του άλλου γονέα και τηρείτε το πρόγραμμα επισκέψεων για το παιδί.

Έπειτα, πρέπει να τηρείται πνεύμα συνεργασίας και κοινή στρατηγική, ως προς την επίλυση των προβλημάτων. Ακόμα, ο κάθε γονέας μπορεί να εφαρμόζει τους δικούς του κανόνες, χωρίς να υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ των γονέων για την εφαρμογή τους. Επίσης, θα πρέπει να τηρείτε η συχνή επικοινωνία μεταξύ του παιδιού και του γονέα που έφυγε, χωρίς να παρακωλύεται.

Επιπροσθέτως θα ήταν καλό να διατηρείται ένα πιο φιλικό κλίμα μεταξύ των γονέων και να παραμερίζονται οι έχθρες με σκοπό τη σωστή ανατροφή των παιδιών τους. Η ψυχολογική ισορροπία των παιδιών θα επανέλθει, όταν οι γονείς μπορέσουν να προωθήσουν τον άλλο γονέα θετικά στη ζωή του παιδιού και δεν θα το αναγκάσουν να διαλέξει μεριά ή να εμπλακούν με αρνητικό τρόπο στη σχέση μεταξύ τους.

Η Τσίτουρα (1990) παραθέτει τις δικές της οδηγίες προς τους μόνους γονείς με σκοπό να βοηθήσουν τα παιδιά να προσαρμοστούν στην ιδέα του διαζυγίου. Συγκεκριμένα υποστηρίζει, πως το παιδί πρέπει να πληροφορείτε από την αρχή και είναι προτιμότερο να αντιμετωπίσει το γεγονός παρά να αμφιταλαντεύεται στην αβεβαιότητα. Από τη μεριά τους οι γονείς θα πρέπει να ακούσουν προσεκτικά το παιδί και να καταλάβουν τί είναι αυτό που τα φοβίζει ή τα στεναχωρεί. Η προσοχή που δίνεται στο παιδί δεν θα πρέπει να αλλοιωθεί λόγω της κατάστασης.

Εξάλλου, το παιδί εξακολουθεί να έχει δύο γονείς και αυτοί μεταξύ τους δεν θα πρέπει να λογομαχούν και να αλληλοκατηγορούνται. Είναι επιτακτικό για το παιδί να βλέπει και τους δύο γονείς και οι ίδιοι θα πρέπει να στοχεύουν προς αυτό. Ακόμα, οι ανάγκες του παιδιού πρέπει να μπαίνουν σε προτεραιότητα γι' αυτό και οι γονείς οφείλουν να συνεργαστούν για το συμφέρον του. Τέλος, θα ήταν καλό να ενημερωθεί ο δάσκαλος ώστε να δράσει και με τη δική του υποστήριξη. Η Τσίτουρα (1990), καταλήγει λέγοντας πως η σταθερότητα προσφέρει ένα αίσθημα ασφάλειας στα παιδιά.

Οι ειδικοί επισημαίνουν πέντε διαδοχικά στάδια για την ψυχολογική αποκατάσταση του παιδιού μετά το διαζύγιο:

1. συνειδητοποίηση της πραγματικότητας
2. συναισθηματική απομάκρυνση από τις συγκρούσεις των γονέων του
3. θυμός
4. ενοχοποίηση του εαυτού για το χωρισμό
5. ρεαλιστική διαμόρφωση των ιδεών του παιδιού γύρω από τις νέες σχέσεις στο οικογενειακό περιβάλλον

Όσον αφορά τα χρονικά πλαίσια, στα δύο πρώτα στάδια, το παιδί χρειάζεται ένα χρόνο και για την πλήρη ψυχολογική αποκατάσταση του χρειάζεται δύο με τρία χρόνια.

3.2.2. Η ψυχική αποκατάσταση και προσαρμογή του παιδιού μέσα από το σχολείο

Η ψυχική ισορροπία του παιδιού μίας μονογονεϊκής οικογένειας, μπορεί να διαταραχθεί και να έχει μακροχρόνιες συνέπειες, ειδικότερα όταν το παιδί είναι μικρό σε ηλικία. Μιλήσαμε για τις σημαντικές επιπτώσεις της μονογονεϊκότητας κατά τη σχολική ηλικία αλλά και το καθοριστικό ρόλο της οικογένειας στην ψυχική αποκατάσταση και προσαρμογή του παιδιού. Ωστόσο, το σχολείο, ως βασικός τομέας κοινωνικοποίησης, μπορεί να λειτουργήσει θεραπευτικά για το παιδί, που έχει φθαρεί ψυχολογικά τόσο από το διαζύγιο, όσο και από το πένθος.

Έρευνες δείχνουν, πως τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών και ειδικότερα των προερχόμενων από διαζύγιο αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες ψυχοκοινωνικής και σχολικής προσαρμογής συγκριτικά με τους συνομηλικούς τους που προέρχονται από χηρεία ή παραδοσιακές οικογενειακές μορφές. Τα παιδιά παρουσιάζουν συμπτώματα άγχους και μειωμένης σχολικής απόδοσης, έχουν χαμηλή θετική αυτοεικόνα και προβλήματα στην αποτελεσματικότητα της δουλειάς τους στο σχολείο, ενώ ακόμα έχουν αυξημένη επιθετικότητα και αντικοινωνική συμπεριφορά (Μπάμπαλης,2005).

Τα παιδιά που περνούν δύσκολες οικογενειακές καταστάσεις, μπορεί να αποτύχουν στα μαθήματα, να αγνοήσουν τους εκπαιδευτικούς, που προσπαθούν να τα βοηθήσουν, αρνούνται συχνά να συμμετέχουν σε δραστηριότητες, ενώ εξαιτίας της επιθετικότητας και απάθειας ενδέχεται να χάνουν φίλους. Αυτό συμβαίνει, καθώς τους είναι δύσκολο να αντεπεξέλθουν στις σχολικές απαιτήσεις, όταν νιώθουν θλιμμένα και υποφέρουν από τις δύσκολες οικογενειακές στιγμές. Σε κάποια όμως παιδιά, το σχολείο λειτουργεί σαν μέσο να ξεχάσουν την κατάσταση, να απορροφηθούν στο διάβασμα, στις σχολικές δραστηριότητες και στην παρέα με συμμαθητές. Ίσως ακόμα τα παιδιά να βρίσκουν την ευκαιρία να μιλήσουν σε κάποιον για το διαζύγιο και να εκτονώσουν τα αρνητικά συναισθήματα (Λάνσκι,1994).

Το σχολικό περιβάλλον μπορεί να επιδράσει θετικά στην ταραγμένη κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών και να τα υποστηρίξει σε περιόδους κρίσης της οικογένειας. Για να συμβεί αυτό, το σχολικό περιβάλλον πρέπει να προσφέρει ασφάλεια, σταθερότητα, οργάνωση και δομή. Ακόμα, είναι θετικό για την προσαρμογή του παιδιού να συνεχίσει το σχολείο να επιδιώκει την υψηλή απόδοση των παιδιών και να τους προσφέρει τον ίδιο χρόνο συγκέντρωσης στα μαθήματα και την ισάξια ευκαιρία για μάθηση. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να γίνεται συχνός έλεγχος της προόδου των μαθητών και οι κατάλληλες μέθοδοι ενίσχυσης και επιβράβευσης (Χατζηχρήστου, 1999).

Ως χώρος συνάντησης της οικογένειας και της κοινωνίας, το σχολείο μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά για τους μόνους γονείς και τα παιδιά τους, προωθώντας ένα κλίμα συνεργασίας και επικοινωνίας, που θα στοχεύει στην εξέλιξη του παιδιού. Ειδικότερα, όσον αφορά τις μονογονεϊκές οικογένειες, οι εκπαιδευτικοί, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ανάδειξη του ζητήματος υποστήριξης των οικογενειών αυτών και των παιδιών τους (Cullingford & Morrison, 1999, οπ .αναφ. στ. Φύκαρης & Αρχοντόγλου, 2006).

Η Χατζηχρήστου (1999) τονίζει πως είναι σημαντικό να υπάρχουν διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των γονέων και των εκπαιδευτικών αλλά και των εκπαιδευτικών με το παιδί, αλλά και η απαραίτητη ενημέρωση των εκπαιδευτικών για την κατάσταση που επικρατεί στην οικογένεια. Με τη σειρά

τους, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να αντιμετωπίσουν την μονογονεϊκή οικογένεια και το παιδί ως μια φυσιολογική κατάσταση, προωθώντας με αυτό τον τρόπο τη επίτευξη μίας σωστής επικοινωνίας. Ακόμα, θα ήταν χρήσιμο, να υπάρχει μεταξύ τους αλληλοενημέρωση και κατανόηση για τη προσαρμογή των παιδιών, καθοδήγηση για τη βοήθεια του παιδιού στο σπίτι αλλά και να τηρείτε ένα συχνό πρόγραμμα συναντήσεων των εκπαιδευτικών με τους γονείς.

Συνήθως η επικοινωνία γονέων και δασκάλων δυσχεραίνεται μετά από ένα διαζύγιο και ο ένας γονέας δεν έχει άμεση πληροφόρηση για τη σχολική επίδοση του παιδιού. Για να απαλλαχθεί το παιδί από τη πίεση θα πρέπει οι γονείς από κοινού να συμμετέχουν στις αποφάσεις, σχετικά με το σχολείο και να ενημερώνονται ισότιμα για τις ειδικές σχολικές δραστηριότητες. Είναι επίσης σημαντικό οι γονείς να επισκέπτονται είτε από κοινού, είτε χωριστά, το σχολείο και να αλληλοενημερώνονται για τις εξελίξεις και αναφέρουν στους εκπαιδευτικούς τις λεπτομέρειες που θα βοηθήσουν στην καλύτερη αντιμετώπιση του παιδιού. Τέλος, καλό θα ήταν να ενημερώνονται οι δάσκαλοι, σε γενικές γραμμές, σχετικά με το πρόγραμμα επιμέλειας, ώστε να δείχνουν κατανόηση σε προβλήματα που μπορεί να παρουσιαστούν (Λάνσκι, 1994).

Επιπλέον, θετική επίδραση μπορεί να έχει και η ποιοτική επικοινωνία εκπαιδευτικού-μαθητή. Το παιδί μπορεί να λάβει από το δάσκαλο αποδοχή και απαραίτητα κίνητρα για ενίσχυση της σχολικής του απόδοσης. Όταν η σχέση χαρακτηρίζεται από ευαισθησία, παρότρυνση και αναγνώριση των συναισθημάτων του παιδιού από το δάσκαλο, το παιδί μπορεί να νιώσει ασφάλεια, φροντίδα και δημιουργία αμοιβαίας εμπιστοσύνης (Χατζηχρήστου 1999).

Συμπερασματικά, όπως υποστηρίζει και η Κογκίδου (1995) τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών παρότι μπορεί να έχουν ίδιες ικανότητες με αυτά των δυογονεϊκών ,δεν μπορούν να ανταποκριθούν εξίσου στις απαιτήσεις του σχολείου.

Αλλά και οι γονείς αυτών δεν μπορούν με ευκολία να εμπλακούν στη σχολική ζωή των παιδιών τους, είτε λόγω έλλειψης χρόνου και γνώσεων, είτε χρημάτων.

Με τη σειρά τους και οι εκπαιδευτικοί συχνά αγνοούν το γεγονός, ότι οι μόνοι γονείς χρειάζονται περισσότερη υποστήριξη σε πολλά επίπεδα σε σχέση με τους άλλους γονείς. Έπειτα, συχνά έχουν λιγότερες προσδοκίες από αυτά τα παιδιά και αγνοούν τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της ζωής των μονογονεϊκών οικογενειών.

Ωστόσο, ακόμα και αν γνώριζαν οι εκπαιδευτικοί και ευαισθητοποιούνταν για την κατάσταση, η αλλαγή στάσης και οι προσαρμογή των απαιτήσεων τους δεν θα έπρεπε να αλλάζει. Θα ήταν εποικοδομητικό για τα παιδιά, μαζί με τους γονείς, οι εκπαιδευτικοί να κάνουν κάποιες προσαρμογές και να αναζητήσουν εναλλακτικές λύσεις. Οι σχέσεις μεταξύ των οικογενειών και των εκπαιδευτικών θα πρέπει να στοχεύουν στη διασφάλιση της τακτικής παρακολούθησης των μαθημάτων από τα παιδιά και τη παροχή βοήθεια στους γονείς, για να μπορέσουν οι ίδιοι να βοηθήσουν τα παιδιά τους.

Έπειτα, συνεχής στόχος θα πρέπει να είναι η εμπλοκή των γονέων στη ζωή του σχολείου και η συμμετοχή τους σε μεταρρυθμιστικές προσπάθειες. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εξοικειώνονται με την κουλτούρα των μαθητών και να παρέχεται από το σχολείο στήριξη προς τη μονογονεϊκή οικογένεια, υιοθετώντας μια πολιτική που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους.

Τέλος, το σχολείο σε συνεργασία με άλλους φορείς, θα μπορούσε να δημιουργήσει ομάδες υποστήριξης μόνων γονέων, να προσφέρει ενισχυτική διδασκαλία και να δίνει κατεύθυνση στους γονείς να αναζητήσουν υπηρεσίες για να αντιμετωπίσουν τα διάφορα θέματα που τους απασχολούν. Εν κατακλείδι, τα εκπαιδευτικά προβλήματα, απαιτούν πολύπλευρες κοινωνικές συμμαχίες, που θα οδηγήσουν τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών σε μεγαλύτερη εκπαιδευτική επιτυχία (Κογκίδου,1995).

3.3. Παιδί και Κοινωνία

3.3.1. Παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική προσαρμογή του παιδιού

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης είναι ένα αποτέλεσμα αλληλεπιδράσεων σε ένα ευρύ πλαίσιο. Αρχικά, όπως προαναφέρθηκε, ένα από τα σημαντικότερα πλαίσια ανάπτυξης του παιδιού είναι η οικογένεια. Με την ανάπτυξη τους όμως, παρατηρείται πως έχουν ανάγκη να νιώθουν αποδεκτά και αποτελεσματικότερα τόσο στην ομάδα των συνομηλίκων τους όσο και σε κάποιες δομές του περιβάλλοντός τους γενικότερα (Κοντοπούλου,2007).

Συγκεκριμένα, τα παιδιά που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες, μπορεί να εμφανίζουν ορισμένες διαφορές κατά περιπτώσεις, ωστόσο ο τρόπος κοινωνικοποίησης και οι παράγοντες που τον επηρεάζουν είναι παρόμοιοι με των παιδιών του διγονεϊκού σχήματος. Συχνά, οι επιστήμονες και οι ερευνητές έχουν τη τάση να υπερτονίζουν τις αρνητικές επιδράσεις της μονογονεϊκότητας στα παιδιά και πολλές φορές αγνοούνται και οι συμπληρωματικοί και καθοριστικοί παράγοντες, που είναι και ουσιαστικά υπαίτιοι (Κογκίδου, 1995).

Οι συνθήκες του ευρύτερου πλαισίου στο οποίο ζει το παιδί και η οικογένεια, επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη ψυχοκοινωνική του εξέλιξη. Σε πολλές περιπτώσεις, βασικά χαρακτηριστικά αυτού του ευρύτερου πλαισίου, όπως είναι το φυσικό και κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον σε συνδυασμό με την ευελιξία του παιδιού ως προς τις δυνατότητες προσαρμογής σε αυτά, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Επομένως, ο τρόπος διαμόρφωσης της προσωπικότητας του παιδιού σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες που θα αναφερθούν στη συνέχεια, αποκαλύπτουν και την ομαλή ή μη κοινωνική ένταξη του παιδιού.

Η Κογκίδου (1995), αναφέρει χαρακτηριστικά τη σημαντικότητα και την αλληλοδιαπλοκή των κοινωνικών, οικονομικών αλλά και προσωπικών παραγόντων (πέρα του γεγονότος ότι το παιδί ζει κυρίως με τον ένα γονέα), οι οποίοι συχνά δε λαμβάνονται υπόψη, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται

προκαταλήψεις και αρνητικά στερεότυπα, που έχουν φυσικά αντίκτυπο στα παιδιά. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από το σχήμα οικογένειας όπου μεγαλώνουν, έχουν ανάγκη από ένα περιβάλλον ασφαλές για να αναπτυχθούν σωστά και να δημιουργήσουν υγιείς και θετικές σχέσεις σε όλα τα πλαίσια της ζωής τους.

Στόχος κάθε οικογένειας, είτε διγονεϊκής είτε μονογονεϊκής, είναι η ομαλή φυσική αλλά και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού. Στο βαθμό που θα εξελιχθεί ομαλά ένα παιδί και θα προσαρμοστεί ευκολότερα ή μη στη κοινωνία, θα εξαρτηθεί αρχικά από την γενικότερη εξελικτική και ηλικιακή του πορεία. Έπειτα, συμβάλλουν και οι διάφορες τεχνικές ανατροφής, η θέση του παιδιού μέσα στην οικογένεια, ο τρόπος που οργανώνονται οι διάφορες δομές, όπως για παράδειγμα τα σχολεία, και αποτελούν στοιχεία που καθορίζουν μερικώς τα χαρακτηριστικά αλλά και τις διαφορές μεταξύ τους (Κοντοπούλου, 2007).

Η εξελικτική ανάπτυξη των παιδιών των μονογονεϊκών οικογενειών, το φύλο, η ηλικία και το σχήμα της μονογονεϊκής οικογένειας, μέσα στο οποίο μεγαλώνουν είναι μόνο ορισμένα στοιχεία που μπορούν να επηρεάσουν τη κοινωνική τους προσαρμογή. Παρατηρείται πως ανάλογα το σχήμα της μονογονεϊκής οικογένειας και το φύλο του παιδιού, συχνά σημειώνονται διαφορές ως προς την πορεία ανάπτυξης των παιδιών.

Πιο συγκεκριμένα, σε μία μονογονεϊκή οικογένεια όπου μεγαλώνει ένα αγόρι με τη μητέρα του και δεν έχει στενή σχέση με το πατέρα του, υπάρχει πιθανότητα το παιδί να αντιμετωπίσει μεγαλύτερη δυσκολία στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου. Όπως αναφέρει και η Κογκίδου (1995), η έλλειψη ενός εκ των δύο προτύπων δυσχεραίνει τη διαδικασία απόκτησης της ταυτότητας του παιδιού, ακόμα και αν είναι διαθέσιμα άλλα πρότυπα. Ανάλογες έρευνες αποδεικνύουν πως και η ηθική ανάπτυξη του παιδιού επηρεάζεται από την απουσία του άλλου γονέα και συχνά η έλλειψη αυτή εκδηλώνεται από το παιδί μέσα από αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Συχνά, ειδικά η πατρική παρουσία, συνδέεται με μεγαλύτερη δυνατότητα ευελιξίας ως προς τις προσαρμοστικές ικανότητες και στη δημιουργία και εγκαθίδρυση ποιοτικών και ικανοποιητικών σχέσεων των παιδιών με

συνομηλικούς, και ιδιαίτερα στα αγόρια, και στις μετέπειτα ετερόφυλες σχέσεις. Αντίθετα, στα κορίτσια, αναφέρεται πως η απουσία της πατρικής φιγούρας, δημιουργεί λιγότερα προβλήματα αφού στη πλειοψηφία της μονογονεϊκότητας κυριαρχεί η μητέρα, άρα υπάρχει ήδη ένα πρότυπο του ίδιου φύλου στην οικογένεια που έχει στενή σχέση (Κογκίδου, 1995).

Επιπλέον, ανεξάρτητα το φύλο και την ηλικία του παιδιού, έχει διαπιστωθεί πως σημαντικό ρόλο στη κοινωνικοποίησή του διαδραματίζει και η ίδια η κοινωνική ικανότητα του παιδιού. Το παιδί ανάλογα και τη μορφή της μονογονεϊκής οικογένειας μέσα στην οποία μεγαλώνει και τη σχέση με τον άλλο γονέα, θα διαμορφώσει και μία αντίστοιχη ικανότητα ανάπτυξης σχέσεων με άλλα άτομα.

Σημαντικό ζήτημα που επιδρά στη συγκρότηση της προσωπικής ταυτότητας του παιδιού, είναι η επεξεργασία του θέματος της καταγωγής του. Σε περιπτώσεις μονογονεϊκότητας,, όπως οι ανύπαντρες μητέρες, η απουσία του πατέρα είναι ιδιαίτερα εμφανής και ενδέχεται να εμφανίσει περισσότερα προβλήματα στη κοινωνικότητα του παιδιού εάν το θέμα δεν διευθετηθεί και από τη μόνη μητέρα.

Από την άλλη μεριά, και στις περιπτώσεις του μόνου πατέρα, παρατηρούνται σχετικά προβλήματα, ωστόσο οι κοινωνικές σχέσεις σε αυτή τη περίπτωση βοηθούνται, αφού όπως αναφέρει και η Κογκίδου (1995), η στελέχωση των κοινωνικών φορέων και οι πρακτικές της κοινωνίας για τα παιδιά είναι τέτοιες ώστε το παιδί θα έρθει σε επαφή με γυναικείες φιγούρες πιο εύκολα και θα δημιουργηθεί η δυνατότητα ταύτισης με μητρικά μοντέλα.

Σε περιπτώσεις χηρείας, είναι εξίσου σημαντικό για τη μετέπειτα κοινωνική προσαρμογή του παιδιού, η στάση και η συμπεριφορά του μόνου γονέα. Σε κάθε περίπτωση συνίσταται και στους δύο να ακολουθήσουν τη διαδικασία του πένθους, η οποία σύμφωνα με τον Worden (1982), προϋποθέτει τη συνειδητή αποδοχή του θανάτου, την αντιμετώπιση του πόνου και βέβαια τη σταδιακή προσαρμογή όλων των μελών στις νέες συνθήκες και, τέλος, τη συναισθηματική επένδυση σε νέες σχέσεις και ρόλους (Κογκίδου, 1995).

Όταν το παιδί, μεγαλώνει σε μία μονογονεϊκή οικογένεια ως συνέπεια διαζυγίου, τότε οι κοινωνική του ικανότητα και η προσαρμογή του, θα εξαρτηθούν από το αναπτυξιακό στάδιο που βρίσκεται. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται το διαζύγιο διαφορετικά σε κάθε στάδιο ανάπτυξης τους, επομένως αντιμετωπίζουν και με διαφορετικό τρόπο τις αλλαγές που επιφέρει.

Μικρές αλλά σημαντικές διαφορές εντοπίζονται και ανάλογα το φύλο του παιδιού, ενώ ειδικά σε τέτοιες περιπτώσεις έχει σημασία για την ομαλότερη και ευκολότερη κοινωνική προσαρμογή του παιδιού στο μέλλον, να εντοπισθούν και να επεξεργασθούν τα συναισθήματά του και η επιθυμητή σχέση του είτε με τον γονέα που μεγαλώνει είτε και με τον απόντα (Κογκίδου, 1995).

Στη κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έχουν το φυσικό και κοινωνικό-πολιτισμικό του περιβάλλον, ενώ στη συγκρότηση της προσωπικότητας του επιδρούν και οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες στις ενδοοικογενειακές σχέσεις. Όταν το παιδί μεγαλώνει σε ένα καλά οργανωμένο οικογενειακό περιβάλλον που ισορροπεί με το κοινωνικό, τότε τα προβλήματα προσαρμογής ελαχιστοποιούνται. Αντίθετα, όταν οι προσδοκίες του περιβάλλοντος υπερβαίνουν τις δυνατότητες του παιδιού ή όταν οι συνθήκες δε συμβάλλουν στη δημιουργία συναισθημάτων ασφάλειας και αποδοχής, τότε η ψυχική ισορροπία του παιδιού και η κοινωνική του ένταξη, εμποδίζονται.

Επιπλέον, έρευνες καταλήγουν στο ότι τα παιδιά των διαζευγμένων εμφανίζουν συχνότερα επιθετικότητα από τα υπόλοιπα, όπως επίσης και δυσκολίες στο σχολείο, κατάθλιψη, παραπτωματική συμπεριφορά και είναι επιρρεπή στη χρήση ουσιών. Αντίθετα κάποιες μετανααλύσεις ερευνών, αποδεικνύουν πως τα περισσότερα παιδιά εξελίσσονται φυσιολογικά, εκτός και αν υπάρξουν άλλοι λόγοι που συνδέονται με το διαζύγιο (Emenry,1988, οπ. Αναφ. στ. στο Κοντοπούλου,2007).

Επιπροσθέτως, άλλες έρευνες καταδεικνύουν πως στις μονογονεϊκές οικογένειες για την σωστή επίτευξη της κοινωνικής προσαρμογής του παιδιού, πρέπει να ληφθεί υπόψη, το φύλο και η ηλικία που βρίσκεται το παιδί στη μονογονεϊκή οικογένεια (βρεφική, παιδική, προεφηβική/εφηβική), η μορφή της

μονογονεϊκότητας και η σχέση με τον άλλον γονέα, η γνωστική αλλά και κοινωνική ικανότητα του παιδιού και βέβαια το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας και οι εκάστοτε δυσμενείς περιβαλλοντικές συνθήκες.

Ωστόσο, ανεξάρτητα από τα παραπάνω, όπως αναφέρει και η Κογκίδου (1995) όταν η πολιτιστική και κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας είναι καλή και ο γονέας διαθέτει την ικανότητα να ανταπεξέρχεται σε όλες τις δοκιμασίες, τότε και η ανάπτυξη του παιδιού θα είναι η επιθυμητή. Οποιαδήποτε και αν είναι η μορφή της μονογονεϊκότητας, ή τα αίτια δημιουργία της και το φύλο ή το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού, η σχέση του παιδιού με το γονέα που ζει, καθώς και οι αξίες που θα του μεταδώσει, είναι που θα αποτελέσουν καθοριστικό ρόλο στη κοινωνικοποίησή του.

3.3.2. Στάση κοινωνίας απέναντι στις μονογονεϊκές οικογένειες

Η αποδοχή και χρησιμοποίηση του όρου «μονογονεϊκή» οικογένεια από τη κοινωνία, μαρτυρά έναν ουδέτερο και επιστημονικό θα λέγαμε όρο, ο οποίος πλέον περιγράφει τις περιπτώσεις οικογενειών με ένα γονέα. Μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, παρατηρείται ότι παλαιότερα, οι εκφράσεις που χρησιμοποιούνταν σχετικά με την μονογονεϊκή οικογένεια ήταν «διαλυμένη οικογένεια», «ελλιπής οικογένεια», «γυναίκα μόνη χωρίς σύζυγο» και «οικογένεια με ένα γονέα». Η διαφορά είναι ευδιάκριτη, καθώς οι όροι που χρησιμοποιούνταν μέχρι την δεκαετία του 1970 ήταν σαφώς όροι με ιδιαίτερα φορτισμένο ύφος τόσο ιδεολογικά όσο ηθικά και συναισθηματικά.

Οι αλλαγές αυτές στους όρους της μονογονεϊκής οικογένειας, αποκαλύπτει τις εκάστοτε αντιλήψεις και πεποιθήσεις της κοινωνίας και την εξέλιξή της. Η οικονομική ευημερία που δέχτηκαν πολλά κράτη, επέφερε σημαντικές δημογραφικές αλλαγές όπως η ανάπτυξη των αστικών κέντρων, με αποτέλεσμα να γίνουν διάφορες αλλαγές στις κοινωνικές αξίες και στις αντιλήψεις που μέχρι τότε επικρατούσαν. Τα διάφορα φεμινιστικά κινήματα αλλά και οι απαιτήσεις των ατόμων για περισσότερη ιδιωτική ελευθερία, είναι μόνο λίγες κινήσεις που επηρέασαν την εξέλιξη και τη λειτουργία γενικότερα του θεσμού της οικογένειας (Στασινοπούλου, 1990).

Τη σημερινή πλέον εποχή, η πολιτική για την οικογένεια αναγνωρίζει και αποδέχεται την ύπαρξη πολλών και διαφορετικά οργανωμένων μοντέλων οικογένειας. Ένα άτομο σήμερα μπορεί να παντρευτεί, να χωρίσει και μετά να συζήσει ή να ξαναπαντρευτεί και έτσι η κατάσταση της οικογενειακής του ζωής να δεχθεί διάφορους μετασχηματισμούς. Αυτό άλλωστε αναφέρεται και στις Διακηρύξεις της Ε.Ε. «Ανεξαρτήτως οικογενειακών σχημάτων και ποικιλιών, η οικογένεια παραμένει ουσιαστική μονάδα της κοινωνίας μας, έχει τον πρωταρχικό ρόλο της κοινωνικοποίησης» (Council of Europe - steering Committee on social Policy, al Policy, CPDS, 1994 οπ. Αναφ. στ. στο Στασινοπούλου, 1990).

Με την επικράτηση του όρου «μονογονεϊκή οικογένεια», επισημαίνεται και η αλλαγή της κοινωνικής αντιμετώπισης του φαινομένου. Ανάλογα λοιπόν την εποχή, η κοινωνία αντιμετωπίζει διαφορετικά την μονογονεϊκότητα. Ένας βασικός παράγοντας είναι το κράτος και ο τρόπος που αντιμετωπίζεται η οικογένεια καθώς και η εκάστοτε οικογενειακή πολιτική που επιλέγει να ακολουθήσει. Σύμφωνα με τη Στασινοπούλου (1993), η κοινωνική πολιτική που επιλέγει να εφαρμόζει το κάθε κράτος, αυτόματα προβάλλει και αναπαράγει κάποιο συγκεκριμένο πρότυπο-μοντέλο και συνήθως αυτό είναι το διγονεϊκό μοντέλο οικογένειας.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να είναι αδύνατο να εντοπιστούν τα πραγματικά προβλήματα και οι ανάγκες που αντιμετωπίζουν τα σημερινά νοικοκυριά και να μην μπορούν να δοθούν ουσιαστικές λύσεις. Αυτό που συμπεραίνουμε είναι πως ο επικρατών κρατικός μηχανισμός, που ενίοτε αφορά τις κοινωνικές υπηρεσίες, αδυνατεί να αντιμετωπίσει πρότυπα διαφορετικά από τα κυρίαρχα ιδανικά πρότυπα, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να διατυπωθούν ή να αντιμετωπισθούν οι πραγματικές ανάγκες των οικογενειών και παράλληλα να δημιουργούνται οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα σε όλα τα μέλη.

Στο παρελθόν, σε περιπτώσεις που το οικογενειακό περιβάλλον αδυνατούσε να καλύψει τις ανάγκες αυτές οι οποίες προέκυπταν μέσα σε μία μονογονεϊκή οικογένεια, τότε το κράτος συχνά έκανε λόγο για “προβληματικά” μέλη της κοινωνίας. Σαφώς, βέβαια, τη σημερινή εποχή η κοινωνία έχει γίνει πολύ πιο ανεκτική απέναντι στις μονογονεϊκές οικογένειες, συγκριτικά με το παρελθόν,

ωστόσο για να επιτευχθεί κάθε εξάλειψη από πλευράς προκαταλήψεων πρέπει ακόμα να διανυθεί μεγάλη απόσταση.

Είναι γεγονός πως η μονογονεϊκότητα, σε κάθε εποχή χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό πρόβλημα, ωστόσο ο τρόπος που κάθε φορά διατυπώνεται και εκφράζεται ποικίλλει ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες της κοινωνίας. Ανάλογες είναι επίσης και οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις των μελών της που προκύπτουν ως συνέπεια της κοινωνική πολιτικής που ακολουθείται.

Πιο συγκεκριμένα, παλαιότερα, η ανύπαντρη μητέρα θεωρούταν από τη κοινωνία ένα πρόσωπο που ταυτιζόταν με μία αποκλίνουσα συμπεριφορά και σχεδόν συγγένευε με τη πορνεία. Σήμερα, λόγω της μεγαλύτερης ελευθερίας που υπάρχει στις σεξουαλικές σχέσεις, η θέση της έχει αλλάξει και ακόμα και με τη νομιμοποίηση πλέον των αμβλώσεων, η μητρότητα εκτός γάμου αποτελεί σε πολλές περιπτώσεις μία συνειδητή επιλογή (Στασινοπούλου,1990).

Στην Ελλάδα, ο λόγος για το θέμα της ανύπαντρης μητέρας ήταν για χρόνια περιορισμένος. Μόλις τη δεκαετία του 1980 έγινε προσέγγιση του θέματος και από τότε έως σήμερα το «κοινωνικό πρόβλημα» μονογονεϊκή οικογένεια παίρνει άλλες διαστάσεις. Στη πλειοψηφία τους, υπάρχουν μόνες μητέρες κυρίως διαζευγμένες και λιγότερο χήρες και ανύπαντρες μητέρες ή σε διάσταση.

Σήμερα, η μονογονεϊκότητα εξακολουθεί να αποτελεί γυναικείο πρόβλημα και οι μόνες μητέρες θεωρούνται ευάλωτη ομάδα που απασχολεί την κοινωνική πολιτική. Παρόλα αυτά, πάρα πολύ σημαντική αλλά και αποσιωπημένη, για την συνολική προσέγγιση της μονογονεϊκότητας, είναι και η διερεύνηση και αναφορά του θέματος του «άγαμου πατέρα». Η αναφορά αυτή, ωστόσο, ή όπως αναφέρει η Κογκίδου (1995), η μη αναφορά, είναι ένδειξη του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζει η κοινωνία και ο επιστημονικός λόγος το θέμα.

Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί πως ακόμα και στη σημερινή εποχή, υπάρχουν προκαταλήψεις και στιγματισμός αυτών των γυναικών και των παιδιών τους και κυρίως σε ορισμένες κλειστές αγροτικές περιοχές που αποστασιοποιούνται από τις γενικές αντιλήψεις των μεγάλων αστικών κέντρων

(Κογκίδου,1995).

Στις περιπτώσεις του διαζυγίου, παρατηρούνται κατά καιρούς οι μεγαλύτερες και πιο διαφορετικές στάσεις αντιμετώπισης από τα μέλη της κοινωνίας. Στο παρελθόν, το διαζύγιο είχε στιγματιστεί από την υπέρμετρη υπεράσπιση της πυρηνικής οικογένειας, ενώ κυριαρχούσε η πεποίθηση πως το διαζύγιο είναι από τις μεγαλύτερες αμαρτίες του ανθρώπου. Αυτή η έντονη επικριτική και ο κοινωνικός στιγματισμός είναι που οφείλονται για τη γέννηση και την ανάπτυξη των προκαταλήψεων. Μία από τις πιο διαδεδομένες προκαταλήψεις, ήταν η άμεση σύνδεση των παιδιών των διαζευγμένων με τη παραβατικότητα.

Λίγα χρόνια αργότερα έχουν γίνει ήδη σημαντικά βήματα για τη καλύτερη κοινωνική και επαγγελματική πλέον θέση της γυναίκας, ενώ και τα περισσότερα μορφωτικά εφόδια που διαθέτει της εξασφάλισαν μεγαλύτερη ισοτιμία και αυτονομία άρα και περισσότερες πρωτοβουλίες και ευθύνες. Ειδικά τη σημερινή εποχή, η επιλογή του διαζυγίου είναι μία διαδικασία πολύ πιο εύκολη από τότε ενώ και η συμβίωση αποτελεί μία επιλογή που κάποτε δεν υπήρχε.

Παρόλα αυτά, ακόμα και σήμερα που οι μονογονεϊκές οικογένειες λόγω διαζυγίου είναι πλέον ένα μεγάλο ποσοστό στη κοινωνία, και έχουν υιοθετηθεί νέες αξίες και συνήθειες, η κατάσταση αυτή δε παύει να συνοδεύεται από κοινωνικές προκαταλήψεις. Εξακολουθεί να αποτελεί πηγή δυσκολιών, τόσο για τους γονείς όσο και για τα παιδιά, ενώ τη κατάσταση πυροδοτούν και οι έντονοι προβληματισμοί και αντιθέσεις μεταξύ των επιστημόνων.

Ανέκαθεν οι κοινωνίες επηρεάζονταν από τις τοποθετήσεις των κοινωνικών επιστημόνων, ενώ ένα ρόλο στην ενίσχυση της άποψης ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν «κοινωνικό πρόβλημα» έπαιξαν και οι ψυχαναλυτικές θεωρίες καθώς και γενικότερα οι κοινωνικές επιστήμες. Άλλοτε θεωρείτο ως πρόβλημα η απουσία του πατέρα ως μοντέλο-πρότυπο για το παιδί και άλλοτε ότι μια γυναίκα μόνη είχε την ευθύνη για τα παιδιά και ότι πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει και η μητέρα και ο πατέρας για τη σωστή ανάπτυξη του παιδιού.

Είναι κοινώς αποδεχτό, πως ένα παιδί προκειμένου να εξελιχθεί χωρίς προβλήματα, χρειάζεται να έχει και τους δύο του γονείς, με τους οποίους θα έχει μία ικανοποιητική σχέση αλλά και εκείνοι μεταξύ τους να έχουν μία καλή σχέση. Αδιαμφισβήτητα, οι συνθήκες αυτές επιτυγχάνονται πιο εύκολα στα πλαίσια μίας αρμονικής πυρηνικής οικογένειας. Ωστόσο, αυτό δε σημαίνει ότι η συμβίωση με τους δύο γονείς τις εξασφαλίζει ή ότι ένα διαζύγιο υποχρεωτικά τις διαταράσσει.

Σε αυτό το σημείο, συναντάμε και πολλές διαφορετικές και αντίθετες μεταξύ τους κοινωνικές θεωρίες, κάποιες από αυτές να θεωρούν το διαζύγιο ως μία υγιή εξέλιξη μιας φιλελεύθερης κοινωνίας, που αποδέχεται διαφορετικούς τρόπους ζωής και ενισχύει την ισότητα των δύο φύλων (Glenn,1993) και άλλες να κάνουν λόγο για διάλυση της οικογένειας και αποδιοργάνωση της κοινωνίας, με αρνητικές συνέπειες σε γονείς και παιδιά (Κοντοπούλου,2007).

Οι περισσότερες θεωρίες, αναφέρονται στις συνέπειες και στις επιδράσεις του διαζυγίου στα παιδιά. Στη πλειοψηφία τους, χαρακτηρίζονται από τη κοινωνική προκατάληψη που αντικατοπτρίζεται στις αντιλήψεις των μελετητών καθώς και στα αντιφατικά συμπεράσματά τους σχετικά με τη σημασία της οικογένειας ως προς τη δομή, στην έρευνα για προσωπικά και κοινωνικά προβλήματα (Stevenson&Black, 1996 οπ. Αναφ, στ. Κοντοπούλου, 2007).

Οι έρευνες, κατά κύριο λόγο, εστίασαν στην αξιολόγηση χαρακτηριστικών των διαζευγμένων οικογενειών και στα αποτελέσματά τους προκύπτει συσχέτιση του διαζυγίου με διάφορα προβλήματα που αφορούν την εξελικτική πορεία των παιδιών (Κοντοπούλου, 2007).

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως πλέον το διαζύγιο, είναι μία νομική διαδικασία που νομιμοποιεί την ασυμφωνία και ένα νέο καθεστώς στον τρόπο ζωής και μπορεί να προσφέρει ηρεμία στην οικογενειακή ατμόσφαιρα, καθώς επίσης και πολλές αλλαγές στη ζωή του παιδιού. Όπως είναι αναμενόμενο, η νέα αυτή κατάσταση ακολουθείται από μία σειρά οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών, συμπεριλαμβανομένων και των προκαταλήψεων, που επηρεάζουν το μόνο γονέα που μένει μόνος του με το παιδί (Κοντοπούλου,2007).

Όσον αφορά τη μονογονεϊκότητα λόγω χηρείας, η κοινωνία ανέκαθεν υπήρξε εξαιρετικά ανεκτική με τη συγκεκριμένη οικογένεια, αφού στη συγκεκριμένη περίπτωση η κατάσταση της μονογονεϊκότητας ήταν αναπόφευκτη και γιατί προέρχονται από ένα σχήμα ζωής σε ζευγάρι. Παρόλα αυτά, ακόμα και σε αυτή τη κατάσταση η αντιμετώπιση της κοινωνίας στις χήρες μόνες-μητέρες και στους χήρους μόνους-πατέρες είναι πολύ διαφορετικές.

Τα παλαιότερα χρόνια, οι περιορισμοί που τίθενται στη χήρα μόνη-μητέρα ήταν πολλοί, ενώ της επιβαλλόταν κοινωνική απομόνωση. Ωστόσο, ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματά της, ήταν ότι θεωρείτο κοινωνικά αποδεκτή και αντιμετωπιζόταν με συμπάθεια από την οικογένειά της, το φιλικό περιβάλλον και την ίδια τη κοινότητα.

Και στη σημερινή εποχή, εξακολουθεί να υπάρχει αυτό το πλεονέκτημα και παρά το γεγονός ότι τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσει η χήρα-μητέρα είναι σχεδόν όμοια με αυτά των άλλων μόνων γονέων, εντούτοις οι προδιαγραφές όσον αφορά την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, ήταν και σε μερικές περιπτώσεις μέχρι και σήμερα, εξακολουθούν να είναι καλύτερες (Κογκίδου, 1995).

Συμπερασματικά, παρατηρούμε πως η στάση της κοινωνίας απέναντι στις μονογονεϊκές οικογένειες και τα μέλη της έχει μεταβληθεί. Στο παρελθόν, εξαιτίας των προτύπων που είχαν καθιερωθεί, η μονογονεϊκότητα θεωρούταν παρέκκλιση και οι αντιδράσεις της κοινωνίας ήταν κατά το πλείστον αρνητικές και συνοδεύονταν από προκατάληψη.

Παρότι, τέτοιες αντιδράσεις δεν έχουν πάψει να ισχύουν, μια μονογονεϊκή οικογένεια στη σημερινή εποχή αντιμετωπίζεται με αποδοχή και συχνά υποστήριξη. Καταλήγουμε λοιπόν στο γεγονός, πως η μονογονεϊκότητα έχει καθιερωθεί πλέον, ως ένα από τα οικογενειακά πρότυπα και, σε αντίθεση με τις παλαιότερες εποχές, θεωρείται μια “φυσιολογική” οικογενειακή δομή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Εισαγωγή

Η μονογονεϊκή οικογένεια, αποτελούσε κοινωνική ομάδα, ευάλωτη στις οικονομικές συνθήκες, εξαιτίας πολλών παραγόντων. Η σημερινή οικονομική κρίση, επέφερε επιπρόσθετες δυσκολίες και έθεσε τους μόνους γονείς και τα παιδιά τους σε κατάσταση πιο άμεσου κινδύνου, σε σχέση με τις συμβατικές πυρηνικές οικογένειες. Το κράτος, έχει θεσπίσει μια σειρά νόμων που ενισχύει τις οικογένειες, αλλά και έχει δημιουργήσει κάποιες υπηρεσίες, όπου οι γονείς μπορούν να απευθυνθούν για να επιλύσουν διάφορα ζητήματα.

4.1. Μονογονεϊκή οικογένεια και οικονομική κατάσταση

Στα περισσότερα Ευρωπαϊκά Κράτη, η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική πολιτική δεν επέφεραν, όπως θα ήταν φυσικό, μία ισότιμη κατανομή της κάποτε αυξανόμενης ευημερίας της κοινωνίας σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες, με αποτέλεσμα να αλλάξει και διάρθρωση των λιγότερο οικονομικά ευνοημένων κοινωνικών ομάδων. Ακολούθησαν κατά περιόδους, πολλές μελέτες σχετικά με τις εισοδηματικές διαφορές και την εκτίμηση του όρου «φτώχεια» (Κογκίδου,1995).

Αναφορικά με τον όρο «φτώχεια», αξίζει να σημειωθεί πως δεν πρόκειται για ένα νέο φαινόμενο, αλλά για ένα κοινωνικό πρόβλημα, στο οποίο έχουν προστεθεί νέα αίτια και νέες μορφές φτώχειας. Σύμφωνα με τους Τσιάκαλο και Κογκίδου (1995), ο πλούτος και η φτώχεια διαχωρίζονται από τη δυνατότητα κάλυψης των απαραίτητων για επιβίωση οικονομικών εφοδίων και από το βαθμό απορρόφησης των δημόσιων και κοινωνικών αγαθών που προσφέρονται σε σημαντικούς τομείς στη ζωή του ανθρώπου, όπως είναι η εκπαίδευση, η εργασία και η ιατρική περίθαλψη.

Με βάση τα αποτελέσματα ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν, προέκυψε, πως οι κοινωνικές αλλαγές καθώς και οι αλλαγές στη δομή της οικογένειας επηρεάζουν άμεσα τη σύνθεση του πληθυσμού που βρίσκεται σε συνθήκες φτώχειας. Συνεπώς, οι μονογονεϊκές οικογένειες, ιδιαίτερα οι μόνες μητέρες και τα παιδιά, παρατηρείται να ανήκουν στις ομάδες που χαρακτηρίζονται, ως ομάδες υψηλού κινδύνου για οικονομικό και κοινωνικό αποκλεισμό.

Ο Burtonetal (1986), ανέφερε συγκεκριμένα πως ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος για άτομα που ανήκουν σε περισσότερες από μία ομάδες ταυτόχρονα, όπως είναι για παράδειγμα γυναίκες, άνεργοι και χαμηλά εισοδήματα.

Ειδικότερα στη σύγχρονη εποχή και με τις τωρινές οικονομικές συνθήκες, παρατηρούνται επιπτώσεις σε όλους τους κοινωνικούς τομείς. Η οικονομική κρίση επηρέασε τη δημόσια υγεία, όξυνε τις κοινωνικές ανισότητες και την παραβίαση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Μάλιστα, εκτός του ότι όλες οι οικογενειακές δομές δεν πλήττονται στον ίδιο βαθμό, οι συνέπειες της κρίσης στρέφονται κυρίως προς τις οικογένειες, που αντιμετωπίζουν ήδη οικονομικά ζητήματα (Κογκίδου, 2012).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα επίσης φαινόμενο, το οποίο αλλάζει δύσκολα και αυτό γιατί οι επιπτώσεις που έχει στον άνθρωπο είναι πολλές. Σε μία κοινωνία, όπου οι αξίες, τα πρότυπα αλλά και η θέση των διάφορων ομάδων και ατόμων εξαρτάται από το ρόλο τους στην αγορά εργασίας, ο κοινωνικός και ο οικονομικός αποκλεισμός των μελών, αλληλοεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται. Κατά συνέπεια και στις περιπτώσεις των μονογονεϊκών οικογενειών, ο κοινωνικός αποκλεισμός, είναι ένα αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και περιλαμβάνει μία σειρά των κοινωνικών τους δικαιωμάτων στους τομείς της εργασίας, της εκπαίδευσης και της υγείας.

Η Κογκίδου (1995), επισημαίνει πως ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού που ανήκουν σε καθεστώς φτώχειας, αποτελούν οι γυναίκες και οφείλεται στη μονογονεϊκότητα. Εάν υπήρχαν από το παρελθόν, ίσες ευκαιρίες μεταξύ των φύλων στην εκπαίδευση και στην εργασία, τότε άνδρες και γυναίκες θα είχαν

ίσες δυνατότητες για απόκτηση ικανοποιητικού εισοδήματος και καλής επαγγελματικής προοπτικής, με αποτέλεσμα διάσταση και διαζύγιο, να έχουν λιγότερο αρνητική επίδραση στην οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών που αποτελούνται από γυναίκες-μόνες μητέρες. Η ισότητα ευκαιριών σχετίζεται με τη δομή της ανισότητας, άρα και το επίπεδο της φτώχειας και το ποσοστό του πληθυσμού που ζει στη φτώχεια.

Η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης, τα τελευταία χρόνια, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τη ποιότητα ζωής και των παιδιών. Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) για την Ευρωπαϊκή Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης 2009, το 23,7% των παιδιών ηλικίας 0-17 ετών, ζούσαν σε συνθήκες φτώχειας. Ειδικότερα, εκδηλώνεται ανησυχία για το ποσοστό 33,4% των μονογονεϊκών νοικοκυριών που ζει σε συνθήκες φτώχειας και των παιδιών που διαβούν σε αυτές τις οικογένειες. Παρατηρείται πως η οικονομική κρίση επιδείνωσε τα ήδη προϋπάρχοντα προβλήματα και σημείο, όπου οι γονείς να μη δύνανται να καλύψουν ακόμα και τις βιοποριστικές ανάγκες της οικογένειας (Κογκίδου,2012).

Ωστόσο, η μονογονεϊκότητα αν και συνδέεται σε πολλές περιπτώσεις με δυσμενή οικονομική κατάσταση ή και κατάσταση φτώχειας, δεν μπορούμε να πούμε ότι ταυτίζεται με τη φτώχεια και αυτό διότι οι μονογονεϊκές οικογένειες, δεν αποτελούν μία ενιαία κοινωνική κατηγορία. Οι μόνοι γονείς, ακόμα και αν ανήκουν στην ίδια κατηγορία, όπως για παράδειγμα χήροι ή διαζευγμένοι, δεν αποτελούν μία ομοιογενή ομάδα, ειδικά όσοι μόνοι γονείς βρίσκονται εντός της αγοράς εργασίας. Σχεδόν σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, συναντώνται μόνοι-γονείς και η κατάταξή τους σε αυτά, είτε ανώτερα είτε κατώτερα, εξαρτάται από την κοινωνική και οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται (Κογκίδου, 1995).

Σε πολλές χώρες, οι μονογονεϊκές οικογένειες ανήκουν στις μη ευνοημένες πληθυσμιακές ομάδες και συχνά επειδή συνδυάζουν την επίδραση πολλών δυσμενών παραγόντων, παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να οδηγηθούν σε κατάσταση φτώχειας και να παραμείνουν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε αυτή.

Μία από τις βασικότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, είναι η επίτευξη ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης, συνοδευόμενο στη καλύτερη περίπτωση, από μία καλή εισοδηματική πηγή από την επαγγελματική απασχόληση του μόνου γονέα. Δυστυχώς, οι ανάγκες που απαιτούνται για τη φροντίδα των παιδιών των μονογονεϊκών οικογενειών είναι ιδιαίτερα αυξημένες και το σύστημα παιδικής προστασίας ελάχιστα βοηθητικό (Κογκίδου, 1995).

Το γεγονός, ότι οι περισσότερες μονογονεϊκές οικογένειες έχουν μόνο-γονέα γυναίκα, αυξάνει το κίνδυνο διαβίωσης σε κατάσταση φτώχειας, εξαιτίας της δυσμενέστερης θέσης των γυναικών και μόνων-μητέρων στην αγορά εργασίας, την περιορισμένη παροχή κοινωνικής ασφάλισης ή της κοινωνικής ενίσχυσης και την ελλιπή βοήθειά τους μέσω των διατροφών, σε περιπτώσεις διαζυγίου.

Όλα τα παραπάνω, καθιστούν δύσκολη την διεκπεραίωση της καθημερινότητας και την επαρκή κάλυψη των αναγκών των μονογονεϊκών οικογενειών και ο βαθμός δυσκολίας που διαμορφώνει τελικά και την κοινωνικοοικονομική θέση της οικογένειας, διακυμαίνεται ανάλογα την κατηγορία της μονογονεϊκότητας και άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες, που αλληλεπιδρούν.

Επιπροσθέτως, η σημερινή οικονομική κρίση που μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια της εργασίας και μείωση των εισοδηματικών πηγών, είναι ικανή να επιφέρει επιπτώσεις στην καθημερινότητα των παιδιών. Είναι σημαντικό να αναδειχθεί το πρόβλημα υποσιτισμού των παιδιών αλλά και η αυξανόμενο ποσοστό των γονέων που έχει ανάγκη για οικονομική ενίσχυση (Κογκίδου, 2012).

Από την άλλη μεριά, οι μονογονεϊκές οικογένειες που αποτελούνται από μόνο πατέρα, παρατηρείται όπως αναφέρει η Κογκίδου (1995), πως βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση σε σύγκριση με τις μόνες-μητέρες, λόγω μεγαλύτερου εισοδήματος. Οι μόνες-μητέρες, που αιτία μονογονεϊκότητας είναι η χηρεία, παρουσιάζουν επίσης καλύτερη οικονομική κατάσταση συγκριτικά με τις ανύπαντρες ή διαζευγμένες/χωρισμένες μόνες -μητέρες. Οι ανύπαντρες μητέρες, ωστόσο, δείχνουν να βρίσκονται στη λιγότερο ευνοημένη κατηγορία μόνων-μητέρων, αφού συχνά δεν υπάρχει κάποια οικογενειακή βοήθεια και ιδιαίτερα τα παλαιότερα χρόνια που δεν ήταν κοινωνικά αποδεχτή.

Σε όλες τις μορφές της, η μονογονεϊκότητα καθιστά δύσκολη τη δυνατότητα εύρεσης μίας ικανοποιητικής επαγγελματικής ενασχόλησης, με επαρκές εισόδημα. Ειδικότερα στους διαζευγμένους μόνους-γονείς, όπως αναφέρει ο Kaufmann στη Κογκίδου (1995), η έλλειψη της οικονομικής υποστήριξης από το πρώην σύντροφο, καθώς και η αποκλειστική ευθύνη για τα παιδιά, μπορούν να αποτελέσουν κίνδυνο βιωσιμότητας, ειδικότερα αν το εισόδημα της οικογένειας ήταν ήδη χαμηλό. Το επίπεδο της βιωσιμότητας, μπορεί να βελτιωθεί ή να επιδεινωθεί, ανάλογα με τις σχέσεις της οικογένειας με το ευρύτερο υποστηρικτικό συγγενικό δίκτυο, συχνά από την οικογένεια καταγωγής του μόνου γονέα που ζει με το παιδί.

Όσον αφορά το βαθμό μέτρησης σχετικά με το επίπεδο διαβίωσης μιας οικογένειας, είναι προφανές πως οι οικογένειες με ένα γονέα ζουν κατά κόρον σε περισσότερο άσχημες συνθήκες από τις διγονεϊκές οικογένειες, ενώ το χρηματικό ποσό που έχει μια μονογονεϊκή οικογένεια για να ξοδέψει σε καταναλωτικά αγαθά ή να αποταμιεύσει ή επενδύσει, είναι σαφώς λιγότερο. Σε ορισμένα μάλιστα Ευρωπαϊκά κράτη, η ηλικία του παιδιού, έχει σημαντικό ρόλο για τη διαμόρφωση της εισοδηματικής κατάστασης και επηρεάζει το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας καθώς και τον τρόπο ζωής της (Κογκίδου, 1995).

Για τα ελληνικά δεδομένα, η μονογονεϊκότητα φαίνεται να αποτελεί μία κατάσταση αβεβαιότητας, η οποία συνδέεται με συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού ή πιθανότητα βίωσης κατάστασης φτώχειας, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό πρόβλημα. Ο αποκλεισμός από τον τύπο διαβίωσης, που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου, οδηγεί στη φτώχεια, η οποία μπορεί να έχει οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική διάσταση ή να είναι σχετική ή απόλυτη και να κάνουμε λόγο για κοινωνικό αποκλεισμό.

Η έννοια κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μία διαδικασία, η οποία συμβάλλει ώστε τα άτομα ή οι πληθυσμιακές ομάδες να αποκλείονται μερικώς ή πλήρως από τη συμμετοχή τους στη κοινωνία που ανήκουν, σε περιπτώσεις που προκύπτουν προβλήματα επιβίωσης (Σταθόπουλος, 2005). Η ελλιπής κοινωνική στήριξη των μονογονεϊκών οικογενειών και η κατάταξή τους ως μία κατηγορία

ευάλωτων κοινωνικών ομάδων που χρήζουν οποιασδήποτε μορφής στήριξης, έχουν οδηγήσει στη θεωρία της μονογονεϊκότητας ως κοινωνικό πρόβλημα.

Η μονογονεϊκή οικογένεια, αντιμετωπίζεται, ως ένα μεμονωμένο κοινωνικό πρότυπο οικογένειας, το οποίο αποκλίνει από τα καθιερωμένα και αποδεκτά της οικογενειακής οργάνωσης και κοινωνικής πολιτικής (Καπλίνη-Παπαδοπούλου, Δρίτσας, 2009).

Ωστόσο, σε κάθε χώρα η αντιμετώπιση της μονογονεϊκότητας, τόσο από τη κοινωνία, όσο και από τη πολιτική που εφαρμόζεται, είναι διαφορετική. Για παράδειγμα, σύμφωνα με έρευνα των VanDenBerg και Michailidis, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες η μόνη μητέρα, παρουσιάζεται να εξαρτάται από τα επιδόματα της πρόνοιας, με περιορισμένη μόρφωση και περιορισμένο κοινωνικό δίκτυο, ενώ σε άλλες οι γυναίκες –αρχηγοί θεωρούνται ικανά άτομα να αναλάβουν μόνες τους τα οικογενειακά βάρη (Freitasetal, 2005 : 99 οπ. Αναφ. στ. Καπλίνη-Παπαδοπούλου, Δρίτσας, 2009).

Η διαφορετική αυτή αντιμετώπιση απέναντι στους μόνους γονείς, οφείλεται στη διαφορετική κουλτούρα, στα διαφορετικά ήθη και έθιμα, τους θεσμούς ,τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και την άσκηση διαφορετικών κοινωνικών πολιτικών (Freitasetal, 2005 : 100). Συμπερασματικά, στην Ελλάδα η ελλιπής κρατική μέριμνα και η κοινωνική ανεπάρκεια υποστήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών οδήγησε στο αποτέλεσμα σύνδεσης της μονογονεϊκότητας με καταστάσεις φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου, πραγματοποιήθηκαν διάφορες προσπάθειες διαχείρισης τους, όπως η ανάπτυξη προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, που έγινε με σκοπό να ενταχθούν οι μόνες μητέρες στην αγορά εργασίας και να αποφευχθεί ο κοινωνικός τους αποκλεισμός. Τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.), σε συνεργασία με τις Συνοδευτικές Υποστηρικτικές Υπηρεσίες (Σ.Υ.Υ.) για κοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη, δημιουργήθηκαν με σκοπό την επίλυση οικογενειακών, μορφωτικών, πολιτικών, οικονομικών και εργασιακών κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων, που επηρεάζουν τους μόνους γονείς και τη προσαρμογή τους στο νέο τους γονεϊκό και κοινωνικό ρόλο

(Καλπίνη-Παπαδοπούλου, Δρίτσας, 2009).

4.2. Μονογονεϊκή οικογένεια και κράτος πρόνοιας

Ο όρος Κράτος Πρόνοιας, αναφέρεται στην κρατική παρέμβαση που προσπαθεί να παρουσιάσει μια εξισορροπητική πολιτική και αφενός να διασφαλίσει την ομαλή λειτουργία της αγοράς με τη ενεργοποίηση δράσεων προς την κατεύθυνση της οικονομίας και αφετέρου την κρατική κοινωνική πολιτική για οικονομική ανάπτυξη, όπως ρυθμίσεις περί παιδικής φροντίδας (Στασινοπούλου, 1992 από Καλπίνη- Παπαδοπούλου & Δρίτσας, 2009).

Αναλογιζόμενοι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει μία μονογονεϊκή οικογένεια, αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη ύπαρξης και υποστήριξης της, από ένα κράτος πρόνοιας. Το κράτος θα πρέπει να είναι ικανό να συμπαρασταθεί στις ανάγκες των μονογονεϊκών οικογενειών, προσφέροντας προνόμια και αμβλύνοντας τις δυσκολίες, βάσει νομοθεσίας. Ως μία πιο ευάλωτη κοινωνική ομάδα, οι μόνοι γονείς και τα παιδιά τους έχουν κατοχυρώσει νομικά, μία σειρά προνομίων και δικαιωμάτων που στόχο έχουν την οικονομική υποστήριξη και προστασία από το κράτος.

Οι γονείς έχουν εξασφαλίσει εργασιακά δικαιώματα που ρυθμίζουν και διευκολύνουν τις ανάγκες τους και αφορούν το ωράριο και τις άδειες εργασίας. Οι ρυθμίσεις επιτρέπουν στους μόνους γονείς, και ειδικότερα στη μητέρα, να εξασφαλίσουν τη προστασία των παιδιών τους και την αλληλεπίδραση μαζί τους, χωρίς τον κίνδυνο να χάσουν τη δουλειά τους ή να αποστασιοποιηθούν από την ανατροφή τους. Ωστόσο, τα εργασιακά δικαιώματα δεν εφαρμόζονται πλήρως ή οι γονείς αγνοούν την ύπαρξη τους (Κογκίδου, 1995).

Τα δικαιώματα και υποχρεώσεις των μόνων γονέων έχουν εξομοιωθεί νομικά με αυτά των έγγαμων γονέων (ν.1329/83, ΦΕΚ Α' 25/18-2-1983), σύμφωνα με τη ελληνική νομοθεσία, και έτσι με αυτό το νόμο καταργείται και κάθε δυσμενής διάκριση σε βάρος των παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου. Παρακάτω ακολουθούν κάποιες σημαντικές διευκολύνσεις/άδειες που δικαιούνται οι μόνοι γονείς.

◆ Η εγκυμονούσα μητέρα δικαιούται άδεια τοκετού και λοχείας, συνολικά 17 εβδομάδων ή 119 ημερών, ύστερα από προσκόμιση πιστοποιητικού γιατρού στον εργοδότη, που θα διαβεβαιώνει τη πιθανή ημερομηνία τοκετού (άρθρο 7 της ΕΓΣΣΕ 2000-2001 που κυρώθηκε με το άρθρο 11 του Ν. 2874/2000).

◆ Απαγορεύεται η απόλυση της μητέρας κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και για το χρονικό διάστημα των δεκαοχτώ [18] μηνών, μετά το τοκετό ή για μεγαλύτερο διάστημα, λόγω ασθένειας που προήλθε από την κύηση ή τον τοκετό (αρ.36.Ν.3996/2011).

◆ Οι γονείς δικαιούνται γονική άδεια (άνευ αποδοχών) για την ανατροφή του παιδιού, διάρκειας έως 7 μήνες στους μόνους γονείς που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα μέχρι το παιδί να συμπληρώσει την ηλικία των τρεισήμισι [3,5] ετών (αρ. 25 Ν.2639/98, ΦΕΚ Α' 205/2-9-1980).

Οι εργαζόμενες μητέρες, έγγαμες ή άγαμες, δικαιούνται για χρονικό διάστημα 30 μηνών από τη λήξη άδειας λοχείας, είτε να προσέρχονται αργότερα, είτε να αποχωρούν νωρίτερα κατά μία ώρα κάθε μέρα. Εναλλακτικά, η μητέρα μπορεί να ζητήσει το μειωμένο ωράριο να το λάβει ως συνεχιζόμενη άδεια με αποδοχές (ΕΓΣΣΕ 2004-2005).

◆ Το μειωμένο ωράριο και την άδεια φροντίδας παιδιού μπορεί να το ζητήσει και ο πατέρας (ΕΓΣΣΕ 2014, αρ.2).

◆ Ο εργαζόμενος γονέας έχει δικαίωμα γονικής άδειας ανατροφής του παιδιού, μέχρις ότου συμπληρώσει την ηλικία των έξι [6] ετών. Η άδεια είναι άνευ αποδοχών, χορηγείται για τουλάχιστον τέσσερις [4] μήνες και μπορεί να δοθεί σε μόνους γονείς λόγω θανάτου του άλλου γονέα, ή ολικής αφαίρεσης της

γονικής μέριμνας. Σε περιπτώσεις διαζυγίου ή διάστασης το δικαίωμα είναι αυτοτελές για κάθε γονέα (αρ.50 Ν.4075/2012).

◆ Σύμφωνα με τη Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 2002-2003 ο εργαζόμενος άγαμος/-η, χήρος/-α στον ιδιωτικό τομέα που έχει την επιμέλεια του παιδιού, δικαιούται άδεια με αποδοχές έξι [6] εργάσιμων ημερών το χρόνο, πέραν αυτή που δικαιούται από άλλες διατάξεις.

“Η παιδική προστασία είναι ένα ζήτημα εργατικού δυναμικού, πολιτικής για την οικογένεια, ευεξίας των παιδιών και των γυναικών, καθώς και ένα θέμα ισότητας”(Κογκίδου,1995). Συνεπώς, η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, η αντιμετώπιση των οικογενειακών θεμάτων με σοβαρότητα, η ευεξία και λειτουργικότητα των οικογενειών και η ποιότητα ζωής και η ψυχική ευεξία των παιδιών, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες, για την ενδυνάμωση της οργάνωσης της παιδικής προστασίας.

Πέραν όμως των εργασιακών δικαιωμάτων, η ελληνική νομοθεσία έχει προβλέψει, και με άλλες διατάξεις, τη διευκόλυνση της καθημερινότητας των μονογονεϊκών οικογενειών. Το κράτος πρόνοιας, με σκοπό την προστασία του παιδιού αποφάσισε, τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών να εγγράφονται κατά προτεραιότητα, στους παιδικούς σταθμούς των ΟΤΑ, καθώς και του ΠΙΚΠΑ, του ΕΟΤ, του Ιδρύματος Βρεφονηπιακών Σταθμών Αθηνών, Λάρισας και Θεσσαλονίκης (με βάση τον πρότυπο Κανονισμό Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών, αρ. απ.16065/22-4-02, ΦΕΚ 497/22-4-2002).

Παρατηρούμε πως τα εισοδήματα από επιδόματα έχουν μεταβληθεί με το πέρασ των χρόνων. Πιο συγκεκριμένα, η Κογκίδου (1995) στο βιβλίο της αναφέρει πως δεν υπάρχουν βασικά επιδόματα που να αναφέρονται σε μόνους γονείς. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχουν κατοχυρωθεί νομικά κάποιες επιδοματικές εισφορές για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Καταλαβαίνουμε όμως, πως στη

σημερινή εποχή κρίσης και με τις ραγδαίες εξελίξεις να τρέχουν, υπάρχουν συνεχείς μεταβολές στον τρόπο εφαρμογής του νόμου και πιθανώς στην ισχύ του.

Πάρα ταύτα, οι επιδοματικές εισφορές, βάσει νομοθεσίας, για τις μονογονεϊκές οικογένειες είναι τα εξής:

Πολυτεκνικό επίδομα χορηγείται στη μητέρα χωρίς σύζυγο (άγαμη, χήρα, διαζευγμένη) εφόσον έχει την επιμέλεια τριών [3] τουλάχιστον άγαμων παιδιών ηλικίας μέχρι 23 ετών και είναι η μόνη υπόχρεος για τη διατροφή τους. Το πολυτεκνικό επίδομα δίνεται και στον πατέρα, με τις ίδιες προϋποθέσεις (ν. 1892/90 αρ.63 , ν. 2459/97 αρ. 39 , ν.2972/01 αρ. 50, ν.3454/06 αρ. 6).

◆ Ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων και ειδικό επίδομα τριτέκνων και πολυτέκνων, μπορεί να δοθεί στην περίπτωση των μονογονεϊκών οικογενειών, και δίνεται στον εναπομένοντα που μεγαλώνει και διατρέφει το τέκνο. Το ενιαίο επίδομα καθορίζεται ανάλογα με τον αριθμό των εξαρτώμενων τέκνων σε σαράντα [40] ευρώ ανά μήνα για κάθε εξαρτώμενο τέκνο. Το ειδικό επίδομα ορίζεται στα πεντακόσια [500] ευρώ κατ' έτος για κάθε τέκνο, εφόσον το οικογενειακό εισόδημα είναι μέχρι σαράντα πέντε χιλιάδες [45.000] ευρώ (ΚΥΑ Αριθ. Δ27/οικ 15239/645 (ΦΕΚ Β' 1227/21-5-2013)).

◆ Ισόβια σύνταξη χορηγείται στη μητέρα μονογονέα με τρία [3] παιδιά, η οποία δεν δικαιούται πλέον το επίδομα πολυτεκνίας, επειδή και το τελευταίο άγαμο τέκνο συμπλήρωσε το 23ο έτος της ηλικίας του ή παντρεύτηκε.

Σχολικό επίδομα μπορεί να δοθεί σε μονογονεϊκές οικογένειες με παιδιά ηλικίας έως 16 ετών, που φοιτούν σε σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η ενίσχυση καταβάλλεται εφάπαξ με την έναρξη κάθε σχολικού έτους, δίνεται σε

οικογένειες που το ετήσιο εισόδημα τους δε ξεπερνά το ποσό των 3.000 ευρώ και ανέρχεται σε 300 ευρώ ετησίως (αρ. 27, παρ. 3, του ν. 3016/02, ΦΕΚ Α' 110/17-5-2002).

Βλέπουμε λοιπόν, πως σε περιπτώσεις όπου το οικογενειακό δίκτυο δε μπορεί να αντεπεξέλθει, το κράτος παρεμβαίνει και προστατεύει το παιδί με παροχές επιδομάτων προς τους κύριους φορείς φροντίδας, συνήθως τη μητέρα. Βέβαια, όπως αναφέρει και η Μαράτου- Αλιμπράντη (1993) οι παροχές επιδομάτων μπορούν να καθησυχάσουν τη μητέρα, δημιουργώντας της μία εξαρτησιακή συμπεριφορά από την επιδοματική πολιτική και απομακρύνοντας την από την αγορά εργασίας (Καλπίνη- Παπαδοπούλου & Δρίτσας, 2009).

Όσον αφορά τις παροχές κοινωνικής στήριξης, παρατηρούμε παρόμοιες εξελίξεις με αυτές των επιδοματικών παροχών. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικές υπηρεσίες, που στήριζαν και υποβοηθούσαν μονογονεϊκές οικογένειες τα τελευταία χρόνια δείχνουν να εκλείπουν από το χάρτη των κοινωνικών υπηρεσιών. Η ύπαρξη οικονομικής κρίσης και η αδυναμία στήριξης τους από το κράτος οδήγησε στο κλείσιμο αρκετών κοινωνικών δομών.

Το παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός πως η πλειοψηφία των οικογενειών δεν προσφεύγει σε κοινωνικές υπηρεσίες, αλλά στο οικείο οικογενειακό περιβάλλον για υποστήριξη, δυσχεραίνει την διατήρηση των κοινωνικών δομών και υπηρεσιών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών το Φεβρουάριο του 2007, η προσφυγή σε κοινωνικές υπηρεσίες ήταν μηδενική για τα μονογονεϊκά νοικοκυριά και δεν υπερέβαινε το 4% για τις οικογένειες δύο ενηλίκων με εξαρτώμενα παιδιά.

Ωστόσο, όπως φαίνεται και στο Παράρτημα ΙΙ, στον κατάλογο με κάποιες από τις κοινωνικές υπηρεσίες της χώρας, υπάρχουν αρκετοί κοινωνικοί οργανισμοί, που συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται, με σκοπό την ενδυνάμωση των μόνων γονέων και των παιδιών τους. Οι υπηρεσίες αποτελούν Νομικά Πρόσωπα

Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου αλλά και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ικανές να ενισχύσουν, τη μόνη μητέρα και μόνο πατέρα, που χρήζουν συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης.

ΜΕΡΟΣ Β' : ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στη παρούσα εργασία, μελετήθηκε βιβλιογραφικά, η γενικότερη θέση της μονογονεϊκής οικογένειας στη σύγχρονη εποχή και τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν. Πιο συγκεκριμένα, έγινε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση των χαρακτηριστικών, που διέπουν μια μονογονεϊκή οικογένεια, αναφερόμενοι στα αίτια που οδηγούν σε αυτή την οικογενειακή δομή, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τις συνέπειες που επιφέρει η μονογονεϊκότητα σε όλα τα μέλη της οικογένειας ενώ, έγινε εστίαση στη ψυχολογική κατάσταση που επιφέρει η μονογονεϊκότητα στο παιδί. Επιπλέον αναφέρθηκαν οι οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην οικογένεια γενικά αλλά και ειδικά στη σύγχρονη εποχή.

Στην έρευνα που διεξήγαγε η σπουδαστική ομάδα, σκόπιμο ήταν, να εξεταστεί η εγκυρότητα των βιβλιογραφικών πηγών και κατά πόσο ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, η θεωρία. Σκοπός της έρευνας, είναι να μελετηθούν οι μονογονεϊκές οικογένειες και οι συνθήκες που επικρατούν μέσα σε αυτήν. Ειδικότερα, οι στόχοι της έρευνας είναι, να περιγραφούν αυτές οι επικρατούσες συνθήκες, δηλαδή:

- Είδος μονογονεϊκότητας και συνθήκες διαβίωσης
- Σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας
- Οι δυσκολίες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν
- Την οικονομική κατάσταση
- Την επάρκεια του κράτους πρόνοιας

5.1. Μεθοδολογία Έρευνας

5.1.1. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα, είναι ερωτήσεις που εστιάζουν κυρίως στις μη μετρήσιμες πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας και έχουν ως στόχο να εμβαθύνουν στην κατανόηση και στην περιγραφή ή στην ανάλυση των αιτιών ενός κοινωνικού φαινομένου ή διαδικασία. Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα διατυπώνονται κυρίως ερωτήματα του τύπου «τι», «πως» και «που» (Hay 200, Miles και Huberman 1994 στο Ιωσηφίδης 2008).

Στην προκειμένη έρευνα, τέθηκαν τα παρακάτω ερωτήματα :

- ◆ Ποίες είναι οι συνθήκες διαβίωσης μέσα σε μία μονογονεϊκή οικογένεια στη σημερινή εποχή;
- ◆ Ποίες είναι οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών μέσα στην οικογένεια;
- ◆ Τι είδους δυσκολίες και προβλήματα αντιμετωπίζουν ξεχωριστά όλα τα μέλη της οικογένειας;
- ◆ Εάν και κατά πόσο οι κοινωνικές υπηρεσίες υφίστανται και ανταποκρίνονται στις ανάγκες των οικογενειών;

5.1.2. Είδος Έρευνας

Η μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη, είναι η ποιοτική έρευνα, η οποία στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, καταστάσεων και χαρακτηριστικών κοινωνικών ομάδων, απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα «πως» και «γιατί» (Ιωσηφίδης 2001 στο Ιωσηφίδης 2008:21). Ανάλογα με την οπτική του εκάστοτε ερευνητή μπορεί να δίνεται έμφαση στα ποιοτικά μη μετρήσιμα χαρακτηριστικά κάποιου κοινωνικού φαινομένου, με στόχο την ερμηνεία, την κατανόηση, την

ανάπτυξη, την επιβεβαίωση, την τροποποίηση ή την διάψευση μιας θεωρίας ή την αποκάλυψη αιτιακών σχέσεων.

Ως εκ τούτου λοιπόν, επιλέχθηκε, από την σπουδαστική ομάδα, να διεξαχθεί η παρούσα έρευνα, με την ποιοτική μεθοδολογία και όχι με ποσοτική. Με αυτό τον τρόπο, διερευνούνται μη αριθμητικά στοιχεία και δύναται να μελετηθεί εις βάθος το φαινόμενο, μέσα από την αντίληψη των κοινωνικών υποκειμένων. Οι ποιοτικές μέθοδοι, δίνουν τη δυνατότητα να φτάσει ο ερευνητής σε βάθος τόσο στην περιγραφή όσο και στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών εξαιτίας της αμεσότητας και της εμπλοκής του στην κοινωνική ζωή των υποκειμένων της έρευνας (*Ιωσηφίδης, 2008*).

5.1.3 Πληθυσμός – Δείγμα

Ο πληθυσμός μιας έρευνας, είναι η ομάδα ανθρώπων για την οποία είναι επιθυμητό να διεξαχθούν συμπεράσματα. Σχεδόν ποτέ, δεν είναι ωστόσο εφικτό να μελετηθούν όλα τα μέλη του πληθυσμού που ενδιαφέρουν τους ερευνητές, γι' αυτό σε κάθε περίπτωση επιλέγεται ένα δείγμα για να μελετηθεί (*Earl Babbie, 2011*).

Το δείγμα που επιλέχθηκε για τη παρούσα εργασία είναι γονείς-αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, με ένα ή και παραπάνω παιδιά, ηλικίας κάτω των 18 ετών. Το δείγμα, δεν αφορά συγκεκριμένη μορφή μονογονεϊκότητας, αλλά, επιλέχθηκαν γονείς από διαφορετικά είδη. Επιπροσθέτως, οι ερωτώμενοι είναι ανεξαρτήτου φύλου και ηλικίας, οι οποίοι έχουν την επιμέλεια των παιδιών και διαμένουν μαζί τους στην ίδια κατοικία. Συγκεκριμένα, το δείγμα αποτελείται από δέκα (10) άτομα, που ανήκουν στην παραπάνω κατηγορία με αυτά τα χαρακτηριστικά.

5.1.4. Μέθοδος δειγματοληψίας

Η μέθοδος της δειγματοληψίας που επιλέχθηκε ανήκει στην κατηγορία της μη πιθανοτικής δειγματοληψίας¹ και είναι η δειγματοληψία της χιονοστιβάδας. Η συγκεκριμένη δειγματοληψία, χρησιμοποιείται αρκετά συχνά στην ποιοτική έρευνα και αφορά στην επιλογή συμμετεχόντων από ομάδες πληθυσμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, στις οποίες η πρόσβαση είναι σχετικά δύσκολη ή εξαιρετικά περιορισμένη, όπως είναι οι άστεγοι, οι μετανάστες κ.α (*EarlBabbie, 2011& Ιωσηφίδης, 2008*).

Ο ερευνητής στην δειγματοληψία της χιονοστιβάδας, συλλέγει δεδομένα από τα λίγα μέλη –πληθυσμού-στόχου που μπορεί να εντοπίσει και έπειτα ζητά από εκείνα τα άτομα να του συστήσουν άλλους υποψήφιους συμμετέχοντες που πληρούν τα κριτήρια της ερευνητικής διαδικασίας. Στη προκειμένη έρευνα, λοιπόν, έγινε προσπάθεια εύρεσης ατόμων, που πληρούσαν τα χαρακτηριστικά, μέσω κοινωνικών υπηρεσιών, που όμως δεν ήταν εξολοκλήρου εφικτό. Στη συνέχεια ζητήθηκε από όσους εξασφαλίστηκε η συμμετοχή τους, να μας συστήσουν άτομα από το δικό τους περιβάλλον, που θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στα ζητούμενα της έρευνας. Η δειγματοληψία αυτή πολλές φορές, είναι η μόνη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην ποιοτική έρευνα κυρίως λόγω της φύσης των πολυδιάστατων κοινωνικών φαινομένων που μελετούνται (*EarlBabbie, 2011, Ιωσηφίδης, 2008*).

1

Η μη πιθανοτική δειγματοληψία χρησιμοποιείται όπου δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί η πιθανοτική δειγματοληψία, σύμφωνα με την οποία το δείγμα επιλέγεται τυχαία, από μια λίστα που περιέχει ονόματα κάθε υποκειμένου στον πληθυσμό από τον οποίο είναι επιθυμητό να ληφθεί το δείγμα (Ιωσηφίδης, 2008).

5.1.5. Επιλογή εργαλείων έρευνας

Ως ερευνητικό εργαλείο επιλέχθηκε η συνέντευξη, η οποία αποτελεί την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής και παραγωγής ποιοτικού υλικού και πληροφοριών στις κοινωνικές επιστήμες. Υπάρχουν τρία είδη συνέντευξης και είναι η δομημένη, η μη δομημένη και η ημιδομημένη. Στην παρούσα έρευνα λοιπόν, χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία σύμφωνα με τον *Ιωσηφίδη (2008)*, αποτελεί ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, που παρουσιάζει ωστόσο, σημαντική ευελιξία ως προς τη σειρά που θα τεθούν οι ερωτήσεις, ως προς την τροποποίησή τους ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση. Το συγκεκριμένο ερευνητικό εργαλείο, στοχεύει στην εις βάθος εστίαση και στην πιθανή ανάδειξη θεμάτων, που δεν είχαν προκαθοριστεί.

Το παραπάνω αποτελεί βασικό πλεονέκτημα της συνέντευξης, όπως επίσης, η αμεσότητα που δημιουργείται με τον ερωτώμενο καθώς και η δυνατότητα που δίνεται στον ερευνητή να εξετάσει στάσεις, αντιλήψεις, κοινωνικές συμπεριφορές και φαινόμενα, μέσα από τις εμπειρίες των κοινωνικών υποκειμένων, που συμμετέχουν στην έρευνα. Ωστόσο, όπως σε κάθε ερευνητικό εργαλείο, υπάρχουν και μειονεκτήματα. Η συνέντευξη, απαιτεί χρόνο εξεύρεσης του δείγματος, χρόνο για τη λήψη αυτής, αλλά προϋποθέτει και αυξημένα επικοινωνιακά προσόντα από την πλευρά του ερευνητή αφού, πολλές φορές μπορεί πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης να μην αξιοποιηθούν και να μην αναλυθούν (Ιωσηφίδη, 2008).

5.1.6. Τόπος –Χρόνος

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε, χρησιμοποιώντας ως δείγμα μόνους γονείς που κατοικούν στην Πάτρα αλλά και σε μικρά παραπλήσια χωριά. Η έρευνα διήρκεσε δύο μήνες, Απρίλιο και Μάιο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η δειγματοληψία που χρησιμοποιήθηκε ήταν η μέθοδος της χιονοστιβάδας και οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν άλλοτε σε δομή που εξυπηρετεί μόνους γονείς, όπως ο Κοινωνικός Οργανισμός Δήμου Πατρέων, άλλοτε στην προσωπική τους οικία και τέλος μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας.

5.1.7. Κριτήρια εισαγωγής ερευνητικών υποκειμένων και περιορισμοί έρευνας

Στην παρούσα έρευνα τέθηκαν ορισμένα κριτήρια και περιορισμοί, τα οποία διαμόρφωσαν τη διαδικασία της έρευνας. Συγκεκριμένα, ένας από τους περιορισμούς ήταν ο εντοπισμός του δείγματος. Εφόσον ο πληθυσμός-στόχος δεν μπορούσε να προέλθει από μία συγκεκριμένη δομή, ζητήσαμε από τα άτομα του πληθυσμού που εντοπίστηκαν, να προτείνουν υποψήφιους συμμετέχοντες που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ολοκλήρωση της έρευνας.

Έπειτα, ένας ακόμα περιορισμός ήταν η εύρεση δείγματος, δηλαδή μόνων γονέων, που προήλθαν από μια συγκεκριμένη αιτία μονογονεικότητας. Καταβλήθηκε προσπάθεια, λοιπόν, να επιτευχθεί μια ποικιλομορφία ως προς το τύπο της μονογονεικής οικογένειας και να αναφερθούν όλες οι κατηγορίες. Επίσης, το γεγονός πως στην πλειοψηφία τους οι μόνοι γονείς ήταν γυναίκες, αποτέλεσε καθοριστικό περιορισμό.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, βασικό κριτήριο επιλογής των μόνων γονέων ήταν η ηλικία των παιδιών τους. Το κριτήριο τοποθετήθηκε, ώστε να ερευνηθεί η ψυχολογία του παιδιού και η αλληλεπίδραση του κατά τα σχολικά χρόνια, αλλά και να εξασφαλιστεί, το ότι οι μόνοι γονείς μένουν στην ίδια οικία με τα ανήλικα τέκνα τους. Τέλος, η χώρα καταγωγής αλλά και η ηλικία του γονέα δεν αποτέλεσε κριτήριο επιλογής. Ωστόσο, το δείγμα αποτελείται από κάτοικους της πόλης, Πάτρα, και των παραπλήσιων χωριών, των οποίων λόγω απορρήτου επιλέγεται να μην ονοματιστούν.

5.1.8. Ζητήματα ηθική και δεοντολογίας

Σε όλα σχεδόν τα είδη κοινωνική έρευνας τίθενται ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας. Ειδικότερα στην ποιοτική έρευνα, στην οποία ο ερευνητής έρχεται σε άμεση επαφή με τον συμμετέχοντα στην έρευνα και εισχωρεί σε βάθος στην προσωπική του ζωή με σκοπό να μελετήσει ένα φαινόμενο, δίνεται μεγάλη σημασία στα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας (*Ιωσηφίδης, 2008*).

Αναλογιζόμενοι τα παραπάνω, και στην συγκεκριμένη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τη σπουδαστική ομάδα, τηρήθηκαν οι βασικές αρχές της δεοντολογίας και ηθικής που πρέπει να διέπουν μια ερευνητική μελέτη. Πιο συγκεκριμένα, καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης, τηρήθηκε η εχεμύθεια και η ανωνυμία. Οι συμμετέχοντες διαβεβαιώθηκαν ότι δεν θα δημοσιοποιηθούν τα προσωπικά τους στοιχεία όπως το όνομα, το επίθετο ή άλλο στοιχείο που μπορεί να τακτοποιήσει το πρόσωπο που συμμετείχε στην παρούσα έρευνα.

5.2. Μέθοδος ανάλυσης : κωδικοποίηση ποιοτικών δεδομένων

Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων αποτελεί ένα κρίσιμο στάδιο της έρευνας και απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και ικανότητες από τον ερευνητή. Η ανάλυση που παρατίθεται παρακάτω έδωσε τη δυνατότητα στη σπουδαστική ομάδα να καταλήξει σε διάφορα συμπεράσματα και να απαντήσει στα ερευνητικά της ερωτήματα. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων παρουσιάζει τρία (3) στάδια και είναι τα εξής : α) την προσοχή εκεί που ο ερευνητής- αναλυτής δίνει βάση στα κύρια σημεία των πληροφοριών που έχει από τις συνεντεύξεις και τα δεδομένα που συνέλεξε β) τη συλλογή, δηλαδή τη κωδικοποίηση των ποιοτικών δεδομένων και τη κατηγοριοποίηση τους και τέλος, γ) τη σκέψη όπου ο ερευνητής- αναλυτής λαμβάνοντας υπόψη του και παλαιότερες έρευνες ώστε, να εξάγει συμπεράσματα και προτάσεις (Ιωσηφίδης,2008).

Κατά την ανάλυση των δεδομένων, ουσιαστικά ο ερευνητής αναλύει το περιεχόμενο των δεδομένων που συνέλεξε μέσω των συνεντεύξεων, για να μελετήσει τις απόψεις, στάσεις και αξίες που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα που έθεσε αρχικά. Η ανάλυση περιεχομένου θεωρείται, ως μια εκ των καλύτερων μεθόδων έρευνας, αφού στοχεύει στην μετατροπή των λεκτικών και εκφραστικών μηνυμάτων που μεταφέρουν στον ερευνητή τα υποκείμενα έρευνας, σε περιγραφικά, αντικειμενικά, συστηματικά, και ποσοτικά δεδομένα. Με τη διαδικασία αυτή εμφανίζονται και συνοψίζονται τα χαρακτηριστικά του υπό έρευνας θέματος (Ιωσηφίδης,2008).

Στην προκειμένη εργασία, το είδος της ανάλυσης που επιλέχθηκε , είναι η θεματική κωδικοποίηση. Το συγκεκριμένο είδος ανάλυσης σε ποιοτικές έρευνες,

στοχεύει στην σύγκριση των πληροφοριών που συλλέγονται. Συγκεκριμένα, δημιουργήσαμε τρεις (3) θεματικούς άξονες, σύμφωνα με τους οποίους, ο πρώτος περιλαμβάνει τα δημογραφικά στοιχεία των ερευνητικών υποκειμένων, ο δεύτερος άξονας, συγκεντρώνει στοιχεία σχετικά με τις επικρατούσες συνθήκες σε μια μονογονεϊκή οικογένεια, όπως οι συνθήκες διαβίωσης και την επάρκεια του κράτους πρόνοιας και τέλος, ο τρίτος άξονας συγκεντρώνει πληροφορίες σχετικά με τις αλληλεπιδράσεις, μεταξύ των μελών της οικογένειας και τη ψυχολογία του/ων παιδιού/α.

Η κάθε θεματική ενότητα είναι ίδια για όλα τα ερευνητικά υποκείμενα και αποτελείται από έναν κωδικό, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα. Αυτή σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2008), αφορά έννοιες, ιδέες, ερμηνείες και πραγματικά γεγονότα, στοχεύοντας στην περιγραφή και στην ανάλυση των πληροφοριών που συλλέχθηκαν από κάθε ερευνητικό υποκείμενο και στη συγκριτική ανάλυση αυτών.

Η δομή της ημιδομημένης συνέντευξης και των αξόνων παρατίθεται στο παράρτημα.

Πίνακας 1: Κωδικοποίηση Ποιοτικών Δεδομένων Έρευνας

Περιγραφή κωδικού			Κωδικός
Επίπεδο 1	Επίπεδο 2	Επίπεδο 3	
Επαγγελματική κατάσταση			1
Εκπαιδευτικό επίπεδο			2
Αιτία Μονογονεϊκότητας			3
Χρονικό διάστημα μονογονεϊκότητας			4
Συνθήκες διαβίωσης			5
	Κατοικία		5,1
	Εργασία		5,2
Μονογονεϊκότητα και καθημερινότητα			6
	Υπαρξη διαφοράς		6,1
	Πώς		6,2
Προσωπική δυσκολία μόνου γονέα			7
Κράτος πρόνοιας			8
	Υπαρξη κράτους πρόνοιας		8,A
		Επιδόματα	8,A,1
		Υπηρεσίες	8,A,2
	Επάρκεια κράτους πρόνοιας		8,B
Δυνατότητα γονέα στη σημερινή εποχή			9
Αντιμετώπιση από τον κοινωνικό περίγυρο			10
Αντιμετώπιση μονογονεϊκότητας από το παιδί			11

Αλληλεπιδράσεις με παιδί			12
	Μόνος γονέας και παιδί		12,A
		Αλλαγή στη σχέση	12,A,1
		Πώς	12,A,2
	Γονείς και παιδί		12,B
	Άλλος γονέας και παιδί		12,Γ
		Υπαρξη επαφής	12,Γ,1
		Είδος επαφής	12,Γ,2
Συμπεριφορά παιδιού			13
Απόδοση παιδιού στο σχολείο			14
Δυσκολίες παιδιού			15

5.3. Ανάλυση και παρουσίαση αποτελεσμάτων έρευνας

Με σκοπό τη διασφάλιση του απορρήτου και προς διευκόλυνση της σπουδαστικής ομάδας, δε χρησιμοποιούνται τα πραγματικά ονόματα των υποκειμένων της έρευνας, αλλά συμβολίζονται με τα γράμματα της αλφαβήτου (Α-Κ).

Ο πρώτος άξονας της έρευνας αφορά τα δημογραφικά στοιχεία τα οποία παρατίθενται και στον πίνακα. Χάριν ευκολίας, στον πίνακα αναφέρεται και η αιτία που οδήγησε στο μονογονεϊκό σχήμα οικογένειας.

Πίνακας 2: Δημογραφικά στοιχεία υποκειμένων έρευνας

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ Σ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩ Ν ΕΡΕΥΝΑΣ	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ ΓΟΝΕΑ	ΑΡΙΘΜΟ Σ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΑΙΤΙΑ ΜΟΝΟΓΟΝΕΙΚ Ο-ΤΗΤΑΣ
Α	ΓΥΝΑΙΚ Α	45 ετών	1	18 ετών ΚΟΡΙΤΣΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΑΛΛΟΙ ΛΟΓΟΙ
Β	ΓΥΝΑΙΚ Α	36 ετών	1	13 ετών ΑΓΟΡΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ
Γ	ΓΥΝΑΙΚ Α	43 ετών	2	11 ετών ΑΓΟΡΙ 8 ετών ΑΓΟΡΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΦΥΛΑΚΙΣΗ ΣΥΖΥΓΟΥ
Δ	ΓΥΝΑΙΚ Α	37 ετών	1	6 ετών ΚΟΡΙΤΣΙ	ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ
Ε	ΑΝΔΡΑΣ	39 ετών	2	11 ετών ΚΟΡΙΤΣΙ 6 ετών ΑΓΟΡΙ	ΧΗΡΕΙΑ
Ζ	ΑΝΔΡΑΣ	50 ετών	1	5 ετών ΑΓΟΡΙ	ΕΚΤΟΣ ΓΑΜΟΥ
Η	ΓΥΝΑΙΚ Α	40 ετών	1	17 ετών ΚΟΡΙΤΣΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ
Θ	ΑΝΔΡΑΣ	35 ετών	2	8 ετών ΑΓΟΡΙ 5 ετών ΑΓΟΡΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ

I	ΓΥΝΑΙΚ Α	33 ετών	2	8 ετών ΑΓΟΡΙ 6 ετών ΚΟΡΙΤΣΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΑΛΛΟΙ ΛΟΓΟΙ
Κ	ΓΥΝΑΙΚ Α	40 ετών	2	15 ετών ΑΓΟΡΙ 11 ετών ΚΟΡΙΤΣΙ	ΔΙΑΖΥΓΙΟ- ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

Αρχικά, αναφέρεται το φύλο των ερωτώμενων που συμμετείχαν στη μελέτη, οι οποίοι/οίες ήταν επτά (7) γυναίκες και τρεις (3) άνδρες. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η ηλικία των συμμετεχόντων και συλλέχθηκαν τα εξής στοιχεία, τα οποία διαχωρίζονται στις εξής ομαδοποιήσεις : στην πρώτη ηλικιακή ομάδα υπάρχουν πέντε υποκείμενα με τιμές από 33 έως 39, στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα υπάρχουν 4 υποκείμενα με τιμές από 40 έως 45 και τέλος στην τρίτη ηλικιακή ομάδα έχουμε ένα άτομο ηλικίας 50 ετών. Έπειτα, αναφέρεται ο αριθμός των παιδιών που αντιστοιχεί σε κάθε μονογονεϊκή οικογένεια και όπως φαίνεται και στο πίνακα η αναλογία είναι μοιρασμένη, με τους μισούς να έχουν ένα (1) παιδί και τους υπόλοιπους δύο (2) παιδιά.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά την ηλικία και το φύλο των παιδιών, όπως καταδεικνύεται και στον πίνακα, οι ηλικίες ξεκινούν από τα 5 έτη και φτάνουν μέχρι την ηλικία των 18 ετών. Υπενθυμίζεται πως στην παρούσα μελέτη δεν γίνεται λόγος για ενήλικα τέκνα. Συγκεκριμένα, από τα 15 συνολικά παιδιά των μόνων γονέων που συμμετείχαν, τα οχτώ (8) είναι κάτω των 10 ετών, ενώ τα υπόλοιπα είναι άνω των 10 ετών. Τέλος, όσον αφορά το φύλο των παιδιών από τα 15 συνολικά παιδιά τα εννέα (9) είναι αγόρια και τα έξι (6) είναι κορίτσια.

◆ Στην πρώτη (1η) κωδικοποίηση, αναφέρεται η επαγγελματική κατάσταση του μόνου γονέα. Συγκεκριμένα, οι δύο (2) είναι δημόσιοι υπάλληλοι, οι τέσσερις (4) είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι και οι υπόλοιποι είναι άνεργοι.

Στη δεύτερη (2η) κωδικοποίηση, οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σχετικά με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο. Τα στοιχεία έδειξαν πως : οι τρεις (3) έχουν ολοκληρώσει σπουδές στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι τρεις (3) έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Λύκειο), η μία σχετίζεται με τη βασική εκπαίδευση (Γυμνάσιο), δύο έχουν παρακολουθήσει κάποιες τάξεις του δημοτικού και τέλος ο ένας είναι αναλφάβητος.

Ο *δεύτερος άξονας* αναφέρεται στις επικρατούσες συνθήκες σε μια μονογονεϊκή οικογένεια και την ισχύ του κράτους πρόνοιας.

Η τρίτη (3η) κωδικοποίηση αναφέρεται στα αίτια που επέφεραν τη μονογονεϊκότητα. Συγκεκριμένα, ο ένας εκ των ανδρών του δείγματος, έγινε μόνος γονέας λόγω χηρείας. Οι δύο συμμετέχοντες, άντρας και γυναίκα, δήλωσαν πως το παιδί αποκτήθηκε εκτός γάμου και πλέον έχουν τη πλήρη επιμέλεια. Οι υπόλοιποι, ανέφεραν, πως αιτία της μονογονεϊκότητας ήταν το διαζύγιο. Πιο αναλυτικά, οι δυο δηλώνουν πως το διαζύγιο ήρθε μετά από την εγκατάλειψη τους από τον/την αντίστοιχα, σύζυγο. Έπειτα, δυο καταθέτουν πως το διαζύγιο τους προήλθε εφόσον δεν μπορούσαν να μένουν άλλο σε κακοποιητικό περιβάλλον, ενώ ακόμα δυο υποστηρίζουν πως το διαζύγιο προήλθε για διάφορους λόγους. Μια εκ των συμμετεχόντων αναφέρει πως, το διαζύγιο της προήλθε εξαιτίας του εγκλεισμού του συζύγου της σε Κατάστημα Κράτησης.

Η.: “Δεν άντεχα να μένω πια με αυτόν τον άνθρωπο. Έκανε κακό όχι μόνο σε μένα αλλά και στο παιδί. Δεν το είχε βλάψει ποτέ, όμως οι εικόνες που αντίκριζε καθημερινά, οι συχνές εντάσεις και οι τσακωμοί ήξερα πως ψυχολογικά την έφθειραν”.

Γ. “Ζούμε σε κλειστή κοινωνία και λογικό ήταν μετά τη φυλάκιση του να μη μας δεχτούν. Θεώρησα πως ήταν καλύτερο να απομακρυνθούμε από τον σύζυγο μου, κυρίως για να μην αντιμετωπίζονται τα παιδιά αρνητικά, κάτι που τελικά δε συμβαίνει”.

◆ Στη τέταρτη (4η) κωδικοποίηση αναφερόμαστε στο χρονικό πλαίσιο, κατά το οποίο, οι γονείς είναι μόνοι και τα παιδιά διαμένουν σε μονογονεϊκό σχήμα οικογένειας. Εδώ οι απαντήσεις ποικίλουν : τρεις (3) δηλώνουν πως είναι μόνοι γονείς 3 χρόνια, δύο (2) δηλώνουν 5 χρόνια και δύο (2) δηλώνουν 4 χρόνια. Οι υπόλοιποι δηλώνουν 10 χρόνια, 7 χρόνια και 9 χρόνια αντίστοιχα.

◆ Στην πέμπτη (5η) κωδικοποίηση οι ερωτώμενοι έδωσαν απαντήσεις αναφορικά με τις συνθήκες διαβίωσης. Σε αυτή την ερώτηση, οι απαντήσεις αφορούσαν δύο σκέλη, την κατοικία και την εργασία.

Όσον αφορά την κατοικία, οι τρεις (3) είπαν πως η κατοικία στην οποία διαμένουν είναι ιδιόκτητη. Οι περισσότεροι (πέντε, (5)) απάντησαν πως ζουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία, εκ των οποίων οι τρεις (3) βρίσκονται υπό την απειλή έξωσης και κινδυνεύουν να βρεθούν στο δρόμο. Ακόμα, η μια ανέφερε ότι δεν έχει δικό της οίκημα και διαμένει άλλοτε σε συγγενείς και άλλοτε σε φίλους. Τέλος, ένας συμμετέχοντας, είπε πως το οίκημα που μένει αποτελεί παράπηγμα και κατοικεί εκεί παράνομα σε άθλιες συνθήκες.

Η. : “ Όταν χώρισα, αρχικά έμεινα στην αδερφή μου, ύστερα προσπάθησα να ζήσω μόνη μου με το παιδί σε ενοικιαζόμενο σπίτι, όμως τα έξοδα ήταν πολλά που δε μπορούσα να τα καλύψω. Τώρα μένω με τη μητέρα μου στο πατρικό”.

Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος, την εργασία, οι μισοί ανέφεραν πως βρίσκονται σε κακή οικονομική κατάσταση αφού είτε δυσκολεύονται να βρουν εργασία, είτε η εργασία που έχουν ή βρίσκουν είναι περιστασιακή και μη ικανή να καλύψει ακόμα και τις βιοτικές ανάγκες της οικογένειας. Ακόμα, τέσσερις (4) βρίσκονται σε μέτρια οικονομική κατάσταση, από αυτούς οι τρεις (3) ανέφεραν, πως παρότι δουλεύουν, τα χρήματα δεν επαρκούν, ενώ, μία δήλωσε πως στηρίζεται αρκετά στο οικογενειακό της περιβάλλον για να ανταποκριθεί στα έξοδα. Τέλος, μια συμμετέχουσα δήλωσε πως βρίσκεται σε καλή οικονομική κατάσταση, εφόσον εργάζεται και έχει οικονομική στήριξη από το περιβάλλον της.

B.: “ Δουλεύω με 9μηνη σύμβαση ως σχολική καθαρίστρια. Προφανώς και τα λεφτά δεν φτάνουν, ειδικά αφού ο γιος μου ακολουθεί φαρμακευτική αγωγή και ειδική διατροφή. Προσπάθησα να βρω κάτι καλύτερο, όμως χωρίς αποτέλεσμα”.

Δ.: “ Είμαι άνεργη εδώ και 1,5 χρόνο, παλιά δούλευα σε χώρους εστίασης. Τώρα δεν έχω κανένα εισόδημα και ο πατέρας της μικρής παρότι το αναγνώρισε, δεν έχει δώσει ποτέ διατροφή. Σκέφτηκα να γυρίσω στη χώρα μου, αλλά δε θα με δεχτούν οι δικοί μου με το παιδί”.

◆ Στην κωδικοποίηση έξι (6) έχουμε δύο σκέλη. Αρχικά ζητήθηκε από το δείγμα να απαντήσει στο, αν η καθημερινότητα των γονέων έχει αλλάξει σε σχέση με πριν, δηλαδή, αν η μονογονεϊκότητα επέφερε διαφορές. Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν πως υπάρχει διαφορά. Όμως, ενώ στην πλειοψηφία τους απάντησαν πως η αλλαγή ήταν αρνητική, μια εκ των ερωτώμενων υποστήριξε πως το διαζύγιο είχε θετική διαφορά.

Στο δεύτερο σκέλος, οι ερωτώμενοι απάντησαν στο, πώς άλλαξε η καθημερινότητα τους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ως μόνοι γονείς. Από το σύνολο του δείγματος, επτά (7) από τους δέκα (10) θεωρούν πως βασική αλλαγή ήταν η δυσκολία τους να αντεπεξέλθουν στα οικονομικά ζητήματα. Από αυτούς, οι τρεις (3) παραδέχονται πως έχουν πρόβλημα και ως προς τον διαθέσιμο χρόνο που έχουν για την ενασχόληση με τα παιδιά τους, τις αυξημένες ευθύνες αλλά και τον διπλό γονεϊκό ρόλο που καλούνται να αναλάβουν. Στη συνέχεια, οι δύο (2) ερωτώμενοι που υποστήριξαν πως, δεν αντιμετωπίζουν οικονομικό πρόβλημα, ανέφεραν πως, η καθημερινότητα τους άλλαξε ως προς την εύρεση εποικοδομητικού χρόνου, που θα αφιερώνεται στα παιδιά τους. Τέλος, έχουμε την περίπτωση που, αναφέρθηκε και στο πρώτο σκέλος, η οποία είχε θετική διαφορά, καθώς δεν αντιμετωπίζει οικονομικό πρόβλημα και έχει διαθέσιμο χρόνο. Αντίθετα,,το γεγονός του διαζυγίου, είχε θετική επίδραση σε όλους τους τομείς. Συγκεκριμένα αναφέρει τα εξής:

Κ. : “ Σίγουρα υπάρχει διαφορά στην καθημερινότητα. Δε με απασχολεί το οικονομικό ζήτημα, γιατί έχω υποστήριξη από την οικογένεια μου, οπότε το ότι μπαίνει ένας λιγότερος μισθός στο σπίτι δεν με πτόησε. Αντίθετα το ότι έφυγα από αυτόν τον άνθρωπο είχε με τον καιρό, θετική επίδραση σε μένα και στα παιδιά”.

◆ Η έβδομη (7η) κωδικοποίηση , σχετίζεται με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, σε προσωπικό επίπεδο, οι μόνοι γονείς. Όλοι ανέφεραν μία πληθώρα ζητημάτων που τους απασχολούν. Μίλησαν για το πρόβλημα εμπιστοσύνης που αντιμετωπίζουν προς το αντίθετο φύλο αλλά ταυτόχρονα και την μοναξιά που περιβάλλει έναν μόνο γονέα, όχι μόνο ως προς την εύρεση ενός συντρόφου αλλά και γενικότερα στην εύρεση ατόμων που να έχουν υποστηρικτικό ρόλο. Ακόμα, όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν πως αισθάνονται έντονη κούραση από τις αυξημένες ευθύνες και υποχρεώσεις αλλά και θλίψη. Από το δείγμα, επτά (7) δήλωσαν πως αισθάνονται έντονο άγχος και ανασφάλεια για το αν θα αποδειχτούν ικανοί να αντεπεξέλθουν. Οι ίδιοι, έχουν παιδιά διαφορετικού φύλου, και όπως δήλωσαν τη δυσκολία τους να καλύψουν την ανυπαρξία του άλλου φύλου και την ανάληψη και των δύο γονεϊκών ρόλων.

Ε.: “ Είναι δύσκολο να είσαι μόνος πατέρας. Εκτός του ότι ακόμα παλεύω να διαχειριστώ το θάνατο της συζύγου μου, οι αυξημένες υποχρεώσεις και η έλλειψη χρόνου με έχουν κουράσει. Όταν η Ψ. μας άφησε, η μάνα μου μου είπε να μετακομίσουμε σπίτι της, ώστε να με βοηθάει με τα παιδιά. Δεν ήθελα. Προτίμησα να τα καταφέρω μόνος μου. Τώρα βλέπω πως τα παιδιά έχουν ανάγκη ένα γυναικείο πρότυπο μαμάς”.

◆ Στην όγδοη και Α. (8.Α.) κωδικοποίηση και στο ερώτημα εάν υπάρχει κράτος πρόνοιας, μισοί συμμετέχοντες- μόνοι γονείς υποστήριξαν πως δεν υπάρχει κράτος πρόνοιας, εφόσον δεν παίρνουν κάποιο επίδομα (πρώτο σκέλος), παρότι θα το ήθελαν, και επίσης υποστήριξαν πως οι δημόσιες υπηρεσίες (δεύτερο σκέλος) δεν

ανταποκρίνονται στις δικές τους ανάγκες ενώ, γενικότερα είναι λίγες αυτές που μπορούν να απευθυνθούν. Στη συνέχεια, οι υπόλοιποι συμμετέχοντες, απάντησαν στην ερώτηση πιο συγκεκριμένα, ολοκληρώνοντας το πρώτο σκέλος αναφορικά με τα επιδόματα. Ανέφεραν πως παίρνουν επιδόματα όπως: τριτεκνίας, αναπηρίας τέκνου, αναπηρίας γονέα και οικογενειακό επίδομα Α.21.

Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος, την επισκεψιμότητα τους σε κοινωνικές υπηρεσίες, οι (μισοί) συμμετέχοντες δήλωσαν πως, κάνουν χρήση των παρακάτω υπηρεσιών : Κοινωνικός Οργανισμός Δήμου Πατρέων, Κοινωνικό Παντοπωλείο-Τράπεζα Τροφίμων, Χαμόγελο του Παιδιού, Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης, Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης για Άτομα με Αναπηρία. Ακόμα, δύο είπαν πως συχνά απευθύνονται και στην εκκλησιά με σκοπό τη καθημερινή τους σίτιση. Τέλος, οι τρεις (3) που δεν κάνουν χρήση κοινωνικών υπηρεσιών, δήλωσαν πως χρειάστηκε στο παρελθόν να επισκεφτούν ιδιώτη ψυχολόγο, παιδοψυχολόγο και λογοθεραπευτή.

◆ Στη κωδικοποίηση οχτώ Β. (8.Β.) οι εξυπηρετούμενοι ανέφεραν κατά πόσο οι παροχές των κοινωνικών υπηρεσιών τους είναι επαρκείς. Σε αυτή, όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν πως το κράτος πρόνοιας ως προς τις παροχές του δεν είναι ικανοποιητικό και οι κοινωνικές δομές δεν επαρκούν. Ακόμα και οι μισοί που ανέφεραν πως κάνουν χρήση, είπαν πως οι υπηρεσίες δεν είναι ικανοποιημένοι, εφόσον οι υπηρεσίες δεν είναι αρκετές αλλά ούτε ικανές να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους.

◆ Στην κωδικοποίηση εννέα (9η) αναφορικά με την ευκολία των μόνων γονέων να συντηρήσουν την οικογένεια τους τη σημερινή εποχή, όλοι ανεξαιρέτως δήλωσαν πως τους είναι πάρα πολύ δύσκολο να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες τις δικές τους αλλά και των παιδιών τους. Συγκεκριμένα, ανέφεραν, πως το κόστος ζωής είναι αρκετά μεγάλο και δεν ανταποκρίνεται στο εισόδημα τους, με αποτέλεσμα την δυσχέρεια τους να καλύψουν καθημερινές ανάγκες που αφορούν την

υγεία και την εκπαίδευση. Επιπλέον, τρεις (3) συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν πρόβλημα στην κάλυψη της ημερήσιας διατροφής της οικογένειας.

Επιπροσθέτως, οι περισσότεροι ερωτώμενοι δήλωσαν πως, έχουν φόβο και ανασφάλεια για το μέλλον τους, τόσο για την παραμονή τους στο εργασιακό περιβάλλον, όσο και την παραμονή τους στην κατοικία. Υπενθυμίζουμε πως, τρεις συμμετέχοντες βρίσκονται υπό την απειλή έξωσης, όπως αποφαινεται και στη κωδικοποίηση πέντε (5η). Συγκεκριμένα:

Γ. : “Μίλησα με τη σπιτονοικοκυρά πριν δυο μέρες και μου είπε πως αν δεν την εξοφλήσω μέχρι τέλος του μηνός, θα με διώξει από το σπίτι”.

Δ.: “ Είμαι άνεργη 1,5 χρόνο. Εάν είχα λεφτά θα τα έδινα. Δεν έχω για να πληρώσω τις βασικές μου ανάγκες και τώρα με διώχνουν και από το σπίτι, χωρίς καν να σκεφτούν το παιδί”.

Β.: “ Είναι πάρα πολύ δύσκολο να ανταποκριθώ. Δουλεύω με σύμβαση 9μηνών και προφανώς τα λεφτά δεν καλύπτουν τις ανάγκες μας”.

◆ Στην δέκατη κωδικοποίηση (10η) σχετικά με την αντιμετώπιση από τον κοινωνικό περίγυρο, οι απαντήσεις ήταν οι εξής: δύο (2) απάντησαν πως έχουν αρνητική αντιμετώπιση, τρεις (3) πως τους αντιμετωπίζουν θετικά και με υποστήριξη, τρεις (3) πως δέχονται ρατσισμό λόγω καταγωγής και λόγω εγκλεισμού του συζύγου σε Κατάστημα Κράτησης και υπάρχει εναντίον τους προκατάληψη και τέλος δύο (2) πως, ναι μεν, έχουν υποστήριξη από το περιβάλλον τους, ωστόσο, η αντιμετώπιση τους ήταν αρνητική και συνοδευόταν από ελπίδες για επανένωση του ζευγαριού.

Ο *τρίτος άξονας*, αφορά τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας και επικεντρώνεται στην ψυχολογία του παιδιού και την προσαρμογή του στην μονογονεϊκή δομή οικογένειας.

◆ Στην ενδέκατη (11η) κωδικοποίηση ζητήθηκε από το δείγμα, να αναφερθεί στο πως αντιμετώπισε το/τα παιδί/ιά το γεγονός της μονογονεϊκότητας. Συγκεκριμένα, από το σύνολο των δεκαπέντε (15) παιδιών, τα έξι (6) ήταν σε μικρή ηλικία, ώστε τους ήταν αδύνατο να θυμούνται καταστάσεις και να αντιμετωπίσουν το γεγονός. Έπειτα, πέντε (5) παιδιά και συγκεκριμένα αγόρια, δέχτηκαν με δυσκολία και άρνηση το γεγονός της μονογονεϊκότητας και μάλιστα τα δύο (2) εξ αυτών το διαχειρίστηκαν με επιθετικότητα και εκρήξεις θυμού. Ακόμα, τρία (3) κορίτσια φάνηκαν να αποδέχονται το γεγονός με κατανόηση και μάλιστα τα δύο (2) το δέχτηκαν θετικά, εφόσον υπήρχε κακοποίηση στο πρώην πυρηνικό περιβάλλον. Στην περίπτωση χηρείας, το κορίτσι εμφάνισε έντονη θλίψη, που συνοδεύονταν από ξεσπάσματα θυμού και κλάματα αλλά και συχνούς εφιάλτες.

Κ.: “ Ο γιος μου δέχτηκε το γεγονός πολύ λάθος. Ήθελε τους γονείς του μαζί τόσο που δεν τον ένοιαζε η κακοποίηση που δεχόμουν. Ήταν τόσο δυνατό το δέσιμο με τον πατέρα του, που τα τρία πρώτα χρόνια μου μιλούσε πολύ τυπικά. Βρισκόταν σε πλήρη άρνηση και ζητούσε να του μιλάει συνεχώς στο τηλέφωνο”.

Ι.: “ Ο γιος μου δεν ήθελε να χωρίσουμε, από την αρχή αρνούνταν να το δεχτεί και παρότι του εξηγούσαμε συνεχώς την κατάσταση και προσπαθούσαμε να τον πείσουμε πως σαν γονείς του θα είμαστε ενωμένοι και πως δεν θα αλλάζουν τα πράγματα, εκείνος ξεσπούσε, ήταν επιθετικός, είχε έντονες εκρήξεις θυμού και έβαζε συχνά τα κλάματα. Για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν ήθελε να μιλάει με το σύζυγό μου”.

◆ Η δωδέκατη (12η) κωδικοποίηση αφορά τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ του γονέα και του παιδιού. Συγκεκριμένα, στη κωδικοποίηση δώδεκα Α (12.Α) οι ερωτώμενοι έδωσαν πληροφορίες, σαν πρώτο

σκέλος, πως οχτώ (8) εμφάνισαν αλλαγή στη σχέση τους με το παιδί και δύο (2) πως δεν άλλαξε τίποτα μετά το γεγονός της μονογονεϊκότητας. Στο δεύτερο σκέλος οι γονείς λένε πως άλλαξε η συμπεριφορά τους και μας αναφέρουν πως οι έξι (6) έγιναν περισσότερο προστατευτικοί, η μία (1) πως δημιούργησε καλύτερη σχέση με τη κόρη της, όμως κατά τα πρώτα χρόνια του διαζυγίου η σχέση με το γιο της πέρασε κρίση. Τέλος, στην περίπτωση της χηρείας, ο άντρας- ερωτώμενος, ανέφερε πως στην αρχή απομακρύνθηκε από τα παιδιά και του ήταν δύσκολο να τα υποστηρίξει, εφόσον και ο ίδιος όπως είπε, δεν μπορούσε να διαχειριστεί το χαμό της συζύγου του.

Στην κωδικοποίηση δώδεκα Β. (12.Β) οι ερωτώμενοι, όπου η μονογονεϊκότητα προήλθε από διαζύγιο ή εκτός γάμου, αναφέρθηκαν, σαν πρώτο σκέλος, στην αλλαγή των σχέσεων μεταξύ των δύο γονέων και του παιδιού. Οι περισσότεροι δήλωσαν πως πλέον δεν έχουν καμιά επαφή με τον/την πρώην σύζυγο- σύντροφο ενώ, δύο (2) είπαν πως οι σχέσεις είναι πολύ τυπικές και αφορούν μόνο τα παιδιά. Τέλος, οι τρεις (3) είπαν, πως και μεταξύ τους σαν γονείς αλλά και των δύο με το παιδί, υπάρχει συνεννόηση, συμμετοχή και διατηρούνται φιλικές σχέσεις.

◆ Στην κωδικοποίηση δώδεκα Γ. (12.Γ) και στο πρώτο σκέλος, δηλαδή στο αν υπάρχει επαφή του παιδιού, με τον άλλο γονέα, οι τέσσερις (4) απάντησαν πως τα παιδιά δεν έχουν καμιά επαφή με τον άλλο γονέα ενώ οι υπόλοιποι, που έχουν, αναφέρουν στο δεύτερο σκέλος, τί είδους επαφή έχουν τα παιδιά και ο άλλος γονέας.

Στο δεύτερο σκέλος, λοιπόν, υπάρχει μία (1) συμμετέχουσα που δηλώνει πως οι σχέσεις του παιδιού με τον πατέρα είναι πολύ τυπικές. Επιπροσθέτως, δύο (2) αναφέρουν πως τα παιδιά έχουν καλή επαφή και έντονο δέσιμο με τον άλλο γονέα, καθώς και η συμμετοχή τους είναι ενεργή. Ωστόσο, μια (1) συμμετέχουσα, αναφέρει πως, παρότι ο σύζυγος της δεν διαμένει πλέον στην ίδια πόλη, η επαφή με τα παιδιά

αν και τηλεφωνική, είναι καθημερινή. Τέλος, μια (1) ερωτώμενη αναφέρει πως ενώ, η κόρη της δεν έχει καμία επαφή με τον πατέρα της, ο γιος επιζήτητα συνέχεια την επικοινωνία μαζί του, έχουν καθημερινή επαφή και φαίνεται να έχουν έντονο δέσιμο μεταξύ τους. Συγκεκριμένα:

Κ. : “ Η κόρη μου αποφάσισε να αποστασιοποιηθεί πλήρως από τον πατέρα της και να μην έχει καμία επαφή, ούτε καν τηλεφωνικά. Αντίθετα, ο γιος μου είχε πάντα αδυναμία στον πατέρα του και το διαζύγιο μας, εκτός του ότι δεν θα το δεχτεί ποτέ, ισχυροποίησε το δέσιμο τους και ίσως κάπου να βγήκα εγώ η κακιά της υπόθεσης”.

◆ Στην δέκατη τρίτη κωδικοποίηση (13η) οι μόνοι γονείς αναφέρουν πως άλλαξε η συμπεριφορά των παιδιών μετά το γεγονός της μονογονεϊκότητας. Από το σύνολο των δεκαπέντε (15) παιδιών, τα επτά (7) λόγω της ηλικίας που είχαν, όταν επήλθε η μονογονεϊκότητα, δεν υπήρξε αλλαγή στη συμπεριφορά τους. Ένα (1) από τα παιδιά, εμφάνισε ετεροχρονισμένα αλλαγή, καθώς στις αρχές του διαζυγίου των γονέων, προσπάθησε να λειτουργήσει ως ισορροπιστής των καταστάσεων και να αφήσει τον εαυτό του στην άκρη, αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση κατάθλιψης .

Ακόμα, τέσσερα (4) ήταν τα παιδιά που η συμπεριφορά τους έγινε πιο επιθετική. Οι μόνοι-γονείς είπαν πως, τα παιδιά έγιναν ατίθασα, αρνούσαν να υπακούσουν και ζητούσαν έντονα τον άλλο γονέα, μάλιστα, το ένα επιζητούσε συνεχώς την προσοχή και εμφάνισε βίαιη και παραβατική συμπεριφορά. Στην περίπτωση της χηρείας, η κόρη, ούσα μεγαλύτερη, ανέλαβε ένα προστατευτικό ρόλο απέναντι στον αδερφό της, συχνά απομονωνόταν, είχε θλίψη και νοσταλγία. Τέλος, δύο (2) κορίτσια, άλλαξαν θετικά, εφόσον απομακρύνθηκαν από ένα κακοποιητικό περιβάλλον .

I.: “ Ο γιος μου, άργησε να δεχτεί το γεγονός του διαζυγίου, η συμπεριφορά του με προβλημάτισε πολύ. Έγινε επιθετικός, δε με άκουγε και έκανε συνεχώς ότι ήθελε χωρίς να με ρωτήσει. Είχε έντονες εκρήξεις θυμού, όταν δεν έκανα τα χατίρια του και ζεσπούσε σε κλάματα όταν δεν είχε την αμέριστη προσοχή μου. Βασικά, αυτό ήταν που πυροδοτούσε και την κατάσταση. Εάν για παράδειγμα, έπαιζα με τη μικρή ή ασχολούμουν μαζί της χωρίς να αφοσιωθώ σε εκείνον, ζεσπούσε και θύμωνε. Ήταν δηλαδή σε συνεχή αναζήτηση της προσοχής μου και ήθελε συχνά επιβεβαίωση”.

K. : “ Η κόρη μου, άλλαξε συμπεριφορά προς το καλύτερο. Όσο μεγαλώνει φαίνεται να είναι πιο σίγουρη για την επιλογή της, να μην έχει επαφές μαζί του. Φαίνεται να ανακουφίστηκε που χωρίσαμε και το βλέπω και εγώ αφού είναι πιο άνετη και τα τελευταία δυο χρόνια πιο χαρούμενη. Ο γιος μου, αντίθετα έγινε πιο εχθρικός. Όπως είπα και πριν, δεν μου μιλούσε για τρία χρόνια, απομακρύνθηκε πολύ από μένα, ήταν επιθετικός γενικά και συχνά είχε ξεσπάσματα. Ειδικά, όταν δεν μπορούσε να επικοινωνήσει με τον πρώην σύζυγο μου, βρισκόταν σε ένταση και έσπαγε συχνά πράγματα. Τώρα μπορώ να πω, πως οι σχέσεις μας έχουν φτιάξει, μετά από πολλές δικές μου προσπάθειες αλλά και του συζύγου μου. Αυτό, ίσως να τον βοήθησε να ηρεμήσει, αφού πλέον έχει περισσότερη υπομονή και είναι πιο δεκτικός με την κατάσταση”.

◆ Στην δέκατη τέταρτη (14η) κωδικοποίηση γίνεται αναφορά στην απόδοση των παιδιών στο σχολείο, και τη εκπαιδευτική διαδικασία γενικότερα, και κατά πόσο επηρεάστηκε εξαιτίας της μονογονεϊκότητας. Από το σύνολο των δεκαπέντε (15) παιδιών, τα τέσσερα (4) δεν επηρεάστηκαν καθόλου. Η πλειοψηφία ωστόσο, όπως αναφέρεται από τους γονείς φάνηκε να δείχνει μειωμένη απόδοση. Τα παιδιά δεν μπορούσαν να συγκεντρωθούν, υπήρχε επιθυμία να εγκαταλείψουν και απέφευγαν να διαβάσουν. Τέλος, δύο κορίτσια, έδειξαν να εμφανίζουν άνοδο στην απόδοσή τους και να ανταποκρίνονται με ευκολία στα μαθήματα.

◆ Στην δεκάτη πέμπτη (15η) κωδικοποίηση, ζητήθηκαν πληροφορίες για τις πιθανές δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά, μετά τη μονογονεϊκότητα. Στο σύνολο των δεκαπέντε παιδιών (15) , τα έξι (6) δεν αντιμετώπισαν κάποια δυσκολία, ενώ τα δύο (2) υιοθέτησαν βοηθητικό ρόλο για τη μητέρα. Για την ακρίβεια, είχαν θετική αντίδραση και λειτούργησαν ως ισορροπιστές των καταστάσεων. Ωστόσο, τα υπόλοιπα παιδιά, έδειξαν να έχουν πρόβλημα ως προς την κοινωνικοποίηση τους με συνομηλίκους, να απομονώνονται, και να έχουν έντονο το στοιχείο της θλίψης. Ακόμα, στις περιπτώσεις όπου υπήρχε υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον, φάνηκε να δημιουργείτε ένα δέσιμο με συγγενείς ή φίλους του γονέα, που είχα το αντίθετο φύλο. Τέλος, ένα αγόρι, όπως αναφέρθηκε και στην δεκάτη τρίτη κωδικοποίηση (13η) εμφάνισε παραβατική συμπεριφορά και έντονη προσκόλληση στη μητέρα του. Συγκεκριμένα:

I.: “ Στα πλαίσια της αναζήτησης της προσοχής μου, ο γιος μου, άρχισε να έχει βίαιη συμπεριφορά στο σχολείο. Μάλιστα, είχε πάρει πράγματα και χρήματα από τους συμμαθητές του. Όταν του εξήγησα πως αυτό που έκανε ήταν λάθος, ζήτησε συγνώμη αλλά ωστόσο επικεντρώθηκε στο γεγονός, πως και εγώ, και μια συμμαθήτριά του, τον συγχωρέσαμε. Η συμμαθήτριά του, του είπε πως δεν πειράζει και του έδωσε ένα φιλί. Ο γιος μου φάνηκε να χαίρεται με το αποτέλεσμα και ξέχασε το λάθος του. Νομίζω πως έτσι πήρε την επιβεβαίωση που αναζητούσε. Από τότε δεν το έχει ξανακάνει, ωστόσο όλη αυτή η συμπεριφορά με έχει προβληματίσει. Ακόμα, πολλές φορές όταν είναι έξω με άλλους συγγενείς αγχώνεται και βιάζεται να γυρίσει σπίτι για να μη με αφήσει μόνη μου”.

E.: “ Μετά το χαμό της γυναίκας μου, η μικρή, έδειχνε να έχει έντονη θλίψη. Σιγά σιγά αρχίζει να αποδέχεται την κατάσταση. Έχει δημιουργήσει ένα στενό δέσιμο με την αδερφή μου. Νομίζω πως της κάνει καλό, τουλάχιστον δεν είναι πια τόσο μοναχική. Ζητά συχνά να πηγαίνει σπίτι της και εφόσον και η αδερφή μου το θέλει, εγώ την αφήνω”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Συμπεράσματα και Προτάσεις

6.1. Συμπεράσματα

Η σπουδαστική ομάδα διεκπεραιώνοντας τη παρούσα πτυχιακή εργασία, η οποία αφορά το παιδί και τη μονογονεϊκή οικογένεια στη σημερινή εποχή, κατέληξε στα παρακάτω συμπεράσματα και προτάσεις.

Όσον αφορά το θεωρητικό μέρος, συναντήθηκε ικανοποιητική βιβλιογραφία, ελληνική και ξενόγλωσση, έντυπη και ηλεκτρονική, η οποία έφερε σε πέρας τη συγγραφή της παρούσας πτυχιακής. Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί, ότι η πρόσβαση σε πρόσφατη έντυπη, κατά κύριο λόγο ελληνική βιβλιογραφία, ήταν δύσκολη, όπως επίσης και η πρόσβαση σε ορισμένες ηλεκτρονικές πηγές.

Επιπροσθέτως, διαπιστώθηκε, πως το ζήτημα της μονογονεϊκότητας μελετήθηκε επανειλημμένως και πολυδιάστατα στο παρελθόν, όμως, έκτοτε η μελέτη του ζητήματος έχει παγιωθεί, με αποτέλεσμα πολλές πηγές του παρελθόντος, απλά να αναπαράγονται, χωρίς εκ νέου διερεύνηση.

Η μονογονεϊκότητα, δεν αποτελεί νέα μορφή οικογενειακής δομής, αφού πλέον θεωρείται συνηθισμένη. Αυτή η οικογενειακή μορφή, που κάποτε έκανε δειλά την εμφάνιση της, τη σημερινή εποχή, κατέχει σημαντικά ποσοστά, που συνεχώς αυξάνονται.

Διαπιστώνεται, πως τα αίτια που οδηγούν στη μονογονεϊκότητα ποικίλουν και παρά το πέρας του χρόνου παραμένουν διαχρονικά. Παρατηρείται πως η ιστορική αναδρομή βρίσκει αντίκρουσμα τη σημερινή εποχή, εφόσον τα αίτια και οι τύποι μονογονεϊκότητας παραμένουν ίδια. Ωστόσο, διαπιστώνεται πως τα προβλήματα και οι συνέπειες, που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα μέλη μίας μονογονεϊκής οικογένειας, τόσο σε ψυχολογικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο, σήμερα, τείνουν να είναι βαθύτερα.

Επιπλέον, μελετήθηκαν βιβλιογραφικά, οι σχέσεις του παιδιού με το μόνο γονέα αλλά και των γονέων μεταξύ τους και παρατηρήθηκε, πως η απουσία του ενός γονέα, μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη σχέση του μόνου γονέα με το παιδί, μόνο στη περίπτωση, όπου δεν έχουν τεθεί οι σωστές βάσεις μεταξύ τους. Στον αντίποδα, οι σχέσεις μεταξύ των δύο γονέων, σε περιπτώσεις πάντα που υπάρχουν, δύσκολα επανορθώνονται και ποικίλουν ανάλογα με την εκάστοτε περίπτωση και τη διαχείριση ατομικά.

Βιβλιογραφικά, παρατηρήθηκε πως η ψυχολογία του παιδιού επηρεάζεται και καθορίζεται σημαντικά, ανάλογα τη μορφή της μονογονεϊκής ομογένειας, στην οποία ανήκει, αλλά και την χρονική περίοδο, κατά την οποία αυτή υφίσταται. Πιο συγκεκριμένα, σε μία από τις πιο οικείες μορφές μονογονεϊκότητας, όπως αυτή του διαζυγίου, το παιδί μπορεί να γίνει εύθραυστο και ευάλωτο στις επερχόμενες αλλαγές, εάν οι γονείς δεν διαχειριστούν το γεγονός με ψυχραιμία και συναίνεση ή εάν το παιδί βρίσκεται σε πολύ νεαρή ηλικία.

Όμως και στη περίπτωση της χηρείας, όπου καλείται ένας γονιός να αντιμετωπίσει τη κατάσταση, η μη σωστή διαχείριση μπορεί να πλήξει συναισθηματικά το παιδί αλλά και τον ίδιο. Η ηλικία, λοιπόν, παίζει σημαντικό παράγοντα στη ανάπτυξη της ψυχοσύνθεσης του παιδιού, στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και στη προσαρμογή του μέσα στη κοινωνία, στο σχολείο αλλά και την ίδια την οικογένεια.

Με βάση κάποιες ιστορικές αναδρομές αποδεικνύεται, πως ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει η κοινωνία τις μονογονεϊκές οικογένειες και τα μέλη της διαφέρει ανά εποχή και έχει υποστεί αρκετές μεταβολές μέχρι σήμερα. Πιο αναλυτικά, η προκατάληψη και ρατσισμός, που υπήρχε απέναντι στη μονογονεϊκότητα και στα μέλη αυτής, έχει αρχίσει να καταλύεται, όχι όμως και να αίρεται πλήρως. Εξακολουθούν, βέβαια, να υπάρχουν αρνητικές αντιλήψεις, ωστόσο το σχήμα της μονογονεϊκότητας έχει πλέον καθιερωθεί ως ένα αποδεκτό κοινωνικά σχήμα.

Εν κατακλείδι, η βιβλιογραφία με το πέρασμα των χρόνων, οδηγεί σε κάποια συμπεράσματα, που όμως δεν δίνουν μια ολοκληρωμένη εικόνα. Όσον αφορά, λοιπόν, το ερευνητικό μέρος, έγινε προσπάθεια από τη σπουδαστική ομάδα, να γίνει μία συνολική θέαση της μονογονεϊκότητας και να παρθούν ορισμένα συμπεράσματα. Ωστόσο, αυτά αφορούν αποκλειστικά και μόνο το δείγμα που επιλέχθηκε, για να συμμετάσχει στην έρευνα. Άρα, οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν από τους μόνους γονείς, δεν δύνανται να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικές για το συνολικό δείγμα του πληθυσμού. Σε συνάρτηση με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τη παρούσα έρευνα, γίνονται εμφανείς οι παρακάτω διαπιστώσεις.

Αρχικά, μέσω του πρώτου δημογραφικού στοιχείου που δόθηκε από τους γονείς που συμμετείχαν στην έρευνα, προέκυψε το πρώτο συμπέρασμα. Στη πλειοψηφία τους, οι μόνοι γονείς είναι γυναίκες, με τους άντρες να αποτελούν μειοψηφία, που ήταν δύσκολο να εντοπιστεί και να προστεθεί στο δείγμα. Όσον αφορά την επαγγελματική κατάσταση και το εκπαιδευτικό επίπεδο των μόνων γονέων, παρατηρήθηκε πως δεν αποτελεί παράγοντα που οδηγεί στη μονογονεϊκότητα. Τα στοιχεία δείχνουν πως οι μόνοι γονείς, προέρχονται από όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και πως η επαγγελματική κατάσταση ποικίλλει.

Στη συνέχεια, από τις απαντήσεις των μόνων γονέων, συμπεραίνεται πως τα αίτια της μονογονεϊκότητας, όπως καταδεικνύεται και βιβλιογραφικά, ποικίλλουν και το φύλο του γονέα είναι ανεξάρτητο της αιτίας. Πιο αναλυτικά, και τα δύο φύλα έχουν απομείνει μόνοι γονείς, εξαιτίας κάποιου διαζυγίου ή λόγω μη τέλεσης του γάμου. Παρατηρείται πως αντίθετα με τις προκαταλήψεις, και οι άντρες προχώρησαν σε διαζύγιο για λόγους εγκατάλειψης.

Επιπλέον, μέσα από την έρευνα, συμπεραίνεται πως οι μόνοι γονείς, αντιμετωπίζουν προβλήματα, ως προς τις συνθήκες διαβίωσης. Η διαπίστωση αυτή, είναι δυνατό να μην είναι αντιπροσωπευτική στο συνολικό δείγμα του πληθυσμού, είναι όμως στο δεδομένο δείγμα και στη

παρούσα έρευνα. Οι μόνοι γονείς που συμμετείχαν, δήλωσαν στη πλειοψηφία τους, ότι βρίσκονται σε μέτρια έως και κακή οικονομική κατάσταση. Αυτό συμβαίνει αφού τους είναι δύσκολο έως και ακατόρθωτο να βρουν εργασία ικανή να αντεπεξέλθει στις ανάγκες τους.

Ένα ακόμα συμπέρασμα, που διαφαίνεται αφορά την αλλαγή της καθημερινότητας των γονέων πριν και μετά τη μονογονεϊκότητα. Παρατηρείται, πως όλο το δείγμα απάντησε θετικά στη διαφορά. Εντύπωση μπορεί να προκαλέσει το γεγονός ότι παρόλο που οι περισσότεροι δήλωσαν, πως η διαφορά ήταν αρνητική, μία ερωτώμενη, δήλωσε πως η μονογονεϊκότητα είχε θετική επίδραση. Η συγκεκριμένη, απομακρύνθηκε, με τα παιδιά της, από ένα κακοποιητικό περιβάλλον, και παρά τη διαφορά στη καθημερινότητα, εστιάζει στη θετική απόρροια του χωρισμού.

Ακόμα, όσον αφορά την αλλαγή στη καθημερινότητα, οι μόνοι γονείς παραδέχονται πως τα προβλήματά τους, εκτός από οικονομικού χαρακτήρα, αφορούν τη δυσκολία τους να αναλάβουν το διπλό γονεϊκό ρόλο, να βρουν χρόνο και να επωμιστούν μόνοι τους τις υποχρεώσεις και ευθύνες. Συμπεραίνουμε λοιπόν, αναλογιζόμενοι πάντα αυτό το δείγμα, πως τα προβλήματα των μόνων γονέων είναι κοινά και παρόμοια μεταξύ τους.

Παρατηρήθηκε, πως τα ερευνητικά αποτελέσματα έρχονται σε πλήρη συμφωνία με τη βιβλιογραφία, όσον αφορά τα προβλήματα, που αντιμετωπίζουν οι μόνοι γονείς σε προσωπικό επίπεδο. Στη βιβλιογραφία, αναφέρονται οι ψυχολογικές επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει η μονογονεϊκότητα στους γονείς, κάτι που επιβεβαιώνεται και από τις απαντήσεις των ερωτώμενων της παρούσας έρευνας. Πιο αναλυτικά, οι συμμετέχοντες ανέφεραν, πως η μονογονεϊκότητα τους επέφερε συναισθήματα θλίψης, μοναξιάς, άγχους, πένθους και ανασφάλειας για το μέλλον αλλά και τη δυνατότητα τους να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες.

Επιπλέον, η έρευνα προσφέρει συμπεράσματα, αναφορικά με το κράτος πρόνοιας και την επάρκεια του να στηρίζει και να υποβοηθήσει τις μονογονεϊκές οικογένειες. Στη βιβλιογραφία, αναφέρθηκαν τα επιδόματα και τα ειδικά προνόμια, που μπορούν να διατεθούν στους μόνους γονείς. Οι απαντήσεις, που δόθηκαν από το δείγμα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν, πως οι γονείς παίρνουν κάποια επιδόματα από το κράτος και πως οι νόμοι και τα προνόμια είναι σε ισχύ.

Ωστόσο, αρκετοί δήλωσαν, πως τα επιδόματα δεν επαρκούν και δεν καλύπτουν όλους τους τύπους μονογονεϊκότητας. Όπως κατατέθηκε και στην έρευνα, οι μόνιμοι γονείς με ένα παιδί, δεν καλύπτονται πάντα από κάποια επιδοματική εισφορά, αλλά και όταν τελικά καλύπτονται, το χρηματικό ποσό, δεν είναι ικανό να καλύψει τις ανάγκες τους.

Αναφορικά με τις παρεχόμενες κοινωνικές υπηρεσίες, οι ερωτώμενοι γονείς δήλωσαν, πως υπάρχει μια πληθώρα κοινωνικών υπηρεσιών που επισκέπτονται. Ωστόσο, καμία υπηρεσία, στα πλαίσια της παρούσας έρευνας πάντα, δεν αφορά αποκλειστικά τη κατηγορία της μονογονεϊκότητας. Δηλαδή, ένας μόνος γονέας, δεν δύναται να απευθυνθεί σε μία μόνο υπηρεσία, σχετική μόνο με τη δική του περίπτωση και τις δικές του ανάγκες. Τέλος, από τις απαντήσεις αποφαίνεται, πως υπάρχει έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών, τόσο σε αριθμό, όσο και σε δυναμική.

Συμπεραίνεται, λοιπόν, πως βιβλιογραφικά και ερευνητικά, το κράτος πρόνοιας παρέχει ορισμένα προνόμια στους πολίτες του και έχει ιδρύσει κοινωνικές υπηρεσίες που υποβοηθούν και στηρίζουν τις κοινωνικές ομάδες. Πάρα ταύτα, οι πόροι αυτοί μπορούν να αξιολογηθούν, βάση βιβλιογραφίας και ερευνητικής ανασκόπησης, ως ανίκανοι και δεν δύναται να καλύψουν στο μέγιστο τις κοινωνικές ανάγκες.

Μία από τις ερωτήσεις, που έγιναν προς το δείγμα των μόνων γονέων ήταν, κατά πόσο είναι εύκολο για έναν μόνο γονέα να συντηρήσει την οικογένεια του. Όλοι οι ερωτώμενοι απάντησαν, πως είναι δύσκολο να

αντεπεξέλθουν στις ανάγκες και το αυξημένο κόστος ζωής. Συμπεραίνεται, πως ακόμα και σε αυτό το μικρό δείγμα του πληθυσμού, οι απαντήσεις ήταν κοινές και οι γονείς αντιμετωπίζουν τις ίδιες απαιτήσεις, με το κράτος να παρέχει υποστήριξη, που όμως δεν είναι ικανοποιητική.

Ένα ακόμα συμπέρασμα, που προκύπτει μέσω της έρευνας και αναφέρθηκε και παραπάνω βιβλιογραφικά, αφορά την εικόνα που έχει η κοινωνία για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αντιμετώπιση από το κοινωνικό περίγυρο, σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, τείνει να είναι πιο δεκτική προς τους μόνους γονείς και τα παιδιά τους. Η έρευνα δείχνει πως, οι προκαταλήψεις που υπήρχαν κάποτε έχουν αμβλυνθεί. Ωστόσο, το δείγμα αναφέρει περιστατικά αρνητικής αντιμετώπισης, που όμως προέρχονται εξαιτίας της καταγωγής ή της κοινωνικής τους θέσης. Ακόμα, υπάρχουν περιστατικά μη αποδοχής της κατάστασης, εξαιτίας της κλειστής κοινωνίας, του προσωπικού φόβου και ντροπής της οικογένειας.

Μία από τις βασικότερες ερωτήσεις που ζητήθηκαν πληροφορίες, είναι το πως αντιμετώπισε το παιδί το γεγονός της μονογονεϊκότητας. Με βάση τις απαντήσεις του δείγματος των μόνων γονέων, αποδεικνύεται η ορθότητα της βιβλιογραφίας. Η αντιμετώπιση της μονογονεϊκότητας εξαρτάται από την ηλικία του παιδιού καθώς και από τον τρόπο με τον οποίο θα το χειριστούν οι γονείς ή ο γονέας. Παρατηρείται πως τα παιδιά που μεγάλωσαν μέσα στο πλαίσιο της μονογονεϊκότητας, δηλαδή δεν επήλθε στη ζωή τους εκ των υστέρων, δεν εμφανίζουν έντονα δείγματα απώλειας, έχουν ωστόσο απορίες με το πέρασμα των χρόνων.

Είναι ακόμα σημαντικό να αναδειχθεί το γεγονός πως τα παιδιά των μόνων γονέων με θηλυκό γένος, ήταν πιο ανεκτικά στην αλλαγή και μάλιστα έδειξαν κατανόηση προς το γεγονός, αναλαμβάνοντας υποστηρικτικό ρόλο προς τη μητέρα. Ειδικά στις δύο περιπτώσεις, όπου η μητέρα δεχόταν κακοποίηση, τα κορίτσια φάνηκαν να επικροτούν την

απόφαση της για χωρισμό και οι επαφές με τον πατέρα να είναι από τυπικές έως και ανύπαρκτες.

Ακόμα, τα παιδιά των μόνων γονέων, αρσενικού γένους, εμφάνισαν επιθετική συμπεριφορά και αντίσταση προς το γεγονός. Ειδικότερα στη περίπτωση της κακοποίησης, παρατηρείται πως, ενώ το κορίτσι αποδέχεται την κατάσταση, το αγόρι αρνείται να το δεχτεί και μάλιστα παίρνει το μέρος του πατέρα, ζητώντας την επανένωση του ζευγαριού. Τέλος, όσον αφορά τη περίπτωση της χηρείας, η βιβλιογραφία επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά. Το παιδί που χάνει τον ένα γονέα, στη συγκεκριμένη περίπτωση του δείγματος τη μητέρα, εμφανίζει έντονα συναισθήματα θλίψης, που συνοδεύονται από θυμό και διαταραχές ύπνου.

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα της έρευνας, γίνεται εμφανές, πως οι μόνοι γονείς, μετά τον ερχομό της μονογονεϊκότητας, εμφανίζουν μία πιο προστατευτική προς τα παιδιά τους στάση. Με βάση το δείγμα, διαπιστώνεται πως οι σχέσεις των μόνων γονέων με τα παιδιά δεν αλλάζουν πάντα. Αντίθετα, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι επαφές με τον γονέα που έφυγε, είναι πιο αδύναμες και ίσως και τυπικές.

Η παραπάνω διαπίστωση μπορεί να υποστηριχθεί και από την επόμενη ερώτηση που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της έρευνας. Το δείγμα των μόνων γονέων, ερωτώμενοι για τη σχέση που διατηρούν μεταξύ τους, δηλαδή και οι δύο γονείς μεταξύ τους και το παιδί, κατέθεσαν στην πλειοψηφία τους, πως οι επαφές είναι ανύπαρκτες ή τυπικές. Συνεχίζοντας, αναφερόμενοι στις επαφές, που έχουν οι γονείς που έφυγαν με τα παιδιά, παρατηρείται ακόμα λιγότερη επαφή. Ενώ βλέπουμε πως οι γονείς έχουν επαφές με τον άλλο γονέα, σε κάποιες περιπτώσεις οι επαφές με το παιδί δεν υπάρχουν. Για άλλη μια φορά, διαπιστώνεται, πως τα αγόρια είναι περισσότερο δεκτικά και πρόθυμα να διατηρήσουν επαφή με τον πατέρα, ακόμα και όταν αυτός δεν διαμένει στην ίδια πόλη.

Μια ακόμα διαπίστωση που επιβεβαιώνεται και βιβλιογραφικά, είναι η συμπεριφορά που μπορεί να αναπτύξει ένα παιδί μετά το γεγονός της μονογονεϊκότητας. Παρατηρείται, πως τα παιδιά που ήταν μικρά, δεν έχουν αλλαγές στη συμπεριφορά τους. Όπως είπαμε και παραπάνω τα αγόρια αρνήθηκαν να δεχτούν το γεγονός, αυτό είχε ως συνέπεια να έχουν επιθετική συμπεριφορά, να γίνουν ατίθασα και να έχουν συχνά ξεσπάσματα θυμού. Αντίθετα, η συμπεριφορά κάποιων κοριτσιών φάνηκε να αλλάζει προς το καλύτερο.

Βιβλιογραφικά, υποστηρίζεται πως τα παιδιά των μόνων γονέων τείνουν να εμφανίζουν συχνότερα μαθησιακές δυσκολίες σε σχέση με τα παιδιά των δυογονεϊκών οικογενειών. Στην έρευνα, αυτή η πεποίθηση, δείχνει να επιβεβαιώνεται. Υπενθυμίζεται πως, η διαπίστωση αφορά το συγκεκριμένο δείγμα πληθυσμού και δεν αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των μονογονεϊκών οικογενειών. Τα παιδιά των μόνων γονέων φάνηκαν να έχουν μειωμένη απόδοση, στην πλειοψηφία τους. Εξάιρεση αποτελούν, για άλλη μια φορά, τα δύο κορίτσια που βρίσκονταν σε κακοποιητικό περιβάλλον, τα οποία, έδειξαν να έχουν άνοδο στις σχολικές τους επιδόσεις, μετά το γεγονός της μονογονεϊκότητας.

Στην τελευταία ερώτηση που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια τη έρευνας, διαπιστώθηκε η ισχύς της βιβλιογραφίας αναφορικά με την επιρροή της μονογονεϊκότητας στη κοινωνικοποίηση και στη γενικότερη συμπεριφορά του παιδιού. Παρατηρείται πως κάποια από τα παιδιά των μόνων γονέων, εμφάνισαν θλίψη, τάσεις απομόνωσης, βίαη και παραβατική συμπεριφορά αλλά και έντονη προσκόλληση σε συγγενικά πρόσωπα.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται μια ταύτιση μεταξύ των αποτελεσμάτων της έρευνας και της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Τα συμπεράσματα που βγαίνουν από αυτό το μικρό δείγμα πληθυσμού, φαίνονται να έρχονται σε πλήρη αρμονία με τη βιβλιογραφία, σε αρκετά από τα ζητήματα που καλύφθηκαν στο θεωρητικό μέρος.

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε βιβλιογραφικά και ερευνητικά, τα δεδομένα και τα συμπεράσματα, αφορούν γενικές διαπιστώσεις. Τα συμπεράσματα, δεν μπορούν να τεθούν σε πλήρη συνάρτηση με το συνολικό πληθυσμό των μονογονεϊκών οικογενειών. Κάθε οικογένεια διαθέτει ξεχωριστή και αυτοδύναμη ταυτότητα, με προσωπικά στοιχεία, που δεν μπορούν να γενικευθούν. Τα παιδιά των μόνων γονέων, δύνανται να εμφανίσουν κάποια από τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν στην παρούσα πτυχιακή, δεν μπορούν όμως αυτά, να αποτελέσουν βασικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας τους. Πιο συνοπτικά και συγκεκριμένα, κάθε οικογένεια διαθέτει τα δικά της γνωρίσματα και δεν ακολουθείται κάποιος γενικός κανόνας.

6.2. Προτάσεις

Σχετικά με το θέμα «παιδί και μονογονεϊκότητα», παρατίθενται μία σειρά προτάσεων από τη σπουδαστική ομάδα, οι οποίες αφορούν τα εξής :

Αρχικά, όσον αφορά τη θεωρητική βάση της μονογονεϊκότητας, παρά το γεγονός ότι οι πηγές που αναφέρονται σε αυτό το ζήτημα είναι αρκετές, ωστόσο μία πιο συγκεκριμένη διερεύνηση επί του θέματος, με συγκεκριμένες κατευθύνσεις και αναλύσεις σε οικογενειακά σχήματα, θα ήταν ωφέλιμη . Η ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφική ανασκόπηση που συναντάται, αφορά κυρίως πιο παλαιές χρονολογικά πηγές, γι αυτό το λόγο μία πρόσβαση σε νεότερες μελέτες, θα ήταν πιο χρήσιμες για μία καλύτερη κατανόηση του θέματος.

Αυτές, οι πιο σύγχρονες μελέτες, θα αναλύουν και θα καταγράφουν τα προβλήματα και τις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν οι μόνοι γονείς και τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων όλων των τομέων αλληλεπίδρασης, όπως συγγενικό περιβάλλον, σχολείο και κοινωνικός περίγυρος, στη σύγχρονη εποχή.

Επίσης, σχετικά με το κύριο θέμα, το παιδί και τις μονογονεϊκές οικογένειες, παρατηρήθηκε μία σειρά από ελλείψεις, όσον αφορά τις υπηρεσίες καθώς και τις πηγές ενημέρωσης. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια διερεύνησης, διαπιστώνεται πως οι υπηρεσίες που απευθύνονται σε μόνους γονείς ανά περιοχές της Ελλάδας, υπάρχουν αν και σε μειοψηφία στο σύνολό τους και υπάρχουν τμήματα στα οποία μπορούν να διατρέξουν μόνοι γονείς, εάν και εφόσον χρειαστεί. Στη πλειοψηφία τους πρόκειται για τμήματα, που υπάγονται σε δήμους και τα οποία εξυπηρετούν οικογενειακά ζητήματα.

Επομένως, όπως προκύπτει, λόγω γενικής στέρησης σε ποικιλία παροχής υπηρεσιών τέτοιου είδους, η ενημέρωση και στήριξη στις μονογονεϊκές οικογένειες εκλείπει και χρήζει επανεξέτασης από τους αρμόδιους φορείς, με σκοπό να ενδυναμωθεί ο θεσμός της οικογένειας, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για μονογονεϊκή ή πυρηνική.

Ως σπουδαστική ομάδα που μελέτησε και διερεύνησε συγκεκριμένα αυτόν τον τύπο οικογένειας και αφορά τους μόνους γονείς και τα παιδιά, προτείνεται να ανανεωθούν και κυρίως να αναβαθμιστούν και οι σχετικές ιστοσελίδες, που είναι αναρτημένες στο Διαδίκτυο και ενημερώνουν σχετικά, καθότι, όπως διαπιστώθηκε και από τα μέλη της ομάδας, αρκετές από αυτές δεν είναι πλέον σε ισχύ.

Θα ήταν, λοιπόν, περισσότερο ωφέλιμο, εάν στο εξής, οι μόνοι γονείς και όχι μόνο, είχαν τη δυνατότητα μέσω της πλοήγησης στο Διαδίκτυο, να έχουν μία πιο εύκολη και έγκυρη πρόσβαση σε ενημέρωση και πληροφορίες, που θα αφορούν είτε τηλέφωνα και διευθύνσεις σχετικών υπηρεσιών, είτε ζητήματα σχετικά με νομοθετικά προνόμια και επιδόματα που ενδεχομένως να δικαιούνται.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως στη προσπάθεια αναζήτησης της αντίστοιχης νομοθεσίας, διαπιστώθηκε πως οι νόμοι που αφορούν τη κατοχύρωση δικαιωμάτων και προνομίων των μόνων γονέων είναι όσον αφορά το θεωρητικό τους μέρος ικανοποιητικοί. Ωστόσο, στη πρακτική

τους διάσταση, οι νόμοι όσο βοηθητικοί και αν παρουσιάζονται, παρατηρείται πως ουσιαστικά δεν συνεισφέρουν τα μέγιστα στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των μονογονεϊκών οικογενειών. Η διαφορά ειδικά ανάμεσα στη θεωρία και στη πράξη των νόμων και των προνομίων, εάν ειδικά ληφθεί υπόψη και η σημερινή πενιχρή οικονομική κατάσταση της χώρας, είναι αισθητή.

Γι' αυτό το λόγο, μία ουσιαστικότερη διερεύνηση της κατάστασης διαβίωσης των μονογονεϊκών οικογενειών, θα ήταν βοηθητική έτσι ώστε η νομοθετική βάση να ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες και να λειτουργεί ενισχυτικά. Πιο αναλυτικά, όπως προέκυψε από το πόρισμα της έρευνας που διεξήγαγε η σπουδαστική ομάδα, οι μόνοι γονείς αντιμετωπίζουν αρχικά δυσκολίες σε βιοποριστικό επίπεδο, καθότι τα χαμηλά εισοδήματα και οι κατά περιπτώσεις ανεργία των μόνων γονέων, δυσχεραίνουν τον ήδη απαιτητικό ρόλο του μόνου γονέα και επιφέρουν επιπτώσεις τόσο στον ίδιο- σε ατομικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο- όσο και στο παιδί..

Για τους παραπάνω λόγους, κρίνεται απαραίτητο, να υπάρξουν περισσότεροι εξωτερικοί παράγοντες, οι οποίοι θα είναι σε θέση να επιτρέψουν μία καλή πορεία εξέλιξης για τις μονογονεϊκές οικογένειες. Στις περιπτώσεις των μόνων γονέων και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στο επαγγελματικό-οικονομικό επίπεδο, προτείνονται επιπρόσθετα προγράμματα σχετικά με προσφορά εργασίας σε μόνους γονείς, τα οποία συνδυαστικά με τα αντίστοιχα επιδόματα που δικαιούνται, θα μπορούν να εξασφαλίσουν στις οικογένειες ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης.

Η κατοχύρωση μίας επαγγελματικής θέσης, θεωρείται πολύ σημαντικό ζήτημα για έναν μόνο γονέα, καθότι τον επηρεάζει σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο και κατ' επέκταση επηρεάζει και τη σχέση του με τα παιδιά. Η μη εύρεση εργασίας, είναι ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια που μπορεί να αντιμετωπίσει ένας μόνος γονέας, αφού στις περιπτώσεις που δεν εργάζεται ο γονέας και δεν υπάρχουν άλλα βοηθητικά εισοδήματα,

τότε η οικογένεια θα αντιμετωπίσει σοβαρά βιοποριστικά προβλήματα. Ενώ σε ένα επόμενο επίπεδο, η δυσχερής οικονομική κατάσταση, θα διαδεχτεί μία ακόμη δυσκολότερη κοινωνική θέση και τότε οι μόνοι γονείς και τα παιδιά, θα βρεθούν αντιμέτωποι με προβλήματα που θα αφορούν όλους τους τομείς της ζωής τους.

Επομένως, τόσο το κράτος όσο και η κοινωνία, οφείλουν να υποστηρίξουν όλα τα οικογενειακά σχήματα, όπως ήδη άλλωστε έχει αρχίσει τα τελευταία χρόνια να συμβαίνει. Όπως προέκυψε από διάφορες μελέτες που έχουν γίνει κατά διαστήματα, η αντιμετώπιση πλέον της κοινωνίας απέναντι στη μονογονεϊκότητα έχει αλλάξει σημαντικά. Πλέον, συναντώνται μεγάλα ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών, χωρίς να υπάρχουν οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα του παρελθόντος. Από την άλλη μεριά, το κράτος έχει βοηθήσει σαφώς στην αλλαγή αυτή, μέσα από μετασχηματισμούς στα νομοθεσιακά μέτρα.

Παρ' όλα αυτά, για τη καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που υπάρχουν στη σημερινή εποχή, θα ήταν πιο ωφέλιμο, να δοθεί στις μονογονεϊκές οικογένειες η αρμόζουσα προσοχή, εννοώντας ευνοϊκότερη αντιμετώπιση σε θέματα νομοθεσίας και προνοιακά, και μία έγκυρη ενημέρωση σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν, είτε προέρχονται από το χώρο του Διαδικτύου, είτε από υπηρεσίες που περικλείουν οικογενειακά θέματα και προσφέρουν υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης σε όλα τα μέλη.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως πέρα από τα θέματα που αφορούν τους μόνους γονείς και τις επαγγελματικές, οικονομικές και κοινωνικές τους υποχρεώσεις, και τα παιδιά χρήζουν ανάλογης προσοχής. Όπως οι γονείς έτσι και τα παιδιά, με τη μονογονεϊκότητα, καλούνται να διαχειριστούν μία σειρά από ζητήματα που αφορούν την αλλαγή του οικογενειακού σχήματος, την αλλαγή των οικογενειακών ρόλων, μία πιθανή απώλεια γονέα καθώς και τη προσαρμογή τους σε ένα νέο περιβάλλον.

Σε όλα τα παραπάνω, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και ο εκπαιδευτικός χώρος. Το σχολείο, έχει μία πολύ σημαντική θέση και μπορεί να επηρεάσει τη πορεία εξέλιξης της προσωπικότητας του παιδιού, σε μεγάλο βαθμό. Μέσα από την εκπαίδευση, προσφέρεται στο παιδί μία πληθώρα γνώσεων, οι οποίες ενδέχεται να βοηθήσουν στην υγιή ανάπτυξη προσωπικότητας.

Επομένως, προκύπτει πως ένα κατάλληλο υποστηρικτικό πλαίσιο, είτε προέρχεται από τον χώρο της εκπαίδευσης και αφορά εκπαιδευτικούς ή φίλους-συμμαθητές, είτε από συγγενικό-οικογενειακό, θα λειτουργήσει θετικά και βοηθητικά για το παιδί, βοηθώντας το να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και να δημιουργήσει υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις και να ανελιχθεί σε όλους τους τομείς.

Εν κατακλείδι, σα τελευταία πρότασή της, η σπουδαστική ομάδα, καταδεικνύει ως απαραίτητη προϋπόθεση, την ενεργό συμμετοχή της κοινωνικής εργασίας, η οποία έχοντας ως μέσο, τη συμβουλευτική κοινωνική εργασία με οικογένειες, θα μπορέσει αφενός να ενισχύσει τα μέλη της οικογένειας, (μόνο γονέα-παιδί-συγγενικό περιβάλλον), τόσο σε ψυχολογικό επίπεδο με τη στήριξη των μελών σε καταστάσεις κρίσης, όσο και σε πρακτικό, με στόχο τη καθοδήγηση και την ενημέρωση για τυχόν νομοθεσιακά και προνοιακά θέματα, που θα αφορούν τις οικογένειες, και αφετέρου να συμβάλλει τα βέλτιστα στο έργο των υπηρεσιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- ❖ Γαλάνης Ν. Γ. (1995) .Οικογένεια με ένα γονέα-μια πραγματικότητα στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Αθήνα: Παπαζήση
- ❖ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2007) μονογονεϊκή οικογένεια για κάθε γονέα που είναι μοναδικός. Υπουργείο Εσωτερικών. Αθήνα
- ❖ Δασκαρόλης, Γ. (1992). Παραδόσεις οικογενιακού δικαίου, ΤΟΜΟΣ Ι. Αθήνα- Κομοτηνή : Σακουλάς Αντ. Ν.
- ❖ Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2015).Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα
- ❖ Ιωσηφίδης, Θ. (2008). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινοτικές επιστήες. Αθήνα: Κριτική
- ❖ Κατάκη, Χ.(1984). Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας: Ψυχοκοινωνικές διεργασίες.Αθήνα: Κέδρος
- ❖ Καπλίνη-Παδοπούλου, Χ. & Δρίτσας. Όψεις μονογονεϊκότητας στην ελληνική οικογένεια του 21^{ου} αιώνα : Εικόνες κοινωνικού αποκλεισμού στο Δημοπούλου Λαγωνίκα, Μ. & Κατσίκη, Γ. & Μαντικιάν-Γαζέριαν, Μ. (2009). Οικογένεια και σχολείο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- ❖ Κογκίδου, Δ. (1995). Μονογονεϊκές οικογένειες, πραγματικότητα- προοπτικές- κοινωνική πολιτική. Αθήνα: Λιβάνη
- ❖ Κογκίδου, Δ. & Πανταζής ,Π. (1990). Μονογονεϊκές οικογένειες : Περιορισμοί, Ανάγκες και Προοπτικές.

- ❖ Κογκίδου, Δ. (2012). Γονείς και παιδιά σε περίοδο οικονομικής κρίσης
- ❖ Κοντοπούλου, Μ. Παιδί και ψυχοκοινωνικές δυσκολίες- Μία ψυχοδυναμική οπτική. Αθήνα : Gutenberg
- ❖ Μουσούρου, Λ.Μ. (2002). Κοινωνιολογία σύγχρονης οικογένειας,. Αθήνα: Gutenberg
- ❖ Μουσούρου, Λ.Μ. (2005). Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική. Αθήνα: Gutenberg
- ❖ Μαντζιαφού-Κανελλοπούλου, Μ. (1986). Η Κοινωνική απομόνωση της σύγχρονης Οικογένειας. Αθήνα
- ❖ Μαντζιαφού-Κανελλοπούλου, Μ. (1981). Οικογένειες με ένα γονέα. Αθήνα : Κέδρος
- ❖ Μαράτου -Αλιμπράντη (2002). Διακρατικός οδηγός για τη μονογονεϊκότητα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε)- Κέντρο Ερευνών για θέματα ισότητας, Αθήνα
- ❖ Μπάμπαλης, Θ. (2005). Παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών : Βοηθώντας στη σχολική προσαρμογή τους. Αθήνα : Άτραπος
- ❖ Νοβα-Καλτσούνη, Χ. (2004). Κείμενα κοινωνιολογίας του γάμου και της οικογένειας. Αθήνα: Τυπωθήτω-Δαρδάνος
- ❖ Παπαϊωάννου, Κ. (1994). Η ελληνική οικογένεια: Κοινωνική Εργασία (Ιούλιος-Αύγουστος-Σεπτέμβρης, 1994. Τεύχος 35, σ.σ. 145-151)
- ❖ Παπαχριστόπουλος, Ν. & Σαμαρτζή, Κ. (2009) .Οικογένεια και νέες μορφές γονεϊκότητας. Πάτρα : Orportuna
- ❖ Συμβουλευτικό Κέντρο Μέριμα : Παπαδάτου, Δ. & Μαμαντάκη, Ε. & Παπάζογλου, Ε. Ράλλη, Ε. & Νίλσεν, Μ.

(2008). Στηρίζοντας το παιδί που θρηνεί το θάνατο του αγαπημένου του προσώπου. Δ΄ Έκδοση Μέριμνα

- ❖ Στασινοπούλου, Ο. (1990). Κράτος Πρόνοιας- Ιστορική εξέλιξη-Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις. Αθήνα : Gutenberg
- ❖ Στασινοπούλου, Ο. (1993). Η Κοινωνική πολιτική για τη στήριξη του γάμου και της οικογένειας. Αθήνα. Πάντειο Πανεπιστήμιο
- ❖ Τσιάντης, Γ. (1991). Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας. Τεύχος Α. Αθήνα : Καστανιώτη
- ❖ Τσίτουρα, Στ. (1990). Φροντίδα για την οικογένεια . Αθήνα
- ❖ Φύκαρης, Ι. & Αρχοντόγλου, Α. (2006). Σχολείο και μονογονεϊκή οικογένεια: Δυνατότητες εκπαιδευτικής παρέμβασης
- ❖ Χατζηχρήστου, Γ. Χρυσή (1999). Ο χωρισμός των γονέων, το διαζύγιο και τα παιδιά. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα
- ❖ Χουρδάκη, .Μ. Οιογενειακή ψυχολογία Αθήνα : Εκδόσεις Γρηγόρη

Μεταφρασμένη Βιβλιογραφία

- ❖ Babbby, E. (2011). Εισαγωγή στη κοινωνική έρευνα, μετάφραση: Ζαφυρόπουλος, Κ. Αθήνα : Κριτική
- ❖ Dolto, F. (1993). Όταν οι γονείς χωρίζουν. Αθήνα: Εστία
- ❖ Herbert M. (1998). Αντιμετώπιση προβλημάτων παιδιών και εφήβων, Χωρισμός και διαζύγιο, μετάφραση: Παπαθιώτη Β. Αθανασίου. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα
- ❖ Herbert M. (2009). Χωρισμός και διαζύγιο : Βοηθώντας τα παιδιά να το αντιμετωπίσουν. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα

- ❖ Mitchell, A. (1993). Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου, μετάφραση : Μουσούρου. Λ. Αθήνα : Goutenberg
- ❖ Επιτροπή οικογένειας ευρωπαϊκής κοινότητας. (2006). Γυναίκες –Αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών και επιδόματα, έρευνα Πανεπιστημίου Πομπέου Φάμπρα. Βαρκελώνη
- ❖ Λάνσκι, Β. (1994). Αντιμετωπίζοντας το παιδί μετά το διαζύγιο, μετάφραση: Ανδρεοπούλου Σ. Αθήνα : Αναστασιάδη

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- ❖ Bowlby, J. (1973). Attachment & loss
- ❖ David, R. Shaffer. Third edition. (1994). Social & Personality Development
- ❖ Faulkner D. και συν, (1999). Εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον: εγχειρίδιο μεθοδολογίας, μετάφραση : Ραυτοπούλου, Α. Πάτρα, Ε.Α.Π.
- ❖ Michopoulou, A., Tsinou, A., Siapati, A., Nikolaou, A., Peimeni, A., (2004). Anxiety and depression problems in children with learning disabilities. European Psychiatry, 19 (Suppl.I), 235s. Πρακτικά 12th Association of European Psychiatrists Congress
- ❖ Mitchell, A. (1985). Children in the middle: Living through divorce. London: Tavistock publications
- ❖ Thomson & Gongla (1983) . Single parent families. Beverly Hills, CA: Sage

Ηλεκτρονικές Πηγές

- ❖ Κωσταντοπούλου, Μ., Μπιτσαξη Ε. (χ.η) Μονογονεϊκή μία στις πέντε οικογένειες στην Ελλάδα, www.epoxi.gr [πρόσβαση στις 13/10/2015]
- ❖ Τσουμάνη, Ε. 2007 Μονογονεϊκή οικογένεια, Γενική Γραμματεία Ισότητας
- ❖ Νόμος 1320/83. ΦΕΚ 25/A/18-2-1993, www.isotita.gr [πρόσβαση στις 13/10/2015]
- ❖ <http://www.nealefkadas.gr/τι-προβλεπει-ο-νομος-για-τις-μονογονεικ/> [πρόσβαση στις 15/01/2016]
- ❖ ΦΕΚ Α' 25/18-2-1983 του Ν. 1329/83 & ΦΕΚ Α' 205/2-9-1998 του Ν. 2639/98 & ΦΕΚ Α' 26/9-2-07 του Ν. 3528/07 & ΦΕΚ Α' 205/2-9-1980 του Ν.2639/98 & ΦΕΚ Β' 1227/21-5-2013 & ΦΕΚ Α' 110/17-5-2002 του Ν. 3016/02 Ν. 1892/90 αρ.63 , Ν. 2459/97 αρ. 39 , Ν.2972/01 αρ. 50, Ν.3454/06 αρ. 6
<http://singleparent.gr/enimerosi/nomika-themata/paroxes-epidomata-kai-dikaiomata-monogonea/> [πρόσβαση στις 10/12/2015]
- ❖ Νόμος [1329/83](http://www.isotita.gr/index.php/docs/c103/) (ΦΕΚ [25/A/18-2-1983](http://www.isotita.gr/index.php/docs/c103/)) <http://www.isotita.gr/index.php/docs/c103/> [πρόσβαση στις 13/10/2015]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Ι

Κάποιες χρήσιμες κοινωνικές υπηρεσίες για μόνους γονείς

Home Start Ελλάς

Πρόγραμμα, είτε Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης, είτε άλλης κυβερνητικής οργάνωσης, που βοηθάει οικογένειες με τουλάχιστον ένα παιδί προσχολικής ηλικίας.

Διεύθυνση: Εθνάρχου Μακαρίου 24,

Αττική Άλιμος 174 55

Διεύθυνση: Χρ.Λούλη και Εφέσσου Ν.Ιωνία Μαγνησίας 38446 Τηλέφωνο:
2130 233612

Βόλος Email Εργασίας: hellas@homestart.org.gr

Ιστοσελίδα: <http://www.homestart.org.gr/>

PRAKSIS

Ανεξάρτητη Μη Κυβερνητική Οργάνωση

Αθήνα, Πειραιάς, Πάτρα, Θεσσαλονίκη
Διεύθυνση: Στουρνάρη 57 Αττική 10432
Τηλέφωνο: 210 5205200
Fax: 210 520 5201
Email: info@praksis.gr
Ιστοσελίδα: <http://www.praksis.gr/>

W.I.N.Hellas

W.I.N. Hellas

Μη Κυβερνητική Οργάνωση, κατά της γυναικείας κακοποίησης

Διεύθυνση Υγείας 33 Αττική Βούλα 16673
Γραμμή SOS: 210 8996636
Email: info@winhellas.gr

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων

Κατά της γυναικείας κακοποίησης

Διεύθυνση: Νίκης 11

Attica Σύνταγμα

Διεύθυνση: Αλκιβιάδου 76

Attica Πειραιάς

Γραμμή SOS: 15900

Τηλέφωνο: Αθήνα 210 3317305-6

Πειραιάς 210 4112091 & 4129101

Fax: Αθήνα 210 3315787

Πειραιάς 210 4129101

Email: sos15900@isotita.gr

Email: isotita4@otenet.gr

Email: isal76@otenet.gr

Ιστοσελίδα: <http://womensos.gr>

Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης

Κοινωνικά Παντοπωλεία, Κοινωνικά Φαρμακεία, Συσσίτια, Υπνωτήρια,
Τράπεζες Χρόνου.

Το Εθνικό Δίκτυο Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης είναι ένα δίκτυο αποτελούμενο από Κοινωνικές Δομές που εφαρμόζει ένα σύνολο ενεργειών καταπολέμησης της φτώχειας σε πανελλαδικό επίπεδο.

Διεύθυνση: Φερρών 16

Attica 10434 , Ελλάδα

Διεύθυνση : Παλαιολόγου 19

Λάρισα 41223

Γραμμή SOS: 801 11 22444

Τηλέφωνο: 210 8838550 Αθήνα

Τηλέφωνο: 2410 554026, 554027 Λάρισα

Fax: 210 8838544 Αθήνα

Fax: 2410 554028 Λάρισα

Email: info@koinoniasos.gr

Ιστοσελίδα: info@koinoniasos.gr

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Διεύθυνση : Χαρ. Τρικούπη 51 & Βαλτετσίου , Αττική

Διεύθυνση : Κανακάρη 101B , Πάτρα 26221

Διεύθυνση : Συγγρού 30 , Θεσσαλονίκη 54 630

Διεύθυνση : 1866 στ.105 , Ηράκλειο Κρήτης 71 201

Διεύθυνση : Αναλήψεως 170 , Βόλος

Γραμμή SOS: 213 1306 800

Γραμμή SOS: 210 72 92 129

Τηλέφωνο: 210 38 98 000 Αθήνα

Fax: 210 38 98 079 Αθήνα

Τηλέφωνο: 2310-517959 και 523511 Θεσσαλονίκη

Γραμμή SOS: 2610 620 059 Πάτρα

Fax: 2610 620 803 Πάτρα

Τηλέφωνο: 2810-341387 και 343778 Κρήτη

Τηλέφωνο: 24210-78218-9 Βόλος

Email: kethi@kethi.gr

Email: patra@kethi.gr

Ιστοσελίδα: <http://kethi.gr/>

Γ.Ο.Ν.Ι.Σ.

Διεύθυνση : Αιόλου 102 (Ομόνοια)

Τηλέφωνο : 210 3251850

Κινητό : 6972755552

E-mail : info@gonis.org.gr

Ιστοσελίδα : <http://www.gonis.gr>

Χαμόγελο του παιδιού

Εθνική τηλεφωνική Γραμμή για τα παιδιά SOS 1056

Email : sos1056@hamogelo.gr

Διεύθυνση : Ριζούντος 18

Αττική Ελληνικό

Κινητό : 6972380724

Email : mathimata_zois@yahoo.gr

Ιστοσελίδα : <http://www.lifelessons.gr>

Οι φίλοι του παιδιού

Σωματείο , που απευθύνεται σε παιδιά απόρων οικογενειών έως 18 ετών, ιδίως σε μονογονεϊκές οικογένειες.

Διεύθυνση : Στησιχόρου 15

Αθήνα 10674

Τηλέφωνο : 210 4101753

Τηλέφωνο : 210 4133187

FAX : info@filoitoupediou.gr

Ιστοσελίδα : <http://www.filoitoupediou.gr/>

Σύλλογος Προστασίας Αγέννητου Παιδιού "Η Αγκαλιά"

Διεύθυνση : Λεωφόρος Αθηνών 84

Αττική 10441

Τηλέφωνο : 210 8828788

FAX : 210 8235121

Email : info@agalia.org.gr

Ιστοσελίδα : <http://www.agalia.org.gr>

Βία Stop

Για την καταπολέμηση της βίας

Διεύθυνση : Ομονοίας 117 , Καβάλα 65403

Τηλέφωνο: 2510-211103

Email Εργασίας: viastop@otenet.gr

Ιστοσελίδα: <http://www.viastop.gr/>

Βοήθεια Ελπίδα Ζωή

Σύλλογος Στήριξης Κακοποιημένης Γυναίκας και Παιδιού

Διεύθυνση : Ιερά Οδός 294 , Αιγάλεω

Τηλέφωνο: 210-3227165

Email: ielpidazoi@yahoo.gr

Ιστοσελίδα: <http://ielpidazoi.gr/>

Κέντρο Έρευνας και Στήριξης Θυμάτων Κακοποίησης Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων και Προστασίας Μονογονεϊκών Οικογενειών

Διεύθυνση : Ελ. Βενιζέλου 15,

Πρέβεζα

Γραμμή SOS : 2682 0 61481

Γραμμή SOS : 2682 0 22321

FAX : 2682 0 28570

Ανοικτή γραμμή οικογενειακής συμβουλευτικής και θεραπείας

Τηλέφωνο: 210-5234737

Γραμμή SOS για την κακοποιημένη γυναίκα- Πάτρα

Γραμμή SOS: 2610-390.961

Κέντρο Συμβουλευτικής Οικογένειας

Δέχεται ζευγάρια ή μόνους γονείς

Διεύθυνση : Βασ. Σοφίας 135 , Αττική 15 521

Τηλέφωνο: 210-6497706

Πανελλήνιος Σύλλογος Μελών Μονογονεϊκών Οικογενειών

Συσπειρώνει συλλόγους από Πάτρα, Εύβοια, Τρίκαλα, Θεσσαλονίκη, Κέρκυρα, Ροδόπη, Βόλο, Πέλλα, Έβρο, Καβάλα, Αλεξανδρούπολη, Ηράκλειο κλπ.)

Διεύθυνση : Διακρίας 6 , Αττική Ζωγράφου 15773

Τηλέφωνο: 210-7482752

Πανελλήνιος Σύλλογος Μονογονεϊκών Οικογενειών και απροστάτευτων ατόμων Βόλου

Διεύθυνση : Σπετσών 10 , Βόλος Νεάπολη

Τηλέφωνο: 24210 80802

Κινητό: 6979-365084

Κινητό: 6974-303807

Email: sylogos_monogoneikon@yahoo.gr

Email: sylogos.monogoneikon@gmail.com

Σύλλογος αρχηγών μονογονεϊκών οικογενειών Ν. Έβρου «Στήριξη»

Σύλλογος και κέντρο στήριξης μονογονεϊκών οικογενειών

Διεύθυνση: Δήμητρας 19 , Αλεξανδρούπολη 68100

Τηλέφωνο: 25510-84212

Κινητό: 6974-303807

Email: sylogos_monogoneikon@yahoo.gr

Email: sylogos.monogoneikon@gmail.com

Οι Κοινωνικοί Οργανισμοί, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες και τα Κέντρα Πρόνοιας που λειτουργούν σε κάθε Δήμο, διαθέτουν προγράμματα, υπηρεσίες και παρέχουν Συμβουλευτική Στήριξη στους δημότες τους. Μπορείτε, λοιπόν, να απευθυνθείτε στην Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου, όπου υπάγεστε, για να ενημερωθείτε για πιθανά προγράμματα, στα οποία μπορείτε να συμμετάσχετε.

- Πηγή Υπηρεσιών: <http://www.http://singleparent.gr/katalogoi-voitheias.gr>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΠΙΝΑΚΕΣ- ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Μόνιμος Πληθυσμός, κατά οικογενειακή κατάσταση, 2011

Πίνακας 3. Ελλάδα: Μόνιμος πληθυσμός, κατά οικογενειακή κατάσταση. Απογραφή Πληθυσμού, 2011		
Table 3. Greece: Resident population by marital status. 2011 Population Census		
	2011	
Σύνολο	10,816,286	Total
Άγαμοι	4,227,476	Single
Εγγαμοί	5,364,763	Married
Χήροι	820,449	Widowed
Διαζευγμένοι	331,686	Divorced
Με σύμφωνο συμβίωσης	1,765	Under registered partnership
Σε διάσταση	69,737	Separated
Χήροι από σύμφωνο συμβίωσης	78	Widowed from registered partnership
Διαζευγμένοι από σύμφωνο συμβίωσης	332	Divorced from registered partnership

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.
Παρατήρηση: Η μεθοδολογία της Απογραφής του 2011 διαφέρει από αυτή των προηγούμενων απογραφών, για τον λόγο αυτό τα αποτελέσματα δεν είναι συγκρίσιμα.

Source: Population and Labour Market Statistics Division, ELSTAT.
Note: The methodology used in the 2011 Census differs from that of previous censuses, thus the results are not comparable.

Πυρηνικές οικογένειες, κατά τύπο, 2011

Πίνακας 6. Ελλάδα: Πυρηνικές οικογένειες, κατά τύπο. Απογραφή Πληθυσμού, 2011		
Table 6. Greece: Nuclear families by type. 2011 Population Census		
	2011	
Σύνολο	3,021,425	Total
Παντρεμένα ζευγάρια χωρίς παιδιά	913,279	Married couples without children
Παντρεμένα ζευγάρια με παιδί/παιδιά	1,570,422	Married couples with child/children
Συμβιούντες χωρίς παιδί/παιδιά	61,630	Partners without child/children
Συμβιούντες με παιδί/παιδιά	12,319	Partners with child/children
Πατέρας με παιδί/παιδιά	74,438	Lone father with child/children
Μητέρα με παιδί/παιδιά	389,337	Lone mother with child/children

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.
Παρατήρηση: Η μεθοδολογία της Απογραφής του 2011 διαφέρει από αυτή των προηγούμενων απογραφών, για τον λόγο αυτό τα αποτελέσματα δεν είναι συγκρίσιμα.

Source: Population and Labour Market Statistics Division, ELSTAT.
Note: The methodology used in the 2011 Census differs from that of previous censuses, thus the results are not comparable.

Γάμοι κατά τύπο, 2003-2014

Πίνακας 10. Ελλάδα: Γάμοι κατά τύπο ⁽¹⁾ - Σύμφωνα συμβίωσης, 2003 - 2014							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Σύνολο	61,081	51,377	61,043	57,802	61,377	53,500	
Θρησκευτικός	47,871	37,496	43,601	39,579	40,734	32,380	
Πολιτικός	13,210	13,881	17,442	18,223	20,643	21,120	
Σύμφωνα συμβίωσης	:	:	:	:	:	:	:

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.

(1) Ο θρησκευτικός γάμος που τελείται μετά τον πολιτικό δεν καταγράφεται.

: Μη διαθέσιμα.

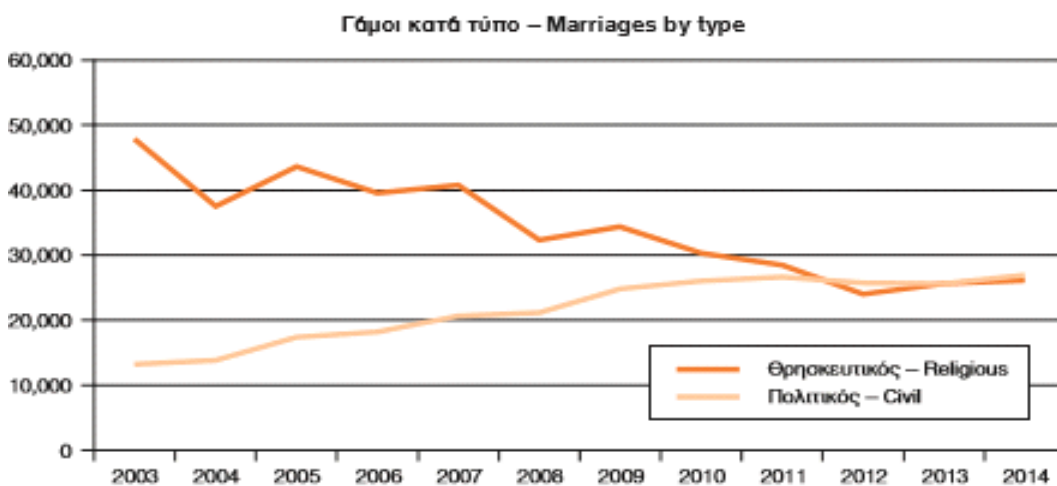
Table 10. Greece: Marriages by type ⁽¹⁾ - Registered partnerships, 2003 - 2014							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
	59,212	56,338	55,099	49,710	51,256	53,105	Total
	34,375	30,327	28,472	23,980	25,624	26,190	Religious
	24,837	26,011	26,627	25,730	25,632	26,915	Civil
	161	180	185	314	581	1,573	Registered partnerships

Source: Population and Labour Market Statistics Division ELSTAT.

(1) In case a couple decides after the civil marriage to also perform a religious marriage, this religious marriage is not registered.

: Not available.

Γάμοι κατά τύπο (γράφημα)

Διαζύγια, 2002-2012

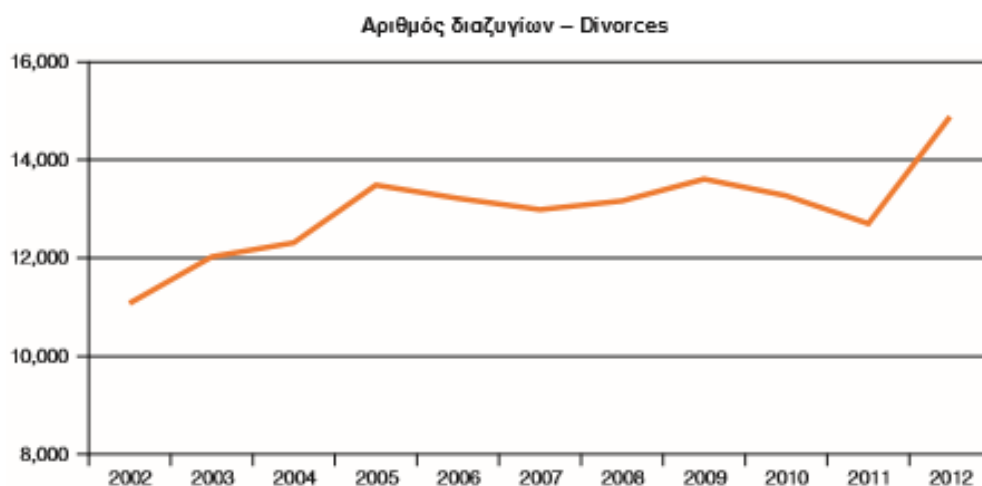
Πίνακας 11. Ελλάδα: Διαζύγια, 2002 - 2012							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Σύνολο	11,080	12,033	12,307	13,494	13,218	12,994	
<i>Λόγοι διαζυγίου</i>							
Ισχυρός κλονισμός	3,981	3,744	3,988	3,879	3,758	4,262	
Υπερτετραετής διάσταση	2,662	2,340	2,437	2,407	2,410	2,760	
Συναινετικό	7,641	8,249	8,276	9,575	9,436	8,671	
Δε δηλώθηκε αιτία	58	40	43	40	24	61	
<i>Διάρκεια λυθέντος γάμου</i>							
μέχρι 2 έτη	38	42	45	40	69	71	
2 - 5 »	1,715	1,951	1,798	2,151	1,979	1,962	
5 - 10 »	2,899	3,134	3,166	3,270	3,260	2,888	
10 + »	6,205	6,724	7,102	7,803	7,576	7,717	
Δε δηλώθηκε	223	182	196	230	334	356	

Πηγή: Διεύθυνση Κοινωνικών Στατιστικών ΕΛΣΤΑΤ.

Table 11. Greece: Divorces, 2002 - 2012					
2008	2009	2010	2011	2012	
13,163	13,607	13,275	12,705	14,880	Total
					<i>Grounds for divorce</i>
3,999	4,813	4,647	4,055	3,458	Default divorce
2,595	2,954	3,291	2,864	2,557	Legal separation for over 4 years
9,118	8,777	8,589	8,602	11,395	Divorce by mutual consent
46	17	39	48	27	Not declared
					<i>Duration of marriage</i>
66	83	60	47	214	up to 2 years
2,015	1,964	1,947	1,830	2,316	2 - 5 »
3,052	3,061	3,114	3,077	3,609	5 - 10 »
7,749	8,334	7,884	7,601	8,586	10 + »
281	165	270	150	155	Not declared

Source: Social Statistics Division ELSTAT.

Διαζύγια (γράφημα)

Γεννήσεις, 2013-2014

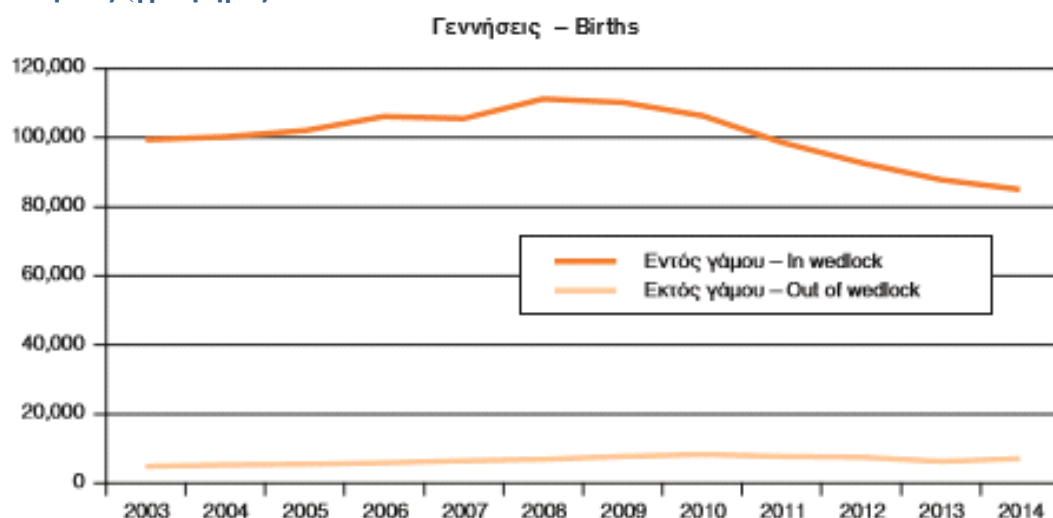
Πίνακας 12. Ελλάδα: Γεννήσεις, 2003 - 2014						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Σύνολο	104,420	105,655	107,545	112,042	111,926	118,302
Εντός γάμου	99,401	100,273	102,060	106,128	105,419	111,282
Εκτός γάμου	5,019	5,382	5,485	5,914	6,507	7,020

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.

Table 12. Greece: Births, 2003 - 2014							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
	117,933	114,766	106,428	100,371	94,134	92,148	Total
	110,184	106,415	98,579	92,731	87,797	84,983	In wedlock
	7,749	8,351	7,849	7,640	6,337	7,165	Out of wedlock

Source: Population and Labour Market Statistics Division ELSTAT.

Γεννήσεις (γράφημα)

Πληθυσμός ηλικίας 20-64 , κατά κατάσταση απασχόλησης, 2003-2014

Πίνακας 3. Ελλάδα: Πληθυσμός ηλικίας 20 - 64 ετών, κατά κατάσταση απασχόλησης, 2003 - 2014
Σε χιλιάδες

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Απασχολούμενοι	4,212.4	4,260.6	4,318.0	4,397.9	4,433.3	4,484.2
Ανεργοί	448.6	493.5	471.2	427.5	401.8	373.4
Μη οικονομικά ενεργοί	1,965.8	1,909.9	1,910.9	1,883.8	1,901.9	1,906.7
Ποσοστό απασχόλησης ⁽¹⁾	63.6	63.9	64.4	65.6	65.8	66.3
Ποσοστό ανεργίας	9.6	10.4	9.8	8.9	8.3	7.7

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.

Σημείωση: Τα αποτελέσματα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού έχουν αναθεωρηθεί, από το 2001 και μετά, βάσει των πληθυσμιακών εκτιμήσεων που προέκυψαν από τα Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού του 2011.

(1) Το ποσοστό απασχόλησης είναι το ποσοστό των απασχολούμενων επί του συνολικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τη στρατηγική Europe 2020, το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 20 - 64 ετών πρέπει να είναι τουλάχιστον 75%.

Table 3. Greece: Population aged 20 - 64 years by employment status, 2003 - 2014
In thousands

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
	4,433.7	4,279.7	3,960.5	3,620.2	3,446.9	3,465.4	Employed
	467.7	621.1	855.7	1,161.8	1,293.5	1,244.7	Unemployed
	1,856.1	1,812.3	1,830.1	1,803.9	1,778.8	1,788.8	Economically non-active
	65.6	63.8	59.6	55.0	52.9	53.3	Employment rate ⁽¹⁾
	9.5	12.7	17.8	24.3	27.3	26.4	Unemployment rate

Source: Population and Labour Market Statistics Division ELSTAT.

Note: The results of the Labour Force Survey have been revised, from 2001 onwards, on the basis of population estimates which derived from the results of the 2011 Population Census.

(1) Employment rate represents persons in employment as a percentage of the total population. According to Europe 2020 strategy, employment rate of the population aged 20 - 64 should be at least 75%.

Πληθυσμός ηλικίας 20-64, κατά κατάσταση απασχόλησης, τριμηνιαία στοιχεία, 2012-2015

Πίνακας 4. Ελλάδα: Πληθυσμός ηλικίας 20 - 64 ετών, κατά κατάσταση απασχόλησης, τριμηνιαία στοιχεία, 2012 - 2015						
Σε χιλιάδες						
	2012 Q3	2012 Q4	2013 Q1	2013 Q2	2013 Q3	2013 Q4
Απασχολούμενοι	3,594.5	3,527.7	3,440.4	3,470.2	3,465.2	3,411.8
Ανεργοί	1,183.8	1,245.5	1,300.2	1,289.7	1,283.3	1,300.8
Μη οικονομικά ενεργοί	1,798.0	1,789.9	1,795.1	1,763.6	1,761.7	1,794.9
Ποσοστό απασχόλησης ⁽¹⁾	54.7	53.8	52.6	53.2	53.2	52.4
Ποσοστό ανεργίας	24.8	26.1	27.4	27.1	27.0	27.6

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.

Σημείωση: Τα αποτελέσματα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού έχουν αναθεωρηθεί, από το 2001 και μετά, βάσει των πληθυσμιακών εκτιμήσεων που προέκυψαν από τα Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού του 2011.

(1) Το ποσοστό απασχόλησης είναι το ποσοστό των απασχολούμενων επί του συνολικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τη στρατηγική Europe 2020, το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 20 - 64 ετών πρέπει να είναι τουλάχιστον 75%.

Table 4. Greece: Population aged 20 - 64 years by employment status, quarterly data, 2012 - 2015							
In thousands							
	2014 Q1	2014 Q2	2014 Q3	2014 Q4	2015 Q1	2015 Q2	
	3,416.5	3,467.7	3,514.7	3,462.6	3,433.6	3,551.6	Employed
	1,306.3	1,248.8	1,203.0	1,220.5	1,248.5	1,157.3	Unemployed
	1,784.1	1,786.0	1,781.2	1,803.8	1,786.9	1,733.5	Economically non-active
	52.5	53.3	54.1	53.4	53.1	55.1	Employment rate ⁽¹⁾
	27.7	26.5	25.5	26.1	26.7	24.6	Unemployment rate

Source: Population and Labour Market Statistics Division ELSTAT.

Note: The results of the Labour Force Survey have been revised, from 2001 onwards, on the basis of population estimates which derived from the results of the 2011 Population Census.

(1) Employment rate represents persons in employment as a percentage of the total population. According to Europe 2020 strategy, employment rate of the population aged 20 - 64 should be at least 75%.

- **Πηγή Πινάκων:** Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ). (Νοέμβριος 2015)
Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Οδηγός Συνέντευξης

Η ομάδα αποτελείται από την Κατσουγκράκη Μ. και Κιμιοπούλου Ε., τελειόφοιτες σπουδάστριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας & Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Δυτικής Ελλάδας. Στα πλαίσια εκπόνησης της πτυχιακής μας εργασίας με θέμα “ Παιδί και μονογονεϊκή οικογένεια στη σημερινή εποχή κρίσης” , διεξάγουμε έρευνα με τίτλο “Διεύρυνση του φαινομένου της μονογονεϊκότητας, στην εποχή της κρίσης” . Η έρευνα διέπεται από τις αρχές του απορρήτου και της εχεμύθειας.

Άξονας 1 : Δημογραφικά Στοιχεία:

1. Φύλο Μόνου

Γονέα.....

2. Ηλικία Μόνου

Γονέα.....

3. Αριθμός

Παιδιών.....

.....

4. Ηλικία

Παιδιών.....

.....

5. Φύλο

Παιδιών.....

.

6. Επαγγελματική Κατάσταση Μόνου

Γονέα.....

7. Εκπαιδευτικό

Επίπεδο.....

Άξονας 2: Επικρατούσες συνθήκες στη μονογονεϊκή οικογένεια

8. Ποια ήταν η αιτία της μονογονεϊκότητας;

.....

.....

.....

.....

.....

9. Πόσο καιρό είστε μόνοι γονείς;

.....
.....
.....
.....

10. Ποιες οι συνθήκες διαβίωσης ως μονογονεϊκή, πλέον, οικογένεια;.....

.....
.....
.....
.....
.....

11. Υπάρχει διαφορά στη καθημερινότητά σας, πριν και μετά τη μονογονεϊκότητα;.....

.....
.....
.....
.....
.....

12.Εσείς, ως μόνος γονέας,ποια δυσκολία αντιμετωπίζετε, σε προσωπικό

επίπεδο;.....
.....
.....
.....

13.Α. Θεωρείτε ότι υπάρχει κράτος πρόνοιας;

.....
.....
.....
.....
.....

Β. Οι παροχές των κοινωνικών υπηρεσιών, σας είναι επαρκείς;

.....
.....

.....
.....
.....
.....

14. Πόσο εύκολο είναι για το μόνο γονέα να συντηρήσει την οικογένειά του, τη σημερινή εποχή;

.....
.....
.....
.....
.....
.....

15. Ποια είναι η αντιμετώπιση σας από τον κοινωνικό περίγυρο;

.....
.....
.....
.....

Άξονας 3: Ψυχολογία παιδιού και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών

16. Πώς αντιμετώπισε το/α παιδί/ιά τη μονογονεϊκότητα;

.....

.....

.....

.....

.....

17.Α. Υπήρξε αλλαγή στη δική σας σχέση με το παιδί;

.....

.....

.....

.....

B. Σε περίπτωση διαζυγίου ή μητρότητας/πατρότητας εκτός γάμου , πώς άλλαξε η σχέση μεταξύ του άλλου γονέα, του παιδιού και εσάς;

.....

.....

.....

.....

Γ. Υπάρχει επαφή του παιδιού με τον άλλον γονέα; Αν ναι, ποια η σχέση του με το παιδί;

.....
.....
.....

18. Αλλάξε η συμπεριφορά του παιδιού αφού επήλθε η μονογονεϊκότητα;

.....
.....
.....
.....

19. Η μονογονεϊκότητα, επηρέασε την απόδοσή του παιδιού στο σχολείο;

.....
.....
.....
.....

20. Ποιες δυσκολίες θεωρείτε ότι αντιμετώπισε το παιδί;

.....

.....

.....

.....